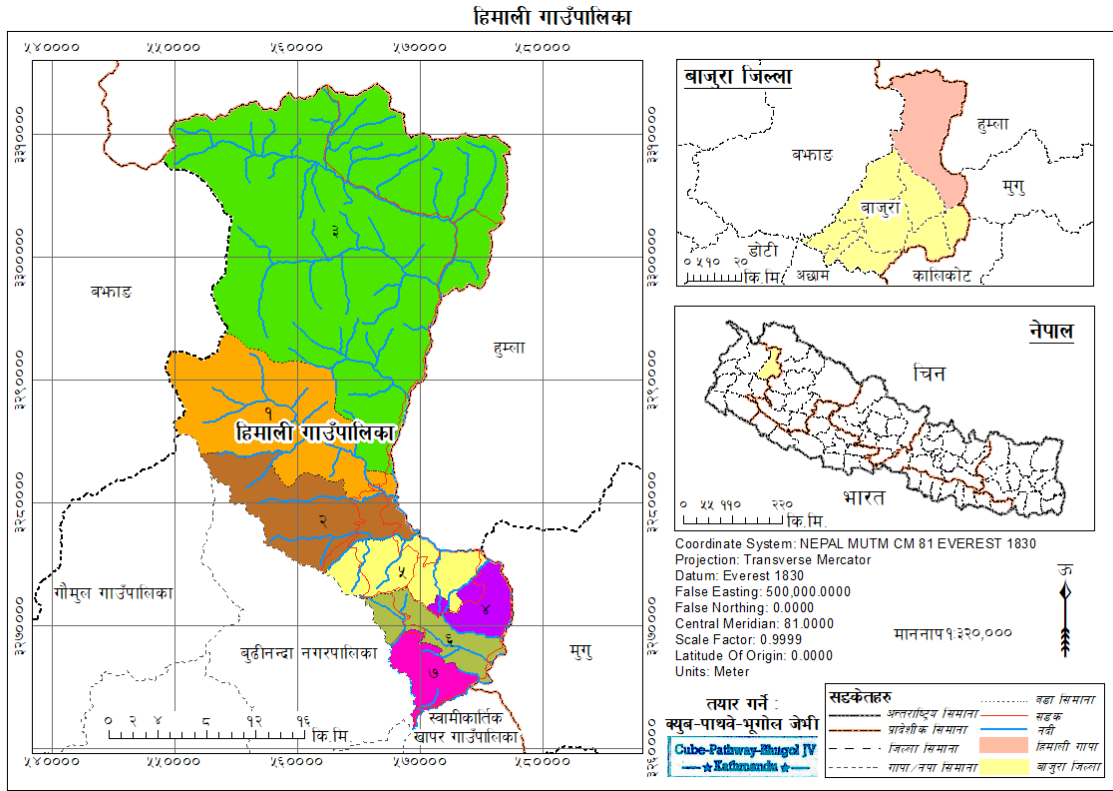

राजस्व सुधार कार्ययोजना

२०७९/८०-२०८१/८२

हिमाली गाउँपालिका बाजुरा जिल्ला

२०७९

कृतज्ञता ज्ञापन

नागरिकका असिम आकांक्षालाई मध्यनजर गर्दै स्थानीय तहको विकासलाई तीव्रतर किसिमले अघि बढाउन सबैभन्दा धेरै आवश्यक पर्ने र प्रायः सधैं अपुग हुने विषय भनेको स्रोत अर्थात् राजश्व नै हो । स्थानीय तह आफैले पर्याप्त राजश्व संकलन गर्न सकेको खण्डमा स्थानीय तह आत्मनिर्भर हुन जानेछ, र स्थानीय तह आत्मनिर्भर हुँदै जाँदा यसले संघीयताको दीगोपन समेत टेवा पुऱ्याउने छ । नेपालको राज्य व्यवस्था संघीय स्वरूपमा रुपान्तरण भई स्थानीय तह गठन भएको पाँच वर्ष पुग्दै गर्दा राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा हुनु प्राथमिकतापूर्ण कार्य भएको छ ।

स्थानीय शासन सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ६५ उपदफा २ (ख) ले राजश्व परामर्श समितिको काम, कर्तव्य अधिकार अन्तर्गत राजश्वका स्रोत, दायरा र दर समेतको विश्लेषण गरी आगामी आर्थिक वर्षमा प्राप्त हुन सक्ने राजश्वको अनुमान गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ । यस्तै सोही ऐनको दफा ६६ उपदफा (क) ले स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समितिको काम, कर्तव्य, अधिकार अन्तर्गत आन्तरिक आय, राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने आय, नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय हस्तान्तरण, आन्तरिक ऋण तथा अन्य आयको प्रक्षेपण गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ ।

स्थानीय तहको राजश्वको वर्तमान अवस्था, कानुनी रूपमा अख्तियार प्राप्त राजश्वका क्षेत्रहरू तथा स्थानीय तहको अवस्था अध्ययन गरी यस राजश्व सुधार कार्ययोजनाले आगामी तीन वर्षको राजश्वको प्रक्षेपण समेत गरेको छ । अख्तियार प्राप्त कतिपय क्षेत्रहरूमा राजश्व संकलन गर्न नसकिरहेको वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा यस कार्ययोजनाले न्यायपूर्ण तरिकाले र नागरिकको मन जितेर सम्बन्धित सबै क्षेत्रमा करका दर, दायरा र क्षेत्र बिस्तार गरी समग्र आन्तरिक राजश्वको आकार वृद्धि गर्न महत्वपूर्ण सहयोग पुऱ्याउने छ भन्ने विश्वास लिएका छौ ।

यस महत्वपूर्ण कार्यमा आर्थिक सहयोग प्रदान गर्नु भएकोमा प्रादेशिक सुशासन केन्द्र, सुदुरपश्चिम तथा स्थानीय तहको राजश्वको अध्ययन गरी यस महत्वपूर्ण दस्तावेज तयार गर्ने काममा कार्यमा खटिनु हुने सम्पूर्ण विज्ञहरू प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछौ । साथै, यो दस्तावेज तयार गर्न सूचना र अन्य सहयोग प्रदान गर्ने गाउँपालिकाका सबै कर्मचारी तथा पदाधिकारीहरूलाई समेत हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छौ ।

क्युव-पाथवे-भूगोल जेभी

विषय सूची

पृष्ठ सङ्ख्या

परिच्छेद एक: परिचय	१
१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य	२
१.३ राजस्व सूधार कार्ययोजनाको उद्देश्यहरू	३
१.४ अपेक्षित परिणाम	४
१.५ राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा विधि र प्रकृया	४
१.६ राजस्व सूधार कार्ययोजनाका सीमाहरू	८
परिच्छेद दुई: गाउँपालिकाको परिचय	९
२.१ हिमाली गाउँपालिकाको सङ्क्षिप्त परिचय	९
२.२ हिमाली गाउँपालिकाको मानव संसाधनको अवस्था	१५
२.२.१ हिमाली गाउँपालिका मानव संसाधनको अवस्था	१५
२.२.२ हिमाली गाउँपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था	१६
परिच्छेद तीन : स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता	१७
३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकारसम्बन्धी संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था	१७
३.१.१ संवैधानिक व्यवस्था	१७
३.१.२ कानूनी व्यवस्था	१८
३.२ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था	२३
३.३ आन्तरिक राजस्व सङ्कलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण	२४
३.३.१ कर राजस्व	२६
३.३.२ गैरकर राजस्व	३६
परिच्छेद चार: आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता तथा सङ्कलन अवस्था	४७
४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति	४७
४.१.१ राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण	४७
४.२ आय सङ्कलनको संस्थागत व्यवस्था तथा क्षमता	४९
४.२.१ स्थानीय राजस्व परामर्श समिति	५०
४.३ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालन	५१
४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सबालहरू	५४
परिच्छेद पाँच: राजस्व सूधार कार्ययोजना	५६
५.१ गाउँपालिकाको राजस्व सूधार कार्ययोजना	५६

५.१.१ राजस्व सुधारका क्षेत्रहरू	५६
परिच्छेद छः आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण	६०
६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण	६०
६.२ गाउँपालिकाको आगामी ३ आर्थिक वर्षको आयको प्रक्षेपण	६३
परिच्छेद सातः अपेक्षित नतिजा	६६
परिच्छेद आठः अनूगमन तथा मुल्याङ्क	६७
अनूसूची	७०
अनूसूची १: सन्दर्भ सामग्रीहरूको सूची	७१
अनूसूची २: कार्यक्रममा सहभागीहरू सूची र कार्य सम्पन्न पत्र	७४

तालिकाको सूची

पृष्ठ सङ्ख्या

तालिका १: वडा अनुसार क्षेत्रफल	१०
तालिका २: गाउँपालिकाको वडागत जनसाङ्ख्यिक विवरण	११
तालिका ३: हिमाली गाउँपालिका मानव संसाधनको अवस्था	१५
तालिका ४: तहगत राजस्व अधिकार	१७
तालिका ५: एकल कर प्रशासनअन्तर्गत उठेको राजस्वलाई स्थानीय र प्रदेश तह बिच बाँडफाँड व्यवस्था	१९
तालिका ६: प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड (प्रतिशतमा)	२२
तालिका ७: कर राजस्वको बाँडफाँड सम्बन्धी व्यवस्था (प्रतिशतमा)	२२
तालिका ८: आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था	२४
तालिका ९: सम्भाव्य सम्पत्ति करदाता तथा सम्पत्ति कर	२७
तालिका १०: घरजग्गा बहाल करको सम्भाव्यता विवरण	३०
तालिका ११: व्यवसाय कर तथा सम्भावित आय	३१
तालिका १२: विज्ञापन कर तथा सम्भावित आय	३३
तालिका १३: जडीवुटीको विवरण	३४
तालिका १४: सिफारिस तथा प्रमाणित सम्बन्धी विवरण	४१
तालिका १५: व्यक्तिगत घटना दर्ता (विलम्ब) शूलक सम्बन्धी विवरण	४२
तालिका १६: व्यवसाय दर्ता/नविकरण शूलक तथा सम्भावित आय	४३
तालिका १७: सरकारी सम्पत्तिको बहालको सम्भाव्यता विश्लेषण	४५
तालिका १८: अन्य दस्तूर (दर्ता, अनूमति, इजाजत आदि) को सम्भाव्यता विश्लेषण	४६
तालिका १९: राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण विवरण	४७
तालिका २०: गाउँपालिकामा परामर्श समितिको विवरण	५०
तालिका २१: राजस्व परिचालनको वर्तमान अवस्था	५१
तालिका २२: राजस्व सूधार कार्ययोजनाहरू	५७
तालिका २३: गैरकर राजस्व सूधार योजनाहरू	५८
तालिका २४: आगामी आ.व.हरूका लागि राजस्व प्रक्षेपणका आधारहरू (रु. हजारमा)	६०
तालिका २५: चालू आ.व.को अनुमान तथा आगामी ३ आर्थिक वर्षको आय प्रक्षेपण (हजारमा)	६४

तालिका २६: प्रक्षेपित आय संरचना	हजारमा	६६
तालिका २७: अनुगमन तथा मुल्याङ्कन समितिको संरचना		६७

चित्र सूची

	पृष्ठसङ्ख्या
चित्र १: राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि अवलम्बन गरिएका चरणहरू	४
चित्र २: हिमाली गाउँपालिकाको अवस्थिती नक्सा	१०
चित्र ३: गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरू:	२०

परिच्छेद एक: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहको सरकारहरूको सङ्घीय संरचनालाई अवलम्बन गरेको छ। संविधानले स्थानीय तहहरूमा कुशल र प्रभावकारी सेवाहरू प्रदान गर्न सवैल स्थानीय तहहरूको परिकल्पना गरेको छ। यसै बमोजिम स्थानीय तहलाई संविधानद्वारा प्रदान गरिएको कार्यजिम्मेवारी पूरा गर्न आवश्यक पर्ने स्रोत साधनको व्यवस्थाका लागि सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, समपूरक अनुदान र विशेष अनुदान दिन सक्ने व्यवस्था गरेको छ। सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट प्रदान गरिने यस्ता अनुदानले मात्र स्थानीय तहको खर्च आवश्यकता पूरा गर्न संभव नहुने र राज्य शक्तिको बाँडफाँड गर्दा राज्यको राजस्व अधिकारको समेत तहगत सरकारबिच शक्तिको बाँडफाँड गरिने हुँदा सङ्घीय वित्त व्यवस्थाका मान्यता अनुसार स्थानीय तहलाई विभिन्न कर तथा गैर करहरू लगाउने र उठाउने गरी राजस्व अधिकार समेत संबैधानिक रूपमै प्रदान गरिएको छ। नेपालको संविधान (भाग १९, अनुसूचि ८) मा आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्रको विषयमा राष्ट्रिय आर्थिक नीति, वस्तु तथा सेवाको ओसार पसार, पुँजी तथा श्रम बजार, छिमेकी प्रदेश वा स्थानीय तहलाई प्रतिकूल नहुने गरि कानुन बनाई कर लगाउन सक्ने व्यवस्था गरिए अनुरूप स्थानीय तहहरूले राजस्व अधिकारको प्रयोग गरी कर तथा गैरकर सङ्कलनका आधारभुत मान्यता अनुरूप राजस्व, कर, शुल्क र दस्तुर उठाउन सक्नेछन्। अनुदान र राजस्व अधिकार बाहेक स्थानीय तहले संविधान र सङ्घीय कानुन बमोजिम राजस्व बाँडफाँड वापत रकम प्राप्त गर्न सक्ने र नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृतिमा ऋण लिन सक्ने कानुनी व्यवस्था समेत गरिएको छ। त्यसैगरि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ ले स्थानीय तहलाई विभिन्न किसिमका राजस्वको स्रोत, सम्भाव्य राजस्वको पहिचान, सङ्कलन, राजस्व बाँडफाँडको अधिकारको प्रत्यायोजन गरेको छ। खासगरी स्थानीय तहको उद्देश्य भनेको स्थानीय तहलाई वित्तीय रूपमा सवैल बनाउने, स्थानीय तहको खर्च व्यवस्थापन गर्ने र स्थानीय तहमा सुशासनको प्रत्याभूती गराउने पनि हो।

स्थानीय तहहरूले आफूलाई तोकेको कार्य र जिम्मेवारी पूरा गर्नको लागि वित्तीय दृष्टिले सक्षम हुनु पर्दछ। वर्तमान अवस्थासम्म अधिकांश स्थानीय तहहरू सङ्घ र प्रदेशबाट प्रदान गरिएको बाह्य स्रोतमा निर्भर रहेको देखिन्छ। स्थानीय तहहरूलाई स्थानीय राजस्व उठाउने अधिकार प्रत्यायोजन गरिएको छ, तापनि उनीहरू करको सम्भाव्यता पहिचान गर्न, कर सम्बन्धी डाटावेस बनाउन र कर प्रशासनलाई नियमन गर्न कमजोर देखिन्छन्।

संविधान र कानुनबाट प्राप्त अधिकारलाई उपयोग गर्ने क्रममा स्थानीय तहहरू प्रदेश र सङ्घको मुख मात्रै ताक्ने र आन्तरिक स्रोत र राजस्व परिचालनमा लामो समय उदासिन हुने हो भने त्यसले दीर्घकालमा स्थानीय तहको स्वायत्तता र दिगोपनमा प्रश्न उठ्न सक्ने कुरालाई नजर अन्दाज गर्न मिल्दैन। यसबाट छुट्टकारा पाउनको लागि स्थानीय तहहरूको आन्तरिक राजस्व

परिचालन क्षमतामा कानून सम्मत ढगले बृद्धि गर्नुपर्ने अपरिहार्य आवश्यकता रहन्छ । उल्लेखित कार्य गर्नको लागि स्थानीय तहहरूसँग राजस्व सुधार कार्य योजनाको खाँचो देखिन्छ ।

यही खाँचोलाई पूरा गर्नको लागि प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम, नेपाल सरकार, सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्वारा राष्ट्रव्यापी रूपमा सञ्चालित राजस्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धी कार्यक्रमले प्रदेश तथा स्थानीय शासन पद्धतिलाई दिगो, समावेशी र जवाफदेही बनाउने लक्ष्य लिएको छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालन हुने गतिविधिहरू प्रदेश तथा स्थानीय तहका जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरूको क्षमता विकास गर्नेतिर लक्षित रहेका छन् । साथै, प्रदेश तथा स्थानीय तहहरूको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धिमा पनि यस कार्यक्रमले सहयोग पुर्याउने प्रावधान रहेको छ । सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय र मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय बिच सम्झौता भइ प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम कार्यान्वयनमा रहेको छ । यसै सन्दर्भमा गाउँपालिका तथा नगरपालिकाहरूको आन्तरिक आय परिचालनमा सुधार ल्याउनको लागि राजस्व सुधारका क्रियाकलापहरू पहिचान गर्न र पहिचान गरिएका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनबाट स्थानीय तहको आन्तरिक आयमा पर्न सक्ने प्रभाव समेतका आधारमा आगामी दिनमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको प्रक्षेपण गर्ने कार्यलाई मार्गदर्शन गर्न प्रादेशिक सुशासन केन्द्र, प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रमको वित्तीय र क्युव-पाथवे-भूगोल जेभीको प्राविधिक सहयोगमा हिमाली गाउँपालिकाको को राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने कार्य अगाडि बढाईएको छ ।

१.२ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य

नेपालको संविधानले नेपालको राज्य संरचना सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहको हुने तथा राज्यशक्तिको प्रयोग तीनै तहले गर्ने व्यवस्था गरेको छ । देशमा सङ्घियता आएपछि पहिले केन्द्रले दिने रकम तथा बजेटमा मात्र आश्रित स्थानीय तहहरूलाई पनि आफैले राजस्व सङ्कलन गर्न सक्ने अधिकार प्रत्याभूत गरिएको छ । त्यसैले स्थानीय तहलाई सङ्घ र प्रदेश सरकारबाट उपलब्ध हुने विभिन्न अनुदान तथा राजस्व विनियोजन बाहेक स्थानीय राजस्व अधिकार अन्तर्गत विभिन्न कर तथा सेवा शुल्क, पर्यटन शुल्क तथा दण्ड जरिवाना जस्ता गैर कर लगाउने अधिकार प्रदान गरिएको छ । साथै स्थानीय तहले अन्य स्वदेशी सङ्घ संस्थाबाट अनुदान रकम प्राप्त गर्नसक्ने, नेपाल सरकारको पूर्वस्वीकृति लिएर वैदेशिक अनुदान वा सहयोग लिन सक्ने तथा नेपाल सरकारको सहमति लिएर वित्त आयोगले सिफारिस गरेको सीमाभित्र रही आन्तरिक ऋण लिन सक्ने कानुनी व्यवस्था समेत छ ।

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ द्वारा अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरणलाई व्यवस्थापन गरिनुका साथै स्थानीय तहले कर लगाउदा वैज्ञानिक करका आधारभूत मान्यताहरूका आधारमा कर करदाताले तिर्न सक्ने क्षमता र कर प्रणाली समानता र न्यायमा आधारित रहने गरी स्थापना गर्न, स्वेच्छिक रूपमा कर तिर्न प्रेरित हुने वातावरण सिर्जना गर्न र कर लगाउदा करको आधार, करको दर र कर तिर्ने अवधि निश्चित गर्न, स्थानीय तहको आन्तरिक राजस्व सुधार कार्य योजनाको निर्माण अपरिहार्य छ ।

संवैधानिक अधिकारभिन्न रही स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन (२०७४) ले गाउँपालिका तथा नगरपालिकालाई आन्तरिक आय परिचालन गर्नसक्ने उल्लेख्य अधिकार दिएको भए तापनि ती अधिकारलाई व्यवस्थित तरिकाले कार्यान्वयन गर्न सक्ने क्षमता सबैमा विकास भइसकेको छैन । यसको पछाडि अनेक कारणहरू हुनसक्छन् जस्तै सङ्घिय संरचनाको अभ्यास नयाँ हुनु, आयका स्रोतहरूको पहिचान गर्नसक्ने खालको दक्ष जनशक्ति अधिकांश स्थानीय तहहरूमा नहुनु, स्थानीय तहहरूसँग रहेका सम्भाव्य स्रोतहरूका बारेमा तथ्याङ्क नहुनु, राजस्व सङ्कलन र त्यसको बाँडफाँड बारेमा जनतालाई बुझाउन नसक्नु, स्थानीय तहमा राजस्वको दायरा बृद्धि गर्ने सम्बन्धमा स्थानीय तहको नेतृत्वको इच्छाशक्ति कम हुनु आदि ।

स्थानीय तहहरूको राजस्व सम्बन्धी वर्तमान स्थितिको विश्लेषण गरी राजस्व सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरूको पहिचान गर्न र सोका आधारमा आगामी तीन वर्षको राजस्व प्रक्षेपण कार्यमा सहजीकरण गर्ने प्रयोजनका लागि सुदूरपश्चिम प्रदेश अन्तर्गतको प्रादेशिक सुशासन केन्द्रको चालु आ. व. २०७८/०७९ को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार हिमाली गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गरिएको छ ।

१.३ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको उद्देश्यहरू

यस कार्यक्रमको समग्र उद्देश्य स्थानीय तहहरूको आन्तरिक आय तथा राजस्वको विद्यमान अवस्था विश्लेषण गर्नु र व्यवहारिक तथा प्रभावकारी राजस्व प्रणालीको विकास गर्नु हो । यस उद्देश्यको प्राप्तिका लागि देहाय अनुसारका सहायक उद्देश्यहरू निर्धारण गरिएको छः

- स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिहरू तथा कर्मचारीहरूलाई राजस्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने ।
- स्थानीय तहमा शीर्षकगत रूपमा सम्भावित कर/गैर करका आधार तथा विगत तीन वर्षको आन्तरिक आयको अवस्थाको विश्लेषण गर्ने ।
- स्थानीय तहमा राजस्वका विभिन्न स्रोतहरूको लेखाजोखा (यथार्थ असुली सहित) गर्ने र वृद्धिका सम्भावनाहरू पहिचान गर्ने ।
- स्थानीय तहको राजस्व प्रशासनको सङ्गठनात्मक संरचना सङ्कलन तथा बिलिंग पद्धति र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीसहित स्थानीय तहको समग्र राजस्व प्रशासन तथा यसको कार्य कुशलताको विश्लेषण गर्ने ।
- स्थानीय तहका आन्तरिक आय वृद्धिका सम्भावनाहरू पहिचान गरि आय सुधार कार्ययोजना र प्रक्षेपण सहितको आन्तरिक आय सुदृढीकरण कार्य योजना तयार गर्ने ।
- राजस्व सुधारका नयाँ सम्भावनाहरूको पहिचान गर्दै स्थानीय तहले अपनाउनुपर्ने भावी रणनीति सहित आगामी ३ आर्थिक वर्षका लागि कार्य योजना (२०७९/०८०-२०८१/०८२) सहित राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने ।
- स्थानीय तहको विद्यमान आर्थिक ऐन पुनरावलोकन गरी आगामी आर्थिक वर्षमा गर्नु पर्ने सुधारका लागि सुझाव सहित नमुना तयार गर्ने ।

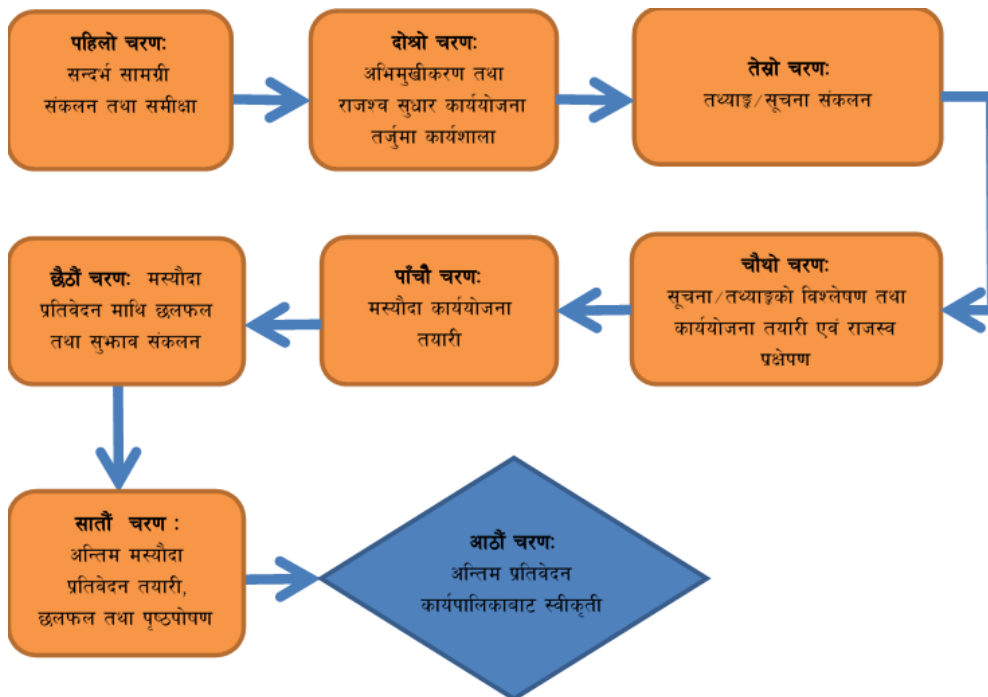
१.४ अपेक्षित परिणाम

स्थानीय तहहरूलाई वित्तीय रूपमा सवल बनाउने र खर्च व्यवस्थापन गर्न सक्षम बनाई सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण गर्नु मुख्य अपेक्षित परिणाम हुनेछ साथै यस कार्ययोजना मार्फत तल उल्लेखित कुराहरू प्राप्त हुनेछनः

- ❖ सम्बन्धित स्थानीय तहहरूका जनप्रतिनिधीहरू, कर्मचारी सबैले राजस्व सुधार सम्बन्धी अभिमुखीकरण प्राप्त गरी आन्तरिक आय तथा कर सम्बन्धी विषयमा आवश्यक जानकारी हासिल गरेका हुनेछन् ।
- ❖ सहभागितामूलक विधिद्वारा तोकिएका स्थानिय तहको सूचना र तथ्याङ्कमा आधारित कार्यान्वयन योग्य राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार भएको हुनेछ ।
- ❖ आन्तरीक आयका नयाँ सम्भावनाहरूको पहिचान भई सो समेत समावेश भएको राजस्व सुधार योजनाको कार्यान्वयनबाट स्थानीय तहको आन्तरिक आयमा वृद्धि भएको हुनेछ ।
- ❖ नमुना आर्थिक ऐन आगामी आर्थिक वर्षबाट यथार्थतामा कार्यान्वयनमा आएको हुनेछ ।

१.५ राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा विधि र प्रकृया

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि अवलम्बन गरिएका विधि चरणहरूलाई देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ (चित्र नं.: १) ।

चित्र १: राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि अवलम्बन गरिएका चरणहरू

पहिलो चरण: सन्दर्भ सामग्री संकलन तथा समीक्षा

राजश्व सुधार कार्ययोजनासँग सान्दर्भिक विभिन्न सामग्रीहरूको संकलन तथा अध्ययन गरियो । यस अध्ययन कार्यको लागि पहिलो चरणमा परामर्शदाता समूहबाट विभिन्न स्रोतहरू मार्फत सन्दर्भ सामग्रीहरू संकलन, अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरिएको थियो । जस मध्ये नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ (संशोधन सहित), संघ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन २०७७, अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व सम्बन्धी ऐन २०७६, सार्वजनिक निजी साभेदारी तथा लगानी ऐन २०७५, आपूर्ति नीति २०६९, औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०७३ (संशोधन २०७६), कम्पनी ऐन, २०६३ (संशोधन २०७५), उपभोक्ता हित संरक्षण ऐन, २०७५, सहकारी ऐन २०७५ आदि रहेका छन् । यसैगरी प्रदेश सरकार अन्तर्गतका संबन्धित सन्दर्भ सामग्रीहरूमा सुदूरपश्चिम प्रदेश आर्थिक ऐन, औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७५ आदि रहेका छन्। यस क्रममा अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरिएका मुख्य-मुख्य सामग्रीहरू अनुसूची १ मा दिइएको छ ।

दोस्रो चरण: अभिमुखीकरण तथा राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा कार्यशाला

स्थानीय तहमा कार्य प्रारम्भ गर्नुभन्दा पहिले राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि क्युव-पाथवे-भूगोल जेभीबाट खटिएका विज्ञ टोलीले स्थानीय तहका प्रमुख तथा उप-प्रमुख, स्थानीय तहको राजस्व परिचालन सम्बन्धी काम गर्ने कर्मचारीहरू र राजश्व परामर्श समितिका पदाधिकारीहरूलाई राजश्व सुधार कार्ययोजना तयारी सम्बन्धमा अभिमुखीकरण गर्ने कार्य गरेको थियो ।

तेस्रो चरण: तथ्याङ्क/सूचना सङ्कलन

कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी कार्यका लागि संस्थागत सूचना तथा तथ्याङ्कहरू समेत आवश्यक पर्ने हुन्छ । यसका लागि स्थानीय तहको वस्तुगत विवरण, वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम पुस्तिका, आर्थिक ऐनहरू, राजस्व सम्बन्धी कानूनहरू, प्रगति विवरणहरू, आम्दानी तथा खर्चको फाँटवारी, प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण प्रतिवेदन, संभाव्यता अध्ययन प्रतिवेदनहरूबाट पनि आवश्यक सूचना र तथ्याङ्क सङ्कलन गरियो । त्यस बाहेक, उद्योग वाणिज्य संघ, यातायात व्यवसायीहरूको संगठन, होटल व्यवसायीहरूको संगठन आदि पेशागत एवम् व्यवसायीक संस्थाहरू लगायतका सरोकारवाला पक्षहरूसंगको छलफलबाट पनि आवश्यक सूचना तथा तथ्यांकहरू सङ्कलन गरिएको थियो । राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारीको क्रममा मुख्यतः निम्न प्रकारका सूचनाहरू सङ्कलन गरिएको थियो:

- राजस्व प्रशासनको वर्तमान अवस्था, राजस्व प्रशासनिक व्यवस्था तथा सूचना प्रवाह सम्बन्धी विवरण
- राजस्व परिचालनका लागि अबलम्बन गरिएका नीतिगत व्यवस्थाहरू

- कम्तीमा विगत तीन आर्थिक वर्षहरूको अनुमानित तथा यथार्थ आय विवरण
- चालु वर्षको हालसम्मको यथार्थ आय विवरण
- चालु वर्षको आर्थिक ऐन तथा बजेट
- आन्तरिक राजस्व (कर तथा गैरकर) सङ्कलनको अवस्था, स्रोत, क्षेत्र तथा दर सम्बन्धी विस्तृत विवरण
- आन्तरिक राजस्व सङ्कलनको संभावित नयाँ क्षेत्रहरू सम्बन्धी तथ्याङ्क तथा सूचना
- राजस्व सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्ययोजनाहरू, सम्पन्न गर्ने समय तथा सोको जिम्मेवारी, आदि ।

कुनै सूचनाहरू/तथ्याङ्कहरू नमिल्दो र असंगतिपूर्ण देखिन गएमा त्यसलाई पूनः प्रमाणिकरण गरिएको थियो । यसरी प्रमाणिकरण गरिसकिएको तथ्याङ्कलाई कार्ययोजनाको उद्देश्यहरूले खोजे अनुसार तालिकामा रुपान्तरण गरिएको थियो । वस्तुगत विश्लेषणको लागि आवश्यक तथ्याङ्क गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७६ को अनुसूची २ अनुसार र विषयगत विश्लेषणको लागि आवश्यक तथ्याङ्क अनुसूची ३ अनुसार संकलन गरिएको थियो ।

चौथो चरण: सूचना/तथ्याङ्कको विश्लेषण तथा कार्ययोजना तयारी एवं राजस्व प्रक्षेपण

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको लागि आवश्यक सूचना/तथ्याङ्क संकलन गरिसकेपछि त्यस्ता सूचनाहरूलाई विश्लेषण गरिएको छ । सूचना/तथ्याङ्क विश्लेषणको लागि तथ्याङ्कीय तथा गुणात्मक विधि दुवैलाई प्रयोगमा ल्याइएको छ । राजस्व सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थाको विश्लेषण गरी सुधारका उपायहरू पहिचानको लागि गुणात्मक विश्लेषण विधि प्रयोग गरिएको छ, भने राजस्वको वृद्धिदर तथा विद्यमान दायराको विश्लेषण तथ्याङ्कीय विधिद्वारा गरिएको छ ।

स्थानीय तहको राजस्व अधिकार, हाल गरिरहेको आय संकलन अवस्था तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन पश्चात् आय संकलनमा पार्ने प्रभावहरूको मूल्याङ्कनलाई ध्यान दिई आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यसरी तयार गरिने प्रक्षेपणले यस स्थानीय तहको बजेट तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्ने छ । यसैगरी विगतको आयको वृद्धिदर विश्लेषण गरी आय संकलनको अवस्थालाई विश्लेषण गरिएको छ । शुरु र अन्तिम बिन्दुको आधारमा वार्षिक वृद्धिदरको गणना निम्न शुत्रको प्रयोग गरी गरिएको छ ।

$$\text{CAGR} = \left[\frac{\text{Ending Value}}{\text{Beginning Value}} \right]^{\left(\frac{1}{\text{Number of Years}} \right)} - 1$$

जहाँ, CAGR = औसत वार्षिक वृद्धिदर

Ending Value = अन्तिम वर्षको यथार्थ रकम

Beginning Value = पहिलो वर्षको यथार्थ रकम

आय प्रक्षेपणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्कको विश्लेषण गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७६ को अनुसूची ४ अनुसार गरिएको छ ।

पाँचौं चरण: मस्यौदा कार्ययोजना तयारी

स्थलगत अध्ययनबाट प्राप्त भएका तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूलाई गुणात्मक र परिमाणात्मक विधिहरूको प्रयोग गरी मस्यौदा कार्ययोजना तयार गरिएको छ । लेखन कार्य राजस्व सम्बन्धी विज्ञता भएका विशेषज्ञबाट गरिएको थियो । भाषिक शुद्धता नेपाली भाषाका विज्ञहरूबाट परिक्षण गराइएको थियो ।

छैठौं चरण: मस्यौदा प्रतिवेदन माथि छलफल तथा सुझाव संकलन

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका उपरोक्त चरणहरू पश्चात् तयार गरिएको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको मस्यौदा प्रतिवेदन स्थानीय तहका सम्बन्धित सरोकारवालाहरू समक्ष प्रस्तुत गरी सुझाव लिइएको थियो । यसका लागि परामर्श कार्यशाला/बैठकको आयोजना गरिएको थियो । यस्तो छलफलबाट प्रतिवेदनमा छुट भएका विषय वा तथ्याङ्कीय कमजोरीहरूलाई सच्याउन र प्रतिवेदनका विषयमा सरोकारवालाहरूलाई जानकारी प्रदान गर्न पनि सहयोग पुगेको थियो ।

सातौं चरण: अन्तिम मस्यौदा प्रतिवेदन तयारी, छलफल तथा पृष्ठपोषण

मस्यौदा प्रतिवेदन माथि प्राप्त भएका सुझाव समेतको आधारमा अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरिएको थियो । यसरी तयार भएको कार्ययोजना सरोकारवालाहरूको बिचमा मिति २०७९/०३/१० गते यस गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री गोविन्द बहादुर मल्ल ज्यूको अध्यक्षतामा बसेको अन्तिम प्रतिवेदन प्रस्तुतीकरण कार्यक्रममा प्रस्तुत गरिएको थियो । उक्त कार्यक्रममा प्राप्त भएका सुझाव तथा पृष्ठपोषणको यथोचित सम्बोधन गरी प्रतिवेदनलाई अन्तिम रूप दिइएको छ । उक्त कार्यक्रममा सहभागीहरूको सुची अनुसूची २ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

आठौं चरण: अन्तिम प्रतिवेदन कार्यपालिकाबाट स्वीकृती

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम प्रतिवेदन यस स्थानीय तहको राजस्व परामर्श समिति मार्फत कार्यपालिकामा पेश गरी स्वीकृत गराउने प्रतिबद्धता प्राप्त भएको छ । कार्यपालिकाबाट प्रतिवेदन स्वीकृत गराउँदा प्रतिवेदन कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने बजेट विनियोजन गर्ने कार्यमा पनि सहजता आउने अपेक्षा गरिएको छ ।

१.६ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका सीमाहरू

यस गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना क्षेत्र व्यापक रहेको भएता पनि उपलब्ध सीमित स्रोत साधन, पर्याप्त सूचनाको अभाव, सीमित समयका कारण यस अध्ययन निम्न अनुसारको सीमामा रही तयार गरिएको छ ।

यस राजस्व सुधार कार्ययोजना गाउँपालिकाको कार्यालयबाट प्राप्त अभिलेख तथा दस्तावेज, स्थानीय पदाधिकारीहरू तथा सम्बन्धित कर्मचारीहरू र अन्य सरोकारवालाहरूसँग गरिएको छलफल, गोष्ठी, अन्तर्क्रिया तथा कार्यशालाबाट प्राप्त सल्लाह, सुझाव र सूचनाको आधारमा तयार गरिएको हो ।

१. सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त गर्ने राजस्व बाँडफाँड र समानीकरण अनुदानको रकम प्रक्षेपण हालको अभिलेखलाई आधार मानी वार्षिक रूपमा वृद्धि हुने अनुमान गरी लेखाजोखा गरिएको तथा स्थानीय तहबाट प्राप्त हुने राजस्वमा केन्द्रित रही योजना तर्जुमा गरिएको छ ।
२. राजस्व प्रक्षेपणको लागि स्थानीय तहले उपलब्ध गराएको तथ्याङ्क तथा केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागले विभिन्न सर्वेक्षण मार्फत उपलब्ध गराएको तथ्याङ्कको आधारमा विश्लेषण गरिएको छ ।
३. वार्षिक रूपमा अनुगमन मुल्यांकन पश्चात राजस्व सुधार कार्ययोजनामा परिमार्जन गर्न सकिने छ ।

परिच्छेद दुई: गाउँपालिकाको परिचय

यस परिच्छेदमा हिमाली गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय, अवस्थिति, आर्थिक तथा सामाजिक अवस्था, मानव संसाधन साथै भौगोलिक अवस्थालाई चित्रण गरिएको छ ।

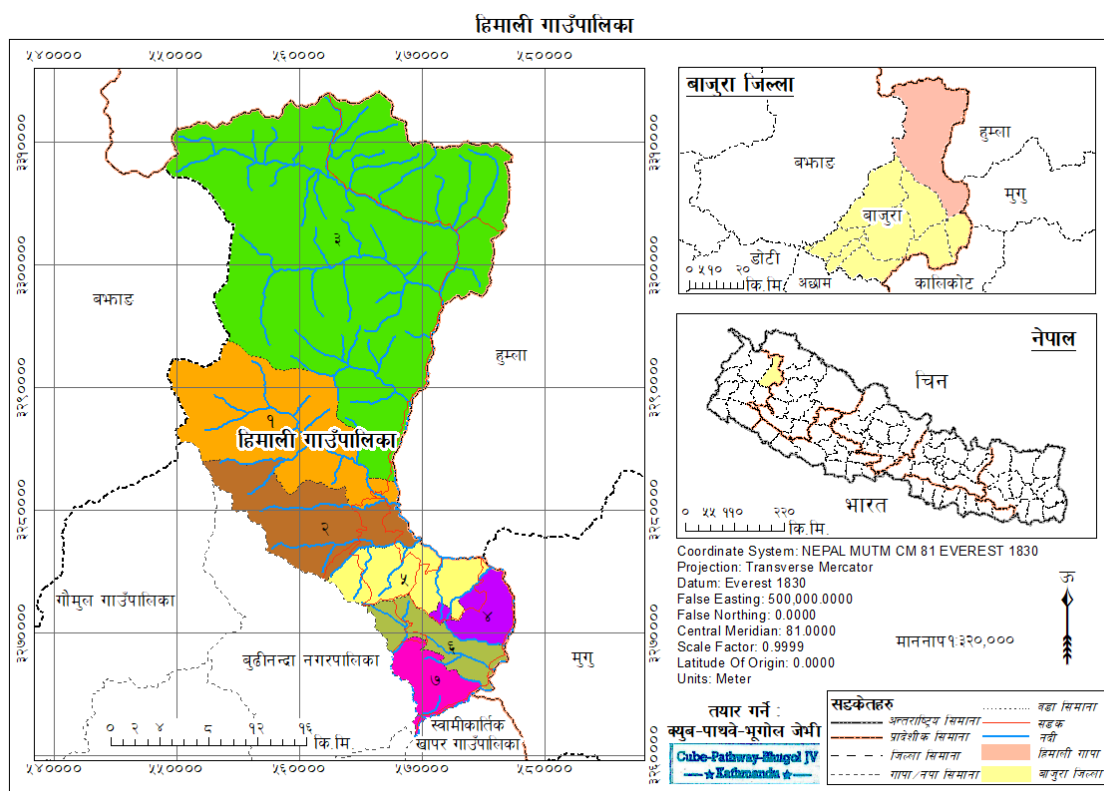
२.१ हिमाली गाउँपालिकाको सङ्क्षिप्त परिचय

नामाकरण:

हिमाली गाउँपालिका बाजुरा जिल्लाको दुर्गम गाउँपालिका हो । यो गाउँपालिका नेपालको संविधान २०७२ को धारा २९५ को उपधारा ९३० बमोजिम गठित गाउँपालिका, नगरपालिका, स्वायत्त, संरक्षित वा विशेष क्षेत्रको नाम, सङ्ख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोगको सिफारिसमा बनेको ७५३ वटा स्थानीय तह मध्यको एक हो । यो हिमाली गाउँपालिका राजनीतिक रूपमा ७ वडाहरूमा विभाजित छ ।

अवस्थिति :

हिमाली गाउँपालिका बाजुरा जिल्लाको सदरमुकाम मार्तडीबाट करिब ७५ किलोमिटर उत्तरपूर्वी दिशामा रहेको छ । कुल ८३०.३४ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल ओगटेको यस गाउँपालिकाको सीमाना पूर्वमा मुगुजिल्ला, पश्चिममा बझाङ जिल्ला, उत्तरमा हुम्ला जिल्ला र दक्षिणमा बाजुरा जिल्लाकै बुढीनन्दा नगरपालिका रहेका छन् । यो गाउँपालिका भौगोलिक अवस्थितिका हिसावले २९ डिग्रि २८ मिनेट ५० सेकेण्ड उत्तरदेखि २९ डिग्रि ५७ मिनेट १० सेकेण्ड उत्तरी अक्षांश र ८१ डिग्रि २९ मिनेट ४० सेकेण्ड पूर्वदेखि ८१ डिग्रि ४७ मिनेट ४० सेकेण्ड पूर्वी देशान्तरमा फैलिएको छ । भू-आकृतिमा विविधता भएसँगै यस गाउँपालिका सामाजिक साँस्कृतिक हिसावले पनि विविधता बोकेको छ । विभिन्न जातजाति र भौगोलिक विविधता बोकेको यो गाउँपालिकामा उचाइअनुसार हावापानीमा पनि विविधता पाइन्छ । यो गाउँपालिकाको अवस्थिति नक्सा तल चित्र २ मा राखिएको छ ।

चित्र २: हिमाली गाउँपालिकाको अवस्थिती नक्सा

हिमाली गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल तथा वडागत विभाजन

हिमाली गाउँपालिकालाई जम्मा ६ वटा वडामा विभाजन गरिएको छ । यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफलको हिसावले सबैभन्दा ठूलो वडा वडा नं. ३ रहेको छ भने सबैभन्दा सानो वडा वडा नं. ४ रहेको छ ।

तालिका १: वडा अनुसार क्षेत्रफल

वडा नं.	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)
१	१३०.४८
२	८०.०८
३	४८६.८५
४	२४.६३
५	४९.७३
६	३२.७५
	२५.८२
जम्मा	८३०.३४

गाउँपालिकाको जनसंख्या विवरण

केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको २०७८ को प्रारम्भिक रिपोर्ट अनुसार यस गाउँपालिकाको जनगणनामा घरधुरीसङ्ख्या १७२२ र जम्मा जनसङ्ख्या ९२१४ रहेको छ। जसमा ४६२५ पुरुष र ४५८९ महिलाको जनसङ्ख्या रहेको छ। तर घरधुरी सर्वेक्षण २०६८ का अनुसार यस हिमाली गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी सङ्ख्या १६९५ र जनसङ्ख्या ९२१४ रहेको छ। जसमा पुरुष ४६२५ र महिला ४५८९ रहेको छ। जसलाई वडागत रूपमा तलको तलिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २: गाउँपालिकाको वडागत जनसाङ्ख्यिक विवरण

घरधुरी तथा टोल सर्वेक्षण २०७५				
वडा नं.	घरधुरीसङ्ख्या	पुरुष	महिला	जम्मा
१	१८९	५०९	४७३	९८२
२	१३६	५१४	४११	९२५
३	१५५	४००	४१६	८१६
४	२२७	६०५	६३०	१२३५
५	२९५	८५९	८२०	१६७९
६	५२४	१३६४	१४३४	२७९८
७	१६९	३७४	४०५	७७९
जम्मा	१६९५	४६२५	४५८९	९२१४

पेसागत विवरण :

पशुपालन र कृषि यहाँको प्रमुख पेसा हो। यस हिमाली गाउँपालिकामा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको तथ्याङ्क अनुसार सबैभन्दा बढी मानिसहरूले कृषिलाई आफ्नो पेसाैएका छन्। पेसागत विवरण हेर्दा यो गाउँपालिकाको ४०५३ को केषि, ४२१ को रोजगारी, २८५ को सरकारी तथा प्राइभेट जागिर, ३३९ विद्यार्थी, २१५ व्यापार व्यवसाय, ६१ ज्यालामजदुरी रहेको छ। जिल्लाको विकट गाउँपालिका हुनाको साथसाथै यहाँ कृषिको प्रचुर सम्भावना भन्ने रहेको छ। उच्च पहाडि भेगमा हुने फलफुल, खेतिपाती, गाईवस्तु पालन यहाँका प्रमुख कृषिजन्य पेसाहरू रहेका छन्।

पर्यटन (प्रसिद्ध स्थलहरू):

आवश्यक पूर्वधारहरूको निर्माण गर्न सकेको खण्डमा यस गाउँपालिकामा प्रशस्त पर्यटन उद्योगहरूको सम्भावना रहेको छ। रानिसैन, बुढीनन्दा यहाँका पर्यटनको सम्भावना बोकेका अतिउत्तम क्षेत्रहरू हेका छन्। यहाँबाट उत्तरपट्टि देखिने हिमश्रृंखलाहरू प्रकृतिप्रेमीहरूको लागि अति उत्तरम पर्यटकीय स्थलहरू हुन सक्छन्। यहाँ रहेका प्रसिद्ध स्थलहरूमा कोट महादेव मन्दिर, रूम्दीमाई मन्दिर, युना सनन्दा मन्दिर, वोर्ता समैजु मन्दिर, नादापाटा लवासर मन्दिर,

शिवपार्वति मन्दिर, ऋषिमाजुमन्दिर रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा रहेको कर्णाली करिडोरमा प्याफिटडको प्रवर्द्धन गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ । यो गाउँपालिकाबाट उत्तरतिर हिमालहरूको दृश्यवलोकन, साहासिक पदयात्रा र पर्वतारोहण गर्नका लागि अति उपयुक्त स्थानहरू रहेका छन् । यो गाउँपालिकामा दृष्यावलोकनका लागि उपयुक्त स्थानहरू जंगली जनावर, चचराचुरूंगी र पदमार्गको लागि यो गाउँपालिका उपयुक्त स्थान रहेको छ ।

सिंचाइ:

यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफल मध्ये २६८५ हेक्टर जमिनमा खेति गरिएको छ । ८० हेक्टर जमिनमा बाह्रैमास सिंचाइको व्यवस्था रहेको छ भने बाँकी ६५ हेक्टर जमिनमा मनसुनको समयमा सिंचाइको व्यवस्था रहेको छ । भने बाँकी जमिनमा गहुँ, धान, मकै, कोदो, जौ यस स्थानीय तहमा उत्पादन हुने मुख्य वालीहरू हुन भने फलफूलमा स्याउ, सुन्तला, ओखरहरू मुख्य रहेका छन् ।

यातायात पहुँच :

यस गाउँपालिकामा कच्ची सडकको व्यवस्था रहेको छ । सञ्जालले जोडिएका छन् । कतै नयाँ ट्याक खोलिएको छ भने कतै सडकको स्तरोन्नति गरि गाडि चलाउने व्यवस्था मिलाईएको छ । यो गाउँपालिकामा बन्दैगरेका, स्तरोन्नति भएका सडकहरू हिउँदमा चल्ने गरे पनि वर्षायाममा भने नचल्ने गरेका छन् । यो गाउँपालिकामा यी सडकहरूको निर्माण भई सञ्चालनमा आए पश्चात् यहाँको स्थानीय उत्पादन बजारसम्म र बजारका दैनिक उपभोग्य र निर्माणसामग्री जस्ता अत्यावश्यक वस्तुहरू सुलभ तरिकाले घरदैलोमा पुगेपछि यहाँको जनजीवन सुध्रिदै गएको छ ।

उद्यम, व्यापार, व्यवसाय :

यस हिमाली गाउँपालिकामा विभिन्न खाले स्थानीय स्तरका उद्यम, व्यापार व्यवसायहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । यहाँको मुख्य व्यापारिक केन्द्र स्थानीय तह केन्द्र धुलीचौर रहेको छ । यहाँ विभिन्न खाले सानातिना उद्योग, व्यापार व्यवसायहरू अस्तित्वमा रहेका छन् । यो गाउँपालिकाको मुख्य उद्यम भनेका अल्लो प्रसोधन केन्द्रहरू, ग्रिल तथा फर्निचर उद्योगहरू रहेका छन् भने बजार एरियामा सिलाई कटाइ, विजुली पसल, सामान मर्मत केन्द्र, खाद्यान्न पसल, निर्माण सामग्री पसलहरू रहेका छन् । यस गाउँपालिका क्षेत्र भित्र किराना तथा अन्य विभिन्न प्रकारका साना व्यवसायिक पसलहरू रहेका छन् । जसमा धेरै जसो किराना पसल र चिया नास्ता होटलहरू र औषधी पसल रहेका छन् । गाउँपालिका क्षेत्र भित्र उत्पादन हुने खाद्यान्न, चौपाया, फलफूल तथा जडीवुटीको निर्यात गरिन्छ भने आयातहुने वस्तुमा मुख्य गरी चामल रहेको छ ।

मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरू :

यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र स्थानीय स्तरमा सञ्चालनमा रहेका साना खुद्रा पसलहरू बाहेक बजारक्षेत्रको रूपमा कुनै पनि क्षेत्रहरू विकसित भइसकेका छैनन् । यद्यपि यहाँका मुख्य व्यापारिक केन्द्र भनेको नै गाउँपालिका केन्द्र रहेको स्थान धुलिचौर नै रहेको छ । प्रत्येक वडाका वडाकार्यालय वरिपरि रहेका खुद्रा तथा गाउँघरे किराना, चियानास्ता, फलफूल पसलहरू नै यहाँका मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरू रहेका छन् । यहाँका मानिसहरूको लागि दैनिक अत्यावश्यक सरसामान खरिद गर्ने स्थान हुन । यी स्थानीय बजारबाट भेडाबाखा, लत्ताकपडा र जडिवुटीहरूका साथसाथै स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने फलफूलको व्यापार गरिन्छ ।

उर्जा/विद्युत् सुविधा :

घरधुरी सर्वेक्षण २०६८ को तथ्याङ्क अनुसार यस गाउँपालिकामा प्रायः जसो सबै घरपरिवार दाउरालाई खाना पकाउने मुख्य इन्धनको रूपमा उपयोग गर्ने गर्दछन् । कुल घरधुरी मध्ये १६९१ घरपरिवारले दाउरामा खाना बनाउने र ३ घरधुरीले वायोग्यासमा खाना पकाउने गरेका छन् । त्यसै गरी उज्यालोको लागि यहाँका जम्मा घरधुरी मध्ये १४७ घरले विजुलीको उपयोग गरेका छन् । मट्टितेलको बत्ती बाल्नेहरूको घरधुरी सङ्ख्या २९ रहेको छ भने सबैभन्दा धेरै ६०८ घरधुरीले सौर्यउर्जाको प्रयोग गरेका छन् भने अन्य घरधुरीहरू नखुलेका रहेका छन् ।

सञ्चार सुविधा:

यस गाउँपालिकामा उपलब्ध सेवा सुविधा हेर्दा अधिकांश घरधुरी सञ्चारका सुविधाबाट बञ्चित रहेको पाइयो । घरका कुनै पनि सञ्चारका साधनहुने घरपरिवार १०८७ रहेका छन् । त्यसै गरी मोबाइ सुविधा भएका घरधुरीहरू ३९६, रेडियो सुविधा भएका घरधुरीहरू ३९२, टेलिभिजन सुविधा भएका घरहरू १२, टेलिफोन सुविधा भएका घरहरू ३, टेलिफोन सुविधा भएका घरहरू १, कम्प्युटर सुविधा भएका घरहरू १ रहेका छन् भने नखुलेका घरधुरीहरू २५ रहेका छन् । सञ्चारको प्रभावकारीता बढाउनको लागि नेपाल टेलिकम र एनसेल जस्ता बहुराष्ट्रिय कम्पनीले सञ्चारको लागि आधारभूत पूर्वाधार विकास गर्ने क्रममा रहेका छन् ।

खानेपानी तथा सरसफाइ :

यस गाउँपालिकामा खानेपानीको मुख्यस्रोतका रूपमा पाइपको धारा नै रहेको छ । तथापि विभिन्न वडाहरूमा एउटै घरले विभिन्न खानेपानीको स्रोतको प्रयोग पनि गर्ने गरेका छन् । यस गाउँपालिकामा पाइपको धारालाई खानेपानीको मुख्य स्रोतको रूपमा लिने घरधुरी ७५२ रहेका छन् भने ढाकिएको कुवाप्रयोग गर्ने १ घरधुरी, नढाकिएको कुवा प्रयोग गर्ने १९ घरधुरी, ढुङ्गेधारा अथवा मुलको प्रयोग गर्ने ८५५ र खोला वा खोल्सालाई खानेपानीको मुख्य स्रोतको रूपमा लिने घरधुरी ६७ घरधुरी रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा १७२२ घरधुरीसँग आफ्नो प्राइभेट चर्पी नभएको अवस्था छ भने १२६ घरधुरीसँग पक्की फल्स शौचालयको व्यवस्था छ । त्यसै गरी कच्ची शौचालयहुने घरधुरीहरू २७९ रहेका छन् । पक्की शौचालयमा सिमेन्ट र

प्यानको प्रयोग गरिएको छ भने कच्ची सौचालयलाई, काठको फल्याक, खर, पराल वा प्लाष्टिकले घेरेर बिचमा खाल्डो खनि प्रयोग गर्ने गरिएको छ ।

भवन तथा आवास :

यस गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका घरहरू जगको आधारमा हेर्दा सबै भन्दा उच्च सङ्ख्यामा ढुङ्गा र र माटो प्रयोग भएर बनेका घरहरूको सङ्ख्या १६८६ रहेका छन् भने आर.सि.सि. फाउण्डेसन भएको १ घर र २ वटा काठको जगभएका घर रहेका छन् । त्यसै गरी गारोको आधारमा हेर्दा १६६७ घरको गारो माटो ढुङ्गाले बनेको छ भने १ वटा घर सिमेन्ट लगाइएको छ । त्यसै गरी १४ वटा घर काठको फल्याकले बारिएको छ । घरको छानाको आधारमा हेर्दा १८२ खर वा फुसले छाएका घरहरू रहेका छन् । त्यसैगरी टिनले छाएका घरहरू १४ वटा, ७९८ वटा घरहरू टायल वा ढुङ्गाले छाएका छन् । ५ वटा घरहरू सिमेन्टको ढलान गरिएको छ , त्यसैगरी २२ वटा घरको छानो काठको र ६२५ वटा घरहरू माटोले छोपिएका रहेका छन् ।

शिक्षा:

सि.वि.ए. २०६८ को तथ्या.क अनुसार ५ वर्षदेखि २५ वर्षभित्रको २९६० स्कुल जाने उमेरको जनसङ्ख्या मध्ये जम्मा १५७९ पुरुष र १३८१ महिलाहरूले स्कुल गइरहेका छन् भने त्यहि उमेरका ११४४ मध्ये ४२६ पुरुष र ७१८ महिलाहरू स्कुल गइरहेका छन् । श्री शैलेश्वरी स्कुल, कालिका प्राइमेरी स्कुल यहाँका पूराना शैक्षिक संस्थाहरू लगायत अन्य शैक्षिक संस्थाहरूले यहाँका मानिसहरूलाई अनवरत रूपमा शिक्षा प्रदान गरिरहेका भएपनि यहाँको वस्तुगतस्थिति एवम सामाजिक रितिथितिले गर्दा यहाँका सबै बालबालिकाले विद्यालयको शिक्षा लिनबाट बञ्चित रहेका छन् ।

स्वास्थ्य :

राजनीतिक रूपमा ७ वडामा विभाजित यो गाउँपालिकामा ३ वटा स्वास्थ्य संस्थाहरू रहेका छन् जसमा विच्छ्रया स्वास्थ्य चौकी, रूगिन स्वास्थ्य चौकी र सामुदायिक स्वास्थ्य केन्द्र धिम रहेका छन् । यो गाउँपालिकामा सामान्य खालको उपचार हुने, कुनै पनि अलि जटिल रोग लागेको खण्डमा जिल्ला सदरमुकाम, नेपालगञ्ज, भारत वा काठमाडौँ जानुपर्ने वाध्यता यहाँको रहेको छ ।

बैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी :

यस हिमाली गाउँपालिकामा सानिमा बैंक लिमिटेडको शाखा कार्याल रहेको छ । यहाँका जनताहरूले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट लिने सुविधाहरू यहि बैंक तथा स्थानीय स्तरमा रहेका सहकारीहरूबाट लिने गरेका छन् । गाउँपालिकामा नै बैंको शाखाकार्यालय आएपछि

आफुसँग भएको रकम निक्षेप गर्न होस वा कुनै पनि बैंकीड कारोबारको लागि जिल्ला सदरमुकाम नै जानुपर्ने बाध्यता यहाँका जनताहरूमा हटेर गएको छ ।

फोहरमैला व्यवस्थापन:

यस हिमाली गाउँपालिकामा फोहरमैला व्यवस्थापनको लागि छुट्टै ल्याण्डफिल साइटको व्यवस्था गरिएको छैन । फोहरमैला व्यवस्थापनको लागि यहाँका मानिसले विभिन्नखाले विधि अपनाएको पाइएको छ । सडने गल्ने खालका फोहरहरू मलखादमा हालेर मल बनाउने, किचनजन्य फोहरलाई कुखुरा, हाँस, गाइवस्तुलाई दानाको रूपमा खुवाउने वा मलखादमा जम्मा गरी मल बनाउने गरेको अवस्था रहेको छ ।

२.२ हिमाली गाउँपालिकाको मानव संसाधनको अवस्था

स्थानीय तहको निर्वाचन पश्चात जनप्रतिनिधिहरू मार्फत् गाउँपालिकाको कार्य सञ्चालन भई आएको छ । यस गाउँपालिकामा रहेको दरबन्दी अनुसार हाल निम्नानुसार कर्मचारीहरू कार्यरत रहेका छन् । जसको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.२.१ हिमाली गाउँपालिका मानव संसाधनको अवस्था

हिमाली गाउँपालिकाको कार्यालयमा विभिन्न विषयगत शाखामा २७ जना कर्मचारीहरू रहेका छन् जसलाई पद एवम विषयगत शाखाअनुसार तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका ३: हिमाली गाउँपालिका मानव संसाधनको अवस्था

क्र.सं.	पद	शाखा	पदपूर्ति		
			स्थायी	करार	जम्मा
१	ना.सु	प्रशासन शाखा			१
२	सब इन्जिनियर	प्राविधिक शाखा			१
३	ना.प.से.प्रा	पशु शाखा			१
४	एम.आइ.एस. अपरेटर	पंजीकरण शाखा			१
५	ना. प्रा. स.	कृषि शाखा			१
६	सब इन्जिनियर	प्राविधिक शाखा			१
७	पोषण स्वयंसेवक	पोषण			१
८	ना.सु	योजना शाखा			१
९	स्वास्थ्य शाखा प्रमुख	स्वास्थ्य शाखा			१
१०	लेखापाल	लेखा शाखा			१
११	ना. प्रा. स.	कृषि शाखा			१
१२	ना.सु	जिन्सी तथा राजस्व शाखा			१
१६	सब ओभरसियर	प्राविधिक शाखा			१

क्र.सं.	पद	शाखा	पदपूर्ति		
			स्थायी	करार	जम्मा
१४	रोजगार संयोजक	रोजगार सेवा केन्द्र			१
१५	सह लेखापाल	लेखा शाखा			१
१६	सब इन्जिनियर	रोजगार सेवा केन्द्र			१
१७	फिल्ड सहायक	पंजीकरण शाखा			१
१८	कार्यालय सहयोगी	पंजीकरण शाखा			१
१९	कम्प्युटर अपरेटर	प्रशासन शाखा			१
२०	कार्यालय सहयोगी	शिक्षा शाखा			१
२१	नि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	स्वास्थ्य शाखा			१
२२	ना. प्रा. स.	कृषि शाखा			१
२३	सूचना तथा संचार प्रविधि अधिकृत	सूचना प्रविधि शाखा			१
२४	फिल्ड सहायक	पंजीकरण शाखा			१
२५	ना.प.स्वा.प्रा	पशु शाखा प्रमुख			१
२६	ना. प्रा. स.	कृषि शाखा प्रमुख			१
२७	उधम विकास सहजकर्ता	उधम विकास सहजकर्ता			१

स्रोत: <https://himalimun.gov.np/staff>

२.२.२ हिमाली गाउँपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था

यस गाउँपालिकाको आफ्नै १० कोठे प्रशासकीय भवनबाट सञ्चालन भैरहेको छ । साथै वडा कार्यालयहरू पनि बन्ने क्रममा रहेका छन् । सवारी साधन अन्तर्गत यस गाउँपालिकामा स्कर्पियो १, एम्बुलेन्स १ थान र मोटरसाईकल ८ थान रहेका छन् । यस गाउँपालिका तथा सबै वडाहरूमा कम्प्युटर तथा प्रिन्टर, टेबुल, कुर्सी, सोफा, दराज लगायत कार्यालय सामग्रीहरू रहेका छन् । यस गाउँपालिका कार्यालयमा ठूला र साना गरी १७ वटा प्रिन्टर, ल्यापटप/कम्प्युटर ११ थान, स्टिल दराज ३३ थान, काठ दराज २० थान, टेबल ५ थान र कार्यालय प्रयोजनका लागि आवश्यक अन्य न्यूनतम कार्यालय सामग्रीहरू रहेका छन् ।

परिच्छेद तीन : स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता

नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ लगायतले स्थानीय तहलाई प्रदान गरेका राजस्व सम्बन्धी अधिकार र सो अधिकार कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकाका तर्फबाट गरिएका कानूनी व्यवस्था र गाउँपालिकाको राजस्व सङ्कलनको अवस्था, सम्भावना, समस्या तथा चुनौतीहरूलाई यस परिच्छेदमा विश्लेषण गरिएको छ ।

३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकारसम्बन्धी संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था

३.१.१ संवैधानिक व्यवस्था

नेपालको संविधान को अनुसूची ८ अनुसार स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार अन्तर्गत स्थानीय तहहरूले सम्पत्ति कर (घरजग्गा कर) घरबहाल कर, घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, भूमिकर (मालपोत), मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर र व्यवसाय कर लगाउन सक्नेछन् र गैरकर अन्तर्गत सेवा शुल्क, दस्तुर, पर्यटन शुल्क र दण्ड जरिवाना सङ्कलन गर्न सक्नेछन् । राजस्व अधिकार सम्बन्धी विभिन्न तहहरूको एकल तथा साभा अधिकार सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४: तहगत राजस्व अधिकार

सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय	साभा
भन्सार अन्तःशुल्क मुल्य अभिवृद्धि कर संस्थागत आयकर व्यक्तिगत आयकर पारिश्रमिक कर राहदानी शुल्क भिसा शुल्क पर्यटन दस्तुर सेवा शुल्क दस्तुर दण्ड जरिवाना	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर मनोरञ्जन कर विज्ञापन कर पर्यटन कृषि आयमा कर सेवा शुल्क दस्तुर दण्ड जरिवाना	सम्पत्ति कर घर बहाल कर घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क सवारी साधन कर सेवा शुल्क दस्तुर पर्यटन शुल्क विज्ञापन कर व्यवसाय कर भूमिकर (मालपोत) मनोरञ्जन कर मालपोत सङ्कलन दण्ड जरिवाना	सेवा शुल्क, दस्तुर, दण्ड जरिवाना प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी, पर्यटन शुल्क

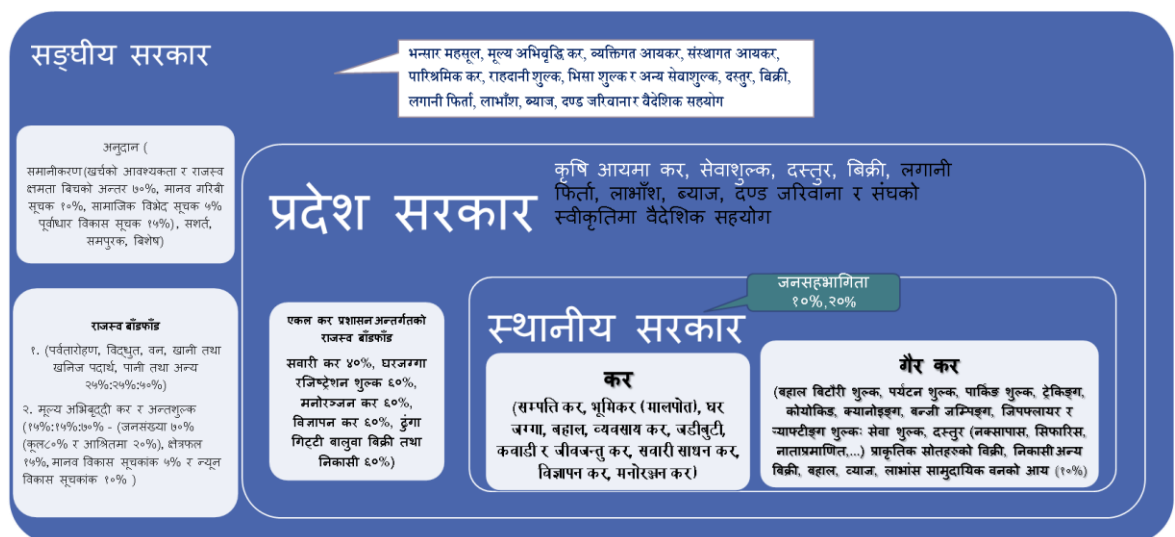
स्रोत: नेपालको संविधान

३.१.२ कानूनी व्यवस्था

(क) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ५४ देखि ६३ सम्म स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार सम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ । यसमा कर अन्तर्गत प्रत्यक्ष करहरू जस्तै सम्पत्ति कर, भूमिकर (मालपोत), घर-जग्गा बहाल कर, पार्किङ्ग शुल्क, जडीवुटी, कबाडी र जीवजन्तुकर आदि छन् भने अप्रत्यक्ष कर जस्तै व्यवसाय कर जस्ता करहरू रहेका छन् । यसरी नै गैरकर अन्तर्गत गाउँपालिका वा नगरपालिकाबाट विभिन्न सेवाहरू उपयोग गरे वापतको सेवाशुल्क जस्तै विभिन्न पर्यटन व्यवसायमा शुल्क, स्थानीय तहले निर्माण, सञ्चालन वा व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार उपयोग शुल्क, स्थानीय तहले उपलब्ध गराएको कुनै सेवा उपयोग गरे वापत सेवा उपयोगकर्ताहरूबाट असूल गरिने सेवा व्यवस्थापन शुल्क, विभिन्न नियमन सेवा तथा सिफारिस वापत प्राप्त भएको दस्तुर वापतको रकम, नक्सापास दस्तुर र गाउँपालिका वा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणबाट तोकिएको परिणाममा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवं माटोजन्य वस्तु बिक्री र अन्य सम्पत्ति बिक्री, सामुदायिक वनको आय र जनसहभागिता वापतको रकम आदि रहेको छन् ।

यसैगरी प्रदेश र स्थानीय तह दुवैले साभेदारीमा सङ्कलन गर्ने घरजग्गा रजिष्ट्रेसन दस्तुर रहेको छ । यसको दर प्रदेशले तोक्ने र सङ्कलन स्थानीय तहले गर्ने प्रावधान रहेको छ । हालसम्म सङ्घीय तहबाट स्थानीय तहमा घरजग्गाको लगत स्थानान्तरण भै नसकेको र सङ्घीय सरकार मातहतको जिल्लास्थित मालपोत कार्यालयले नै घरजग्गा कर प्रदेश कानून बमोजिम असुलउपर गरी त्यसको ६०% सम्बन्धित स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिका र ४०% सम्बन्धित प्रदेशमा पठाउने गरेको छ । स्थानीय गाउँपालिकामा देहायको चित्रमा देखाए बमोजिमका स्रोतबाट आम्दानी प्राप्त हुने गर्दछ ।

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहको वित्तीय अधिकारलाई थप स्पष्ट पार्न सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय तहले परिचालन गर्ने कर र गैह्र करका शीर्षकरू निर्धारण गर्नुका साथै संविधानका अनुसूचीमा एकल अधिकारमा दोहोरो अधिकारक्षेत्रमा परेका र संयुक्त अधिकारक्षेत्रका राजस्वका शीर्षकरूको सन्दर्भमा प्रदेश र स्थानीय तहबिच एकले कर प्रशासन सम्बन्धमा निम्नानुसारको थप व्यवस्था समेत गरेको छ । आर्थिक ऐन २०७५ ले परिमार्जन गरेको व्यवस्था देहाय बमोजिम रहेको छ ।

तालिका ५: एकल कर प्रशासनअन्तर्गत उठेको राजस्वलाई स्थानीय र प्रदेश तह बिच बाँडफाँड व्यवस्था

करका क्षेत्रहरू	दर निर्धारण गर्ने	सङ्कलन गर्ने तह	राजस्व बाँडफाँड (प्रतिशतमा)	
			प्रदेश	स्थानीय तह
सवारी साधन	प्रदेश	प्रदेश	६०	४०
रजिष्ट्रेसन शुल्क	प्रदेश	स्थानीय तह	४०	६०
मनोरञ्जन कर	प्रदेश	स्थानीय तह	४०	६०
विज्ञापन कर	स्थानीय तह	स्थानीय तह	४०	६०
अन्य सवारी साधन कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा र विद्युतीय रिक्सा)	स्थानीय तह	स्थानीय तह		१००

स्रोत: अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ (आर्थिक ऐन २०७५ द्वारा संशोधित) दफा ५ र ६

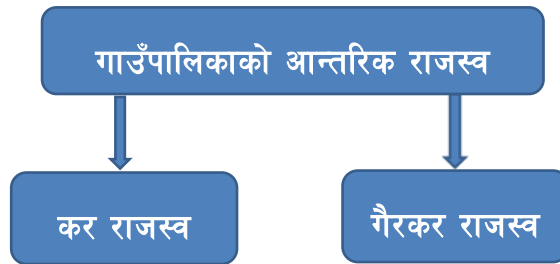
एकल कोषको व्यवस्थापन:

एकल कोषको व्यवस्थापन देहाय बमोजिम हुनेछ:-

१. एकल कर बाँडफाँड प्रयोजनका लागि सङ्कलन गर्न तह (प्रदेश र स्थानीय) ले सङ्कलित रकम विभाज्य कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने हुन्छ ।
२. प्रदेशले सवारीसाधन करबाट उठेको रकम प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा गर्ने ।
३. प्रदेशले सवारी साधन करबाट उठेको रकम प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई बाँडफाँड गर्ने र मासिकरूपमा सम्बन्धित स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।
४. स्थानीय तहले विभाज्य कोषमा रहेको रकमको ४०% आवधिक रूपमा प्रदेशको सञ्चितकोषमा दाखिला गर्नुपर्ने ।

स्थानीय तहको आन्तरिक आय:-

स्थानीय तहलाई कानुनले नै कर, सेवाशुल्क, दस्तुर तथा दण्ड जरिवानाबाट राजस्व प्राप्त गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । करको दायरामा रहेका व्यक्ति तथा संस्थाहरूले भुक्तानी गर्ने रकमहरू नै स्थानीयतहका राजस्वका स्रोतहरू भएको हुनाले नागरीकले आफूले तिरेको करको स्थानीयतहले कसरी उपयोग गरेको छ भन्ने विषयमा चासो र सरोकार राख्नु स्वभाविक हो भने स्थानीय तहले राजस्वको सदुपयोग गर्ने दायित्व निर्वाह गर्नुपर्दछ ।

चित्र ३: गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरू:

१. सम्पत्ति कर सम्बन्धी व्यवस्था

गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र घरजग्गामा सम्पत्ति कर लगाउने छ । यो व्यवस्था अनुसार सम्पत्ति कर लगाउँदा घर र सो घरले चर्चेको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाउने र बाँकी जग्गा र घर नभएका अन्य जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउनु पर्ने छ ।

स्पष्टिकरण

घरले चर्चेको जग्गा भन्नाले घरले ओगटेको क्षेत्रफल बराबरको जग्गा र अधिकतम सो बराबरको थप जग्गा सम्भन्नु पर्दछ । यसरी सम्पत्ति कर लगाउँदा देहाय बमोजिमका विषयलाई आधार लिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ:

- (क) घर र जग्गाको आकार प्रकार र बनौट
- (ख) घर र जग्गाको प्रचलित बजार मुल्य तथा घरको हकमा हासमुल्य
- (ग) घर र जग्गाको व्यापारिक वा आवासीय उपयोगको अवस्था

(२) भूमिकर (मालपोत) सम्बन्धी व्यवस्था

गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगको आधारमा भूमिकर (मालपोत) लगाउने छ । आर्थिक ऐन, २०७५ (पछि केही नेपाल ऐन संशोधन गर्ने ऐन २०७५ द्वारा संशोधित) ले घर र त्यसले चर्चेको निश्चित जग्गामा सम्पत्ति कर लगाएपछि सोभन्दा बढी जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउनु पर्ने व्यवस्था छ । तर सम्पत्ति कर लगाएको अवस्थामा भूमिकर (मालपोत) लगाइने छैन ।

(३) व्यवसाय कर

गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पुँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा व्यवसाय कर लगाउन सक्नेछ ।

(४) घर जग्गा बहाल कर

गाउँपालिकाको क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति, वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, कारखाना, जग्गा, पोखरी पुरै वा आंशिक तवरले बहालमा दिएको गाउँपालिकाले त्यस्तो बहाल रकममा बहाल कर लगाउन सक्नेछ ।

(५) सवारी कर

गाउँपालिकाले सिमित सवारी साधन (अटोरिक्सा तथा इ-रिक्सा, ठेला गाडा, टाँगा र रिक्सा) हरूको मात्र दर्ता, नवीकरण तथा वार्षिक सवारी कर सङ्कलन गर्न सक्ने अधिकार पाएको छ । यस गाउँपालिकाले यसका लागि दर निर्धारण गरेको अवस्था छ ।

(६) विज्ञापन कर

गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रका सडक, चोक, सार्वजनिक स्थलमा विज्ञापन, प्रचारप्रसार आदिका लागि राख्न दिने साइन बोर्ड, ग्लो बोर्ड, स्टल आदिमा विज्ञापन कर लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ ।

(७) गैरकरहरू

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा गाउँपालिकाले पर्यटन शुल्क अन्तर्गत आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केवलकार, ट्रेकीङ्ग, कायाकिङ्ग, क्यानोनिङ्ग, बञ्जी जम्प, जीपफलाईर, च्याफिटङ्ग, प्यारागलाईडिङ्ग लगायतका स्थानीय पर्यटन, मनोरञ्जन तथा साहासिक खेलकुद सम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा सेवाशुल्क लगाउने व्यवस्था रहेको छ ।

यसैगरी गाउँपालिकाबाट विभिन्न सिफारिसहरू, इजाजत पत्र तथा नवीकरण जस्तै एफएम रेडियो सञ्चालन, 'घ' वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, निजी विद्यालय स्थापना, स्थानीयस्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युशन तथा कोचिङ सेन्टर, औषधी पसल, घरजग्गा कारोवार (प्लटिङ्ग) जस्ता व्यवसायिक संस्थाहरूको दर्ता, नवीकरण आदिमा विभिन्न दस्तुर सङ्कलन गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

(८) प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड सम्बन्धी व्यवस्था

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्था ऐन, २०७४ अनुसार प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड अन्तरगत पर्वतारोहण, विद्युत्, वन, खानी तथा खनिज, पानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी बाँडफाँड सम्बन्धमा निम्न व्यवस्था गरेको छ ।

तालिका ६: प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड (प्रतिशतमा)

स्रोतहरू	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह
पर्वतारोहण	५०	२५	२५
विद्युत्	५०	२५	२५
वन	५०	२५	२५
खानी तथा खनिज	५०	२५	२५
पानी तथा अन्य स्रोत	५०	२५	२५

स्रोत : अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्था ऐन, २०७४, अनुसूची ४

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने २५ प्रतिशत हिस्साको लागि प्रत्येक स्थानीय तहको प्राकृतिक स्रोतको अवस्थिति तथा प्राकृतिक स्रोतमा आधारित परियोजना वा उपयोगबाट प्रभावित क्षेत्र र जनसङ्ख्याको पहिचान गरी स्थानीय तहलाई रकम बाँडफाँड गर्न सिफारिस गरेको छ ।

(९) कर राजस्व बाँडफाँड सम्बन्धी व्यवस्था

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार मुल्य अभिवृद्धि कर र आन्तरिक उत्पादनबाट उठेको अन्त शुल्क रकम मध्येबाट उठेको रकमलाई सङ्घीय विभाज्य कोषमा राखी सोरकमबाट सङ्घीय सरकारले ७०%, प्रदेशले १५% र स्थानीय तहले १५% बाँडफाँट गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

तालिका ७: कर राजस्वको बाँडफाँड सम्बन्धी व्यवस्था (प्रतिशतमा)

स्रोतहरू	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह
मुल्य अभिवृद्धि कर (भ्याट)	७०	१५	१५
अन्तशुल्क	७०	१५	१५

स्रोत : अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४, परिच्छेद ३ (६)

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ अनुसार विभिन्न तहका सरकारहरूका बिचमा अनुदान सिफारिस गर्दा लिइने आधारहरू, राजस्वको बाँडफाँड गर्दा लिइने आधारहरू र प्राकृतिक स्रोतको परिचालन गर्दा लिइने आधार र मापदण्डहरू तयार गरी कार्यान्वयनका लागि सहजीकरण गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड सम्बन्धी विषयमा सङ्घ र

प्रदेश, प्रदेश र प्रदेश, प्रदेश र स्थानीय तह तथा स्थानीय तहहरू बिच उठ्न सक्ने सम्भावित विवादको विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गरी त्यसको निवारण गर्न समन्वयात्मक रूपमा काम गर्न राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सम्बन्धित तहहरूलाई सुझाव दिने संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ । राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड गर्दा सोसँग सम्बन्धित वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धमा आवश्यक अध्ययन र अनुसन्धान गरी नेपाल सरकारलाई सिफारिस समेत गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था रहेको छ ।

हाल राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले जनसङ्ख्या (कुल जनसङ्ख्या र आश्रित जनसङ्ख्या), क्षेत्रफल, मानव विकास सूचकांक, न्यून विकास सूचकांकको आधारमा प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई राजस्व बाँडफाँड गर्ने गरी आगामी ५ वर्षको लागि सिफारिस गरेको छ ।

क्र.सं.	आधारहरू	प्रदेश	स्थानीय तह
१	जनसङ्ख्या: ➤ कुल जनसङ्ख्या अनुपात ८० ➤ आश्रित जनसङ्ख्या अनुपात २०	७०	७०
२	क्षेत्रफल	१५	१५
३	मानव विकास सूचकांक	५	५
४	न्यून विकास सूचकांक (पूर्वाधार सूचकांक ७०%, खर्चको आवश्यकता सूचकांक २०% र सामाजिक तथा आर्थिक असमानता सूचकांक १०%)	१०	१०
जम्मा:		१००	१००

यस सूत्रबाट आएको रकममा ठूलो फरक देखिने र अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनको दफा २१ ले प्रदेश तथा स्थानीय तहले आफ्नो प्रशासनिक खर्च आन्तरिक राजस्व तथा राजस्व बाँडफाँडबाट पुऱ्याउनु पर्ने हुनाले वित्त आयोगले प्रत्येक स्थानीय तहलाई न्यूनतम रकम र त्यसमा थप रकम सूत्र अनुसार रकम बाँडफाँड गर्ने गरेको छ । आयोगले गत आ.व. २०७६/७७ मा ३ करोड ५० लाख र आ.व. २०७५/७६ मा ३ करोड न्यूनतम रकम र त्यसपछि सुत्र अनुसारको रकम प्रत्येक स्थानीय तहलाई प्रदान गर्ने गरी नेपाल सरकारलाई राजस्व बाँडफाँड गर्न सिफारिस गरेको थियो ।

३.२ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

यस हिमाली गाउँपालिकाको आन्तरिक आयका प्रमुख स्रोतहरूमा मालपोत, सिफारिस तथा अन्य दस्तुर, सेवा शुल्क दस्तुर, घर बहाल कर, व्यवसाय कर, जडीवुटी कर, पार्कीड शुल्क, व्यवसाय दर्ता तथा नवीकरण दस्तुर आदि रहेका छन् । गाउँपालिकाको आन्तरिक आय २०७७/०७८ मा रु ५३०.९६४ हजार रहेको देखिन्छ भने २०७८/०७९ मा ६४० हजार अनुमान गरिएको छ ।

३.३ आन्तरिक राजस्व सङ्कलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण

बाजुरा जिल्लाको सदरमुकाम मार्तडीबाट करिब ७५ कि मी टाढा उत्तर पुर्वि दिशामा रहेको यस हिमाली गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ८३०.३४ वर्ग कि मी रहेको छ । उच्च तथा मध्य पहाडी भागमा अवस्थित भू-भाग भएको हुनाले यहाँको आर्थिक क्रियाकलापको मुख्य आधार पर्यटन, कृषि, प्राकृतिक स्रोतसाधनहरू जस्तै वनजंगल, खनिज, जडीवुटी, खोला नदी आदि रहेका छन् । यहाँको सुन्दर तथा मनमोहक हिमाली दृष्य, ताल, घाँसेमैदान, आदिले पर्यटन व्यवसायको प्रचुर सम्भावना रहेको छ । यस्ता व्यवसायहरूको विस्तार भएमा र उनीहरूलाई प्रत्यक्ष लाभदायी बनाई राजस्व सङ्कलन अभियानमा समावेश गराउन सकेमा करको दायरा थप फराकिलो हुने सम्भावना छ ।

गाउँपालिकाका सबै वडा र वस्तीहरूलाई सडकसञ्जालले जोड्ने कार्यहरू भैरहेका छन् जसले गाउँपालिकाको उत्पादनले बजारको पहुँचलाई सहज बनाउँदै लगेको छ । स्थानीय कच्चा पदार्थहरूमा आधारित प्रारम्भिक प्रसोधन तथा निकासीको प्रबल सम्भावनाहरू देखिएका छन् भने विभिन्न किसिमका घरेलु तथा साना उद्यम र व्यवसायको विकास तथा विस्तार हुन सक्ने अवस्था रहेको छ ।

तालिका ८: आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	सङ्कलन भएको/नभएको
क.	कर तर्फ			
	भूमि कर (मालपोत)	छ	भएको	भएको
	सम्पत्ति कर	छ	नभएको	नभएको
	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)	छैन	नभएको	नभएको
	घर जग्गा बहाल कर	छ	भएको	भएको
	व्यवसाय कर	छ	नभएको	नभएको
	जडीवुटी, कबाडी र जीवजन्तु कर	छ	भएको	नभएको
	विज्ञापन कर	छ	नभएको	नभएको
	मनोरञ्जन कर	छ	भएको	नभएको
ख.	अन्य राजस्व			
	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको बिक्री	छ	नभएको	नभएको
	काठ, दाउरा, जाराजुरी, दहत्तर, बहत्तर बिक्री	छैन	नभएको	नभएको

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	सङ्कलन भएको/नभएको
	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) विक्री वापतको आय	छैन	नभएको	नभएको
	नक्सापास दस्तुर	छैन	नभएको	नभएको
	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क	छ	भएको	भएको
	बहाल विटौरी शुल्क	छैन	नभएको	नभएको
	पार्किङ्ग शुल्क	छैन	नभएको	नभएको
	अस्पताल सञ्चालन	छैन	नभएको	नभएको
	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	छैन	नभएको	नभएको
	स्थानीय खानेपानी महसुल	छ	नभएको	नभएको
	स्थानीय विद्युत् महसुल	छ	नभएको	नभएको
	केबलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जीपप्लार्इर, प्याराग्लाइडिङ्ग आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क	छैन	नभएको	नभएको
	निर्माण, सञ्चालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक बत्ती, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्ययमशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटवजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, घोविघाट, सडक, वसपार्क, पुलआदि	छ	भएको	नभएको
	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क	छैन	नभएको	नभएको
	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो सञ्चालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म आदि)	छ	भएको	भएको

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	सङ्कलन भएको/नभएको
	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क	छ	नभएको	नभएको
	वडा मार्फत गरिने सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर	छ	भएको	भएको
	दण्ड जरिवाना	छ	भएको	भएको

उल्लेखित तालिकाका आधारमा विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाले कर तर्फ ७ वटा शीर्षकहरूमा आय सङ्कलन गर्ने सम्भावना देखिन्छ । जसमध्ये गाउँपालिकाले हालसम्म २ वटा शीर्षकहरू भूमि कर , बहाल कर, आदी) को करका दरहरू निर्धारण गरी राजस्व मात्र सङ्कलन गरिरहेको छ भने, विज्ञापन कर, मनोरञ्जन कर आदी को हालसम्म आर्थिक ऐनमा करको दर निर्धारण गरेता पनि राजस्व सङ्कलन गरेको छैन । त्यसैगरी गैर कर तर्फ समग्रमा जम्मा १८ वटा शीर्षकहरू मध्ये ९ वटा शीर्षकहरूबाट आय सङ्कलन गर्ने सम्भावना देखिन्छ । हालसम्म गाउँपालिकाले जम्मा ५ वटा शीर्षकहरूमा दर निर्धारण गरे पनि ४ शीर्षकहरूमा आय सङ्कलन गरिरहेको छ । स्थानीय तहलाई ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क, अस्पताल सञ्चालन, बहाल बितौरी शुल्क, वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्री वापतको आय, स्थानीय खानेपानी महसुल, स्थानीय विद्युत् महसुल आदीको दर निर्धारण गरी आय सङ्कलन गर्ने अधिकार प्राप्त भएता पनि यि सबैङ्को हालसम्म दर निर्धारण तथा सङ्कलन भएको छैन ।

३.३.१ कर राजस्व

गाउँपालिकाको राजस्वका स्रोतहरूमध्ये कर राजस्व अन्तर्गत हाल परिचालन भैरहेको सम्भाव्य स्रोत र सोको परिचालनका लागि गर्नुपर्ने सुधारहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्:

क. सम्पत्ति कर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५५ मा सम्पत्ति कर सम्बन्धी प्रावधान रहेको छ । उक्त प्रावधान अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र रहेका घर र सो घरले चर्चेको क्षेत्रफल बराबरसम्मको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था: गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन अनुसार सम्पत्तिकर/ घर जग्गा कर लगाउने व्यवस्था गरेको छ । केही नेपाल ऐन संशोधन गर्ने ऐन, २०७५ अनुसार एकिकृत सम्पत्तिकर लाई सम्पत्तिकर को रूपमा र भुमिकर छुट्टै रूपमा लिने व्यवस्था गरेको भएता पनि यस संबन्धमा

गाउँपालिका अर्भै स्पष्ट भएको देखिदैन । आ.व.२०७७/०७८ मा यस शीर्षकमा गाउँपालिकाले रू ५०००० कर उठाएको देखिन्छ ।

सम्भावना : गाउँपालिका क्षेत्रमा राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रारम्भिक नतिजा अनुसार कुल २०९२ घरपरिवार रहेका छन् भने १७१६ घरसङ्ख्या रहेका छन् भने राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को नतिजा अनुसार कुल १७२२ घरसङ्ख्या रहेका छन् । सम्पत्ति कर सम्भाव्यता अनुमान प्रयोजनको लागि राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को नतिजामा उल्लेख भए बमोजिम कुल घरधुरीको स्वामित्वमा भएका घरहरूलाई घरहरूलाई खर/परालले छाएको घर, टायल/स्लेट छाएको घर, जस्ता/टिनको छानो भएको घर, सिमेन्ट/ढलान, काठको छाना र माटोले ढाकेको आदी घर गरी ६ समूहमा विभाजन गरी यी चार किसिमका घरधुरीलाई तल उल्लेखित दरमा कर निर्धारण गर्नु उपयुक्त हुने प्रस्ताव गरिएको छ । यस अनुसार हुन आउने सम्पत्ति करको गणना निम्न अनुसार रहेको छ :

तालिका ९: सम्भाव्य सम्पत्ति करदाता तथा सम्पत्ति कर

घरको छानाको बनौट	घर परिवार	करको औसत दर (प्रस्तावित)	सम्भाव्य कुल आय रू.
खर/ फुस	१८२	५०	९१००
टायल/ स्लेट	७९८	१२०	९५७६०
जस्ता/ टिन	१४	१५०	२१००
सिमेन्ट/ढलान	५	५००	२५००
काठको छाना	२२	८०	१७६०
माटोको छाना	६२५	४०	२५०००
उल्लेख नभएको	७६	५०	३८००
जम्मा	१७२२		१४००२०

स्रोत: के.त.वि, २०६८

यस आधारमा विश्लेषण गर्दा उक्त १७२२ सम्भाव्य करदाताबाट सम्पत्ति कर स्वरूप वार्षिक रू. १,४०,०२० सङ्कलन हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ । सम्पत्तिकर प्रयोजनको लागि यहाँ आवश्यक विभिन्न तथ्याङ्कको अभावका कारण घरको बनौटलाई मात्र आधारमानि संभाव्यता निकालिएको छ । यद्यपी यस गाउँपालिकामा विभिन्न संस्थागत तथा आवासिय भवनहरू समेत रहेको हुँदा सम्पत्ति कर यहाँ आँकलन गरिएको भन्दा बढी सम्पत्ति कर उठ्ने सम्भावना रहेको छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू

गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका घरजग्गा गाउँपालिकाको एक भरपर्दो आम्दानीको स्रोत हो । घरजग्गाहरूको वास्तविक मूल्याङ्कन, परिमार्जन, जनताहरूलाई कर तिर्नु दायित्व हो भन्ने बोध गराउने, जनताहरूको करतिर्न सक्ने क्षमता अनुसारको दर निर्धारण गर्ने, समयमा कर नतिर्ने करदाताहरूलाई दण्ड जरिवानाको व्यवस्था गर्ने, राजस्व प्रशासनको समय सापेक्ष सुधार गर्ने

आदि उपायहरूको अबलम्बन गरी सम्पत्ति कर सम्बन्धी व्यवस्थामा सुधार गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको देखिन्छ ।

सम्पत्ति मुल्याङ्कन अनुसार कर निर्धारण गर्दा सुरु मुल्य रू. ५०,०००/- (पचासहजार) सम्मको सम्पत्तिमा रू. ५०/- र त्यसपछि सम्पत्तिको मुल्य अनुसार थप पचासहजारको सम्पत्तिमा -०।२० पैसा देखि सम्पत्तिको मुल्य बढ्दै जाँदा थप प्रति हजारमा रू. २।- सम्म वार्षिक कर लाग्ने गरी सम्पत्ति करको दर निर्धारण गर्नु उपयुक्त हुन्छ । यसका लागि गाउँपालिकाले एउटा छुट्टै सम्पत्ति कर निर्देशिका जारी गरी सोही बमोजिम कार्यान्वयन गर्न उचित देखिन्छ । घरमुली महिला वा महिलाको स्वामीत्वमा रहेको सम्पत्ति भएमा त्यस्तो सम्पत्तिमा केही प्रतिशत छुट दिने गरी ऐनमा व्यवस्था गर्न सकिने छ । राजस्व शाखामा कम्प्युटर सफ्टवेयर जडान गरी कर निर्धारण तथा विल काट्ने गरिएमा काम छिटोछरितो, सजिलो हुनका साथै मानवीय कमजोरीबाट हुने त्रुटीमा कमी ल्याउन सकिन्छ ।

ख. भूमिकर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५६ अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको खेतीयोग्य जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगका आधारमा भूमिकर (मालपोत) लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ । तर सम्पत्ति कर लगाएको जग्गामा भूमिकर (मालपोत) नलगाइने उल्लेख गरेको छ ।

विद्यमान अवस्था

भूमिकर, गाउँपालिकाको एउटा प्रमुख र दिगो राजस्वको स्रोत हो । गाउँपालिकाको वेभसाईट बाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार कुल क्षेत्रफल ८३०.३३ बर्ग कि.मी रहेको छ । गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण अनुसार यस गाउँपालिकामा जम्मा २५% जमिनमा खेती/कृषि गर्ने उल्लेख छ ।

सम्भाव्यता:

यस गाउँपालिकाबाट प्राप्त जानकारी अनुसार यस गाउँपालिकामा कृषियोग्य जमिन २५ % भएकाले, खेतियोग्य जमिन लाई आधारमान्दा गाउँपालिकाको कुल खेतियोग्य जमिन आंकलन गरी कुल कर सङ्कलन गर्न सक्ने सम्भावना तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

सि.नं.	कुल क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	कुल कृषि योग्य जमिन (रोपनी)	प्रस्तावित करको दर रू. / रोपनी	कुल रकम रू.
१	८३०.३३	४०८०३०.०४	१०	४०८०३००
जम्मा				४०८०३००

सुधारका पक्षहरू :

यस सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गर्दा सुधारका पक्षहरू निम्नानुसार छन् :

- ✓ गाउँपालिकाले मालपोत कार्यालयसँग समन्वय गरी जग्गा धनी र जग्गाको तथ्याङ्क अभिलेखीकरण गर्ने ।
- ✓ करको दर निर्धारण गर्दा कित्ता अनुसार नभई क्षेत्रफल र खेतको प्रकारको आधारमा करको दर कायम गर्ने ।
- ✓ मालपोतको करको दर निर्धारण गर्दा प्रगतिशील कर प्रणाली अवलम्बन गर्ने ।

(ग) घरजग्गा बहाल कर:

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ५७ मा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले घर,पसल, ग्यारेज, गोदाम, भवन, टहरा, कारखाना, जग्गा वा पोखरी पूरै वा आंशिक रूपले बहालमा लिएकोमा गाउँपालिकाले त्यस्तो बहाल रकममा बहाल कर लगाउने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था:

गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गरे बमोजिम घरजग्गा बहालमा लगाए वापत बहालमा लगाएको शुल्कको १०% का दरले घरजग्गा बहाल कर असुलउपर गर्दै आएको छ । गाउँपालिकाले आ.व. २०७७/२०७८ मा यस शीर्षक अन्तर्गत जम्मा कुल रु.५००९३४ सङ्कलन गरेको देखिन्छ ।

करको सम्भावना:

आर्थिक गणना २०१८ को रिपोर्ट बमोजिम यस गाउँपालिकामा कुल ३३८ ब्यवसायहरू रहेका छन् र गाउँपालिकाबाट सङ्कलित तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिका क्षेत्रमा १ बैंक तथा ६ वटा सहकारी संस्थाहरू पनि रहेका छन् । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार घर सङ्ख्या १७२२ रहेको देखिन्छ जहा ७६ परिवारको घरको प्रकृति नभएको देखिएकोले ७६ परिवार बहालमा बसेको अनुमान गरिएको छ ।

तालिका १०: घरजग्गा बहाल करको सम्भाव्यता विवरण

क्र. सं.	प्रयोजनका आधारमा बहालमा बस्ने	बहालमा बस्ने अनुमानित सङ्ख्या	मासिक औसत भाडा रकम	वार्षिक भाडा रकम	घर बहाल कर
		क	ख	ग	घ
			अनुमानित	क x ख x १२	ग को १० %
१	बैंक /वित्तीय संस्था	९	१५०००	१६२००००	१६२०००
२	अन्य व्यवसायहरू	३३८	१०००	४०५६०००	४०५६००
३	घरायसी प्रयोजनमा बस्नेहरू	७६	५००	४५६०००	४५६००
४	सरकारी तथा गैरसरकारी अन्य सङ्घ सङ्ख्याहरू	-	-		
कुल					६१३२००

स्रोत: आर्थिक गणना २०१८

* गाउँपालिकाबाट प्राप्त तथ्याङ्कमा आधारीत

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू:

व्यावसायिक तथा आवासीय प्रयोजनका लागि बहालमा प्रयोग भएका घर तथा जग्गाको परिमाण, मासिक भाडा अनुसारको लगत तयार गरी बहालकरको स्वीकृत दर बमोजिमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न घरजग्गा बहाल कर व्यवस्थापन कार्यविधि तर्जुमा गर्नुपर्ने देखिन्छ। दुई-दुई वर्षमा घरजग्गा बहाल करको दर पुनरावलोकन गर्नुपर्दछ।

(घ) व्यवसाय कर:

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५८ मा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालित व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पुँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा व्यवसाय कर लगाउने व्यवस्था रहेको छ।

हालको अवस्था

गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका व्यवसायहरूलाई थोक तथा खुद्रा पसल, निर्माण सामग्री, विशेष परामर्स, उत्पादन मुलक, सेवा उद्योग, वित्तिय सेवा, स्टेशनरी तथा पुस्तक पसल, माछामासु तथा फलफुल पसल, अस्पताल, शिक्षण संस्था, शैलुन, लगायतका विभिन्न व्यवसाय किसिममा वर्गीकरण गरी वार्षिक व्यवसाय करको दर निर्धारण गरेको छ। व्यवसाय कर न्यूनतम रू. ५०० देखि अधिकतम रू. २,००० सम्म तोकिएको छ। यस गाउँपालिकामा आ.व. २०७७/७८ मा व्यवसाय कर वापत कुनै कर असुल गरेको पाइदैन।

यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका व्यवसायहरूको किसिम अनुसारका सङ्ख्या सम्बन्धी तथ्याङ्क तत्काल उपलब्ध छैन। हाल सालै केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले प्रकाशन गरेको राष्ट्रिय आर्थिक गणना २०१८ को नतिजा अनुसार यस गाउँपालिकामा जम्मा ३३८ वटा व्यवसाय रहेका र ६२२

जना उक्त व्यवसायमा संलग्न रहेको देखिन्छ । उक्त नतिजा अनुसार व्यवसायहरू निम्न अनुसार वर्गीकरण गरी गाउँपालिकाले सङ्कलन गर्न सक्ने सम्भावित आय समेत आँकलन गरिएको छ ।

तालिका ११: व्यवसाय कर तथा सम्भावित आय

व्यवसाय	सङ्ख्या	करको औषत दर (प्रस्तावित)	सम्भावित राजस्व (रु. मा)
कृषि, वन, माछा पालन	१८	५००	९०००
उत्पादन	४३	५००	२१५००
खानी, बिद्युत, ग्याँस, खानेपानी तथा निर्माण	१	१५००	१५००
थोक तथा खुद्रा व्यापार	११०	५००	५५०००
यातायात, भण्डारण, सूचना तथा संचार	१	१०००	१०००
होटल, लज	८९	१५००	१३३५००
* वित्त, बीमा	९	१२००	१०८००
शिक्षा	२८	१०००	२८०००
मानव स्वास्थ्य र सामाजिक कार्य	१८	१०००	१८०००
घरजग्गा, पेसागत व्यवसाय, वैज्ञानिक, प्रशासनिक, कला, मनोरञ्जन र अन्य	२६	२०००	५२०००
जम्मा	३४३		३३०३००

स्रोत: आर्थिक गणना २०१८

* गाउँपालिकाबाट प्राप्त तथ्याङ्क

सुधारका पक्षहरू :

यस गाउँपालिकाको व्यवसाय कर सङ्कलनमा सुधार ल्याउनका लागि निम्न कार्यहरू गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

- गाउँपालिकामा भएका सबै व्यवसायको लगत सङ्कलन गर्ने र आर्थिक ऐनमा कारोवारको आधारमा करको दर कायम गर्ने ।
- ऐनले व्यवस्था गरेअनुसारका सबै व्यवसायलाई गा.पा.मा दर्ता गराउने तथा गाउँपालिका क्षेत्रमा व्यवसाय गर्नको लागि गाउँपालिका कार्यपालिकाबाट व्यवसाय सञ्चालन इजाजत लिनुपर्ने व्यवस्था अनिवार्य गर्ने ।
- एकै प्रकारको व्यवसायलाई व्यवसायमा भएको लगानी तथा कारोवारको आधारमा ठूला, मझौला र साना (क, ख, ग) वर्गमा वर्गीकरण गरी करको दरमा परिमार्जन गर्ने ।
- लगानी र आर्थिक कारोवारको आधारमा दर्ता शुल्क र वार्षिक कर निर्धारण गर्ने
- बजार अनुगमन गर्ने, यसका लागि राजस्व परामर्श समितिलाई बढी सक्रिय बनाउने

- कर अभियान सञ्चालन गरी कर सचेतना अभिवृद्धि गर्ने साथसाथै यस सम्बन्धमा नागरिकका गुनासो सुनुवाइ गरी जायज गुनासो सम्बोधनको व्यवस्था गर्ने
- कर प्रशासनमा दण्ड र पुरस्कारलाई नियमित प्रक्रियाका रूपमा स्थापित गर्ने । जस्तै- अधिकतम कर तिर्ने उपभोक्तालाई पुरस्कृत गर्ने । करको दायरामा नआउनेलाई जरिवानाको व्यवस्था पर्ने ।
- प्रभावकारी रूपमा व्यवसाय कर सङ्कलनका लागि आन्तरिक राजस्व कार्यालय, घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय तथा उद्योग वाणिज्य सङ्घ आदि कार्यालयहरूसँग आवश्यक सहयोग र समन्वय गर्ने । जस्तै आन्तरिक राजस्व कार्यालयले व्यवसाय सञ्चालनका लागि VAT तथा PAN दर्ता एवं नवीकरण गर्दा स्थानीय तहको व्यवसाय कर चुक्ता अनिवार्य गरिदिएमा कर सङ्कलन प्रभावकारी हुनेछ ।

(ड) विज्ञापन कर

विज्ञापन ऐन, २०७६ को दफा ४ अनुसार सार्वजनिक स्थलबाट देखिने गरी होर्डिङ बोर्ड राख्न र त्यसमा विज्ञापन गर्न चाहने व्यक्तिले सम्बन्धित स्थानीय तहबाट अनुमति लिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । सोही दफाको उपदफा ६, मा विज्ञापन सम्बन्धी निवेदन, दस्तुर, अवधि लगायतका विषयहरू सम्बन्धित स्थानीय कानून बमोजिम हुने समेत उल्लेख गरिएको छ । यस शीर्षक अन्तर्गत सङ्कलित रकमको ४०% प्रदेश सरकारलाई दिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था

गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन, अनुसार विज्ञापन कर लगाइने र असुल उपर गरिएको थियो भनी उल्लेख गरिएको छ । यस गाउँपालिकामा यो शीर्षकबाट हाल सम्म रकम असुल गरेको छैन ।

सम्भाव्यता

गाउँपालिका क्षेत्रमा हुने विज्ञापन सामाग्री सम्बन्धी आवश्यक तथ्याङ्क उपलब्ध छैन । यस गाउँपालिका भित्र रहेका ७ वडामा विकास हुदै गरेको स्थानिय व्यापारिक केन्द्रहरू विज्ञापनका लागि सामान्य सम्भावना रहेको छ । गाउँपालिकामा सडक र बजारको विकास र विस्तारसँग विज्ञापन सामाग्रीको वृद्धि हुदै जाने अनुमान गरिएको छ । गाउँपालिकाको केन्द्र र अन्य स्थानिय बजार क्षेत्रहरू र पर्यटकिय क्षेत्रहरूमा साना बोर्ड करिब ३५ वटा, फ्लेक्स प्रिन्ट ९५ वटा र एक महिने आयु हुने व्यानर १४० वटा हुन सक्ने देखिन्छ र साना बोर्डको रू. ५०० र फ्लेक्स प्रिन्टको रू. १५०, एक महिने आयु हुने व्यानरको दर ५० को दरले कर र लगाई विज्ञापन कर लिंदा निम्न बमोजिम रकम सङ्कलन हुने अनुमान गरिएको छ । हाल सालै केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले प्रकाशन गरेको राष्ट्रिय आर्थिक गणना २०१८ को नतिजा र गाउँपालिकाबाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार ३४३ ब्यवसाय रहेकोमा विभिन्न व्यवसायिहरूले आफ्नो व्यवसाय प्रवर्धन गर्न

प्रयोग हुने बोर्डहरू कुल व्यवसायिहरूको ३०% ले राख्ने अनुमान गरिएको छ र सोबाट औसत रू २०० कायम गर्दा निम्न बमोजिम कर सङ्कलन गर्न सकिने देखिन्छ ।

तालिका १२: विज्ञापन कर तथा सम्भावित आय

सि.न.	होडिं बोर्डका किसिम	सङ्ख्या	करको औषत दर	सम्भावित राजस्व
			(प्रस्तावित)	(रू. मा)
१	साना बोर्ड	३५	५००	१७५००
२	फ्लेक्स प्रिन्ट	९५	१५०	१४२५०
३	एक महिने आयु हुने व्यानर	१४०	५०	७०००
४	व्यवसायिहरूले राखेका बोर्ड	१०३	२५०	२५७५०
जम्मा				६४५००
गाउँपालिकाले प्राप्त गर्ने कर ६० %				३८७००

स्रोत: आर्थिक गणना २०१८ र गाउँपालिकाको स्थलगत निरिक्षण

सुधारका पक्षहरू

सुधारका पक्षहरू निम्नानुसार गर्न सकिन्छ :

- ✓ विज्ञापनका लागि उपयुक्त स्थानहरूको बारेमा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने ।
- ✓ सङ्कलित विवरण अनुसार विज्ञापन करको दर निर्धारण गर्ने ।
- ✓ न्यूनतम सङ्कलन हुन सक्ने रकम यकिन गरी ठेक्का अंक निर्धारण गर्ने ।

(च) कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यावसायिक कारोबारमा लाग्ने कर

हालको अवस्था

हालैको स्थानीय शासन सञ्चालन ऐनको संशोधन पश्चात् गाउँपालिकाहरूले कृषि तथा पशु पंक्षीमा आधारित व्यावसायिक कारोबारको अनुमती तथा त्यस्तो कारोबारमा कर लिन सक्ने व्यवस्था गरेको छ । यस गाउँपालिकाले यस शीर्षकमा हालसम्म राजस्व सङ्कलन गरेको छैन ।

सम्भावना :

यस गाउँपालिकाको स्थलगत निरिक्षण अनुसार यस गा.पा. बाट करीब ३५०० किलो पशु जन्य उत्पादनहरू छिमेकि जिल्लाहरू वा नजिक को स्थानिय तहमा निकासी हुने उल्लेख छ । यसै गरी घ्यु, मह समेत निकासी हुने उल्लेख छ । यस अनुसार यस गाउँपालिकाले कृषि जन्य उत्पादन बाट किलोको रू १० कायम गर्दा करीब रू. ३५,००० राजस्व सङ्कलन गर्न सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू :

- ✓ गाउँपालिकाबाट हुने कृषि जन्य उत्पादनको निकासी सम्बन्धी अभिलेख सङ्कलन गर्ने ।
- ✓ आय सङ्कलन सम्बन्धी प्रावधान आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।
- ✓ गाउँपालिकाले कृषि उत्पादनको निर्यातमा लगाउने कर सम्बन्धमा कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
- ✓ कार्यविधिमा उल्लिखित शर्तहरू पालना भए नभएको अनुगमन गर्ने ।

(छ) अन्य कर:

१. जडीवुटी, कबाडी र जीवजन्तुको व्यावसायिक उपयोग कर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६१ मा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले ऊन, खोटो, जडीवुटी, प्रचलित कानून बमोजिम निषेधित जीवजन्तु बाहेकका अन्य मृत वा मारिएका जीवजन्तुको हाड, सीड, प्वाँख, छाला वा यस्तै प्रकृतिका वस्तुको व्यावसायिक उपयोग गरेवापत गाउँपालिकाले जडीवुटी, कबाडी तथा जीवजन्तु कर लगाउने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था

गाउँपालिका जडीवुटी, कबाडी र जीवजन्तुको व्यावसायिक करको प्रचुर सम्भावना रहेको भएता पनि कर सङ्कलनको अवस्था उत्साहजनक रहेको देखिँदैन । आ.व. २०७७/०७८ मा यस शीर्षक अन्तर्गत रकम असुल भएको देखिँदैन ।

करको सम्भावना

यस गाउँपालिकामा विशेष गरेर यासाँगुम्बा, वन लसून, घुच्ची च्याउ, भ्याकुर, निरमसी, पदमचाल, पाषणवेद, पाँचऔले, कटुकी, हरो/वरो जस्ता जडीवुटी उत्पादन हुने गरेका छन् । तसर्थ यहाँ व्यवसायीक किसिमले जडीवुटी सङ्कलन तथा बिक्री वितरण गर्ने पेसा व्यवसायीहरू समेत रहेका छन् । यहाँको बजार क्षेत्रमा विभिन्न किसिमका कबाडी वस्तु उत्पादन तथा बिक्री वितरण हुने भएता पनि यस्ता व्यवसायिहरू करको दायरामा आइसकेका छैनन् । गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका वनमा जडीवुटी खेती प्रवर्द्धन तथा बजारीकरण र जीवजन्तुहरूको व्यावसायिक कारोबारका लागि बजार केन्द्रको व्यवस्थापन गरी राजस्व वृद्धि गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ ।

तालिका १३: जडीवुटीको विवरण

क्र. सं.	वस्तु	उत्पादन परीमाण (के.जी.)	करको दर (प्रती के.जी.)	सङ्कलन हुन सक्ने रकम (रु.)
१	यासाँगुम्बा	३००	५०००	१५,००,०००
२	अन्य जडीवुटी	७,०००	५	३५,०००

डयस टेबुलको आधारमा विश्लेषण गर्दा जडीवुटी, कवाडी र जीवजन्तुको व्यावसायिक उपयोग कर असुली गर्दा रू. १५,३५,००० सङ्कलन हुने संभावना देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू :

जडीवुटी, कवाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक उपयोग करमा सुधार गर्नका लागि ऐनले व्यवस्था गरे बमोजिमका सबै व्यवसायलाई गाउँपालिकामा दर्ता गर्न लगाई त्यस्ता व्यवसाय सञ्चालन गर्न इजाजत लिनुपर्ने व्यवस्था अनिवार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ । करदाताहरूलाई आकर्षित गर्नका लागि छिमेकी स्थानिय तहहरूसँग समन्वय गरी करमा एकरूपमा ल्याउनु पर्ने देखिन्छ । जडीवुटी, कवाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक कारोवार गर्ने व्यवसायीहरूको कारोवारको आधारमा कर निर्धारण गरी सङ्कलन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

२. सामुदायिक वनको वन पैदावार बिक्रीबाट प्राप्त हुने आयकर

हालको अवस्था : हालैको स्थानीय शासन सञ्चालन ऐनको संशोधन पश्चात् सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावारको बिक्री वापत प्राप्त गर्ने रकमको दश प्रतिशत सम्बन्धित गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । यस गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक वन तथा ती वनहरूबाट बिक्री हुने वन पैदावारको परिमाण सम्बन्धी तथ्याङ्क छैन ।

सम्भावना : यस गाउँपालिकामा वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालयले बनाएको नक्सा अनुसार ४०५ वर्ग कि.मि. वन रहेका छन् । स्थानीय जनताहरू यी वनहरूबाट धाँस, दाउरा, स्याउला, सोतर, काठहरूको उपभोग गरिरहेका छन् । यस गाउँपालिका क्षेत्र भित्र रहेका विभिन्न सामुदायिक वनहरू सरकारी वनहरूमा विभिन्न जडीवुटीहरू पाइने गर्दछन् । जडिवुटीहरूका संरक्षण, सम्बर्द्धन र दिगो व्यवस्थापनमा गाउँपालिकाको ध्यान पुग्न सकेमा यस भेगका वासिन्दाहरूको आयआर्जनमा अभिवृद्धि हुनका साथै गाउँपालिका समेत सम्पन्न हुनेमा कुनै शंका छैन । जडिवुटीबाट वार्षिक आमदानी र राजस्व सङ्कलनमा वारेमा कुनै तथ्याङ्क प्राप्त हुन सकेको छैन । यसै गरी गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक वन बाट वन पैदावारको रूपमा फर्निचरको लागि आवश्यक काठ समेत निकासी गर्दछ । यस गाउँपालिकामा सामुदायिक वनहरूबाट बिक्री हुने वन पैदावारको परिमाण सम्बन्धी तथ्याङ्क नभएकाले आगामी आ.व.मा गाउँपालिकाको कार्यपालिका बैठकको निर्णय बमोजिम वन पैदावार बिक्री र काठ निर्यात कर निर्धारण गर्नुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक वनले बिक्री गरेका वन पैदावार वापत वन पैदावार वापत स्थानिय तहलाई तिर्नुपर्ने रकम तिर्दा प्रति वर्ग कि.मि रू १००० आंकलन गर्दा रू ४०५,००० रकम सङ्कलन हुने सम्भावना देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू :

- ✓ गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक वना तथा वन पैदावर सम्बन्धी अभिलेख सङ्कलन गर्ने ।
- ✓ सामुदायिक वन पैदावार बिक्री तथा उपयोग सम्बन्धीको वार्षिक कार्ययोजना गाउँपालिकाले स्वीकृत गर्ने ।
- ✓ आय सङ्कलन सम्बन्धी प्रावधान आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।

३.३.२ गैरकर राजस्व

गाउँपालिकाले प्राप्त गर्न सक्ने राजस्वको एक प्रमुख स्रोतको रूपमा गैरकर राजस्व पनि हो । यस अन्तर्गत सेवा शुल्क, दस्तुर, बिक्रीबाट प्राप्त आय लगायतका स्रोतहरू महत्वपूर्ण रहेका छन् ।

(क) स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवं माटोजन्य वस्तु बिक्री

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६२ (क) मा खानीजन्य तथा प्राकृतिक वस्तुको बिक्री गाउँपालिकाले गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ । गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटोजन्य वस्तु र सार्वजनिक तथा ऐलानी जग्गामा रहेका काठ, दाउरा, जराजुरी आदिको बिक्री गर्न सक्ने र बिक्री गरेर प्राप्त गरिएको रकम गाउँपालिकाको सञ्चित कोषमा दाखिला गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

विद्यमान अवस्था

गाउँपालिका क्षेत्रमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवं माटोजन्य वस्तुको बिक्री गरी गैरकर राजस्व प्राप्त गर्न सक्ने सम्भावना भएता पनि वर्तमान अवस्थासम्म प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुन सकेको देखिँदैन । गाउँपालिकाले यस शीर्षक अन्तर्गत हाल सम्म राजस्व सङ्कलन गरेको छैन । निजी सम्पत्तिबाट साधारण निर्माणमुखी खानीजन्य पदार्थहरूको उत्खनन् तथा उपयोगका लागि गाउँपालिकाले नै कार्यविधि तर्जुमा गरी इजाजत दिने र त्यसबाट उत्पादित वस्तुमा दस्तुर लगाउन सकिने कानुनी व्यवस्था रहको हुनाले निजी जमिनबाट उत्पादित वस्तुमा दस्तुरको दर निर्धारण गरी राजस्व सङ्कलनको व्यवस्था गर्न उपयुक्त देखिन्छ ।

करको सम्भावना:

यस गाउँपालिका स्थानीय पूर्वाधार विकासको प्रारम्भिक चरणमै रहेको हुनाले निर्माण सामग्रीहरूको अत्याधिक माग वृद्धि हुँदै जान सक्ने देखिन्छ । यहाँका नदी तथा खोलाहरू बाट र वनक्षेत्रबाट प्राकृतिक वस्तुहरूको उत्पादन र बिक्री तथा उपयोगको सम्भावना रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिका भित्र बाँटै महिना वहने कर्णाली लगायत अन्य खोलाहरू यस क्षेत्रमा रहेका छन् ।

। यी नदी खोलाहरूमा केही मात्रामा बालुवा, ढुङ्गाको सम्भावना रहेको हुँदा बार्षिक ५०००० डोका सङ्कलन हुन सक्ने आँकलन गर्दा प्रति डोका रू. २ को दरले यी क्षेत्रहरू बाट करीब रू. १,००,००० जति सङ्कलन गर्न सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू

गाउँपालिका अन्तर्गतका खानीजन्य तथा प्राकृतिक वस्तुहरूको परिमाण, गुणस्तर र वातावरणीय पक्षका विषयमा अध्ययन गरी सोको आधारमा परिचालनका लागि पहल गर्नुपर्ने र हालै नेपाल सरकारले जारी गरेको ढुङ्गा गिट्टी बालुवा उत्खनन् तथा बिक्री वितरण सम्बन्धी मापदण्ड, २०७७ बमोजिम वातावरणीय परीक्षण तथा उत्खनन्, व्यवस्थापन र बिक्री वितरण गर्न आवश्यक सुधार समेत गर्नुपर्ने देखिन्छ । कानूनको मनसाय अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नै आर्थिक ऐन मार्फत यसको दर निर्धारण गर्नुपर्ने र प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण पनि आफैले स्वीकृत गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

(ख) बहाल बितौरी शुल्क

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५९ मा गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र आफूले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाटबजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका भौतिक संरचनाको उपयोग वापत बहाल बितौरी शुल्क लगाउन सक्ने व्यवस्था गरेको छ ।

विद्यमान अवस्था:

गाउँपालिकाको गाउँ क्षेत्रको सडकको दायाँबायाँ तथा गाउँपालिका भित्रका बजार क्षेत्रमा घरेलुघरहरू अस्थायी रूपमा बसोबास गरी विभिन्न व्यापार, व्यवसाय तथा जिविकोपार्जनका गतिविधिहरू गरिरहेको अनुमान गरिएको छ । गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ को दफा १० मा अनुसुची ९ अनुसार गाउँपालिका क्षेत्रभित्र आफूले निर्माण रेखदेख वा सञ्चालन गरेका हाटबजार वा पसलमा वा सरकारी जग्गाहरूमा बनेका संरचनाहरूको उपयोग वापत बहाल बितौरी शुल्क लगाइने र असुल उपर गरिने उल्लेख गरिएको छ । यस शीर्षकमा गाउँपालिकाले हालसम्म शुल्क असुल गरेको छैन ।

शुल्कको सम्भावना:

गाउँपालिकाभित्रका अधिकांश वडाहरूमा सार्वजनिक जग्गा रहेको देखिन्छ । यी जग्गाहरू चरन, पुजापाठ, खेलकुद अन्न उत्पादन तथा घाँसे मैदानका रूपमा प्रयोग गरिएको पाइन्छ । यहाँ गाउँपालिकाले विभिन्न हाट बजारहरू सञ्चालन गरी बहाल बितौरी शुल्क उठाउन सक्छ । यसरी ७ वटा वडामा कम्तिमा १ वडामा १ हाट बजार राख्दा सबै तथ्याङ्कहरू अध्यावधिक गरी आगामी वर्ष १ वडाबाट १५००० सङ्कलन गरेमा करिब रू. १,०५,००० सङ्कलन गर्न सक्ने सम्भावना देखिन्छ । गाउँपालिकाभित्र सडकको दायाँ र बायाँ निर्माण भएका कतिपय संरचनाहरू

सडक विस्तारसँगै भत्काउनुपर्ने अवस्थामा रहेका देखिन्छन् भने बाँकी संरचनाहरू र अन्य सार्वजनिक जग्गामा बनेका घरटहरा लगायतका संरचनाहरूलाई स्थानीय कर अर्थात बहाल बिटौरी शुल्कको दायरामा ल्याउनुपर्ने हुनाले सरकारी जग्गामा निर्माण भएका यस्ता संरचनाहरूको पहिचान, लगत तयार पारी गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गरिए बमोजिमो दर कायम गरी राजस्व असुली गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू:

गाउँपालिकाभित्र रहेका सडक अधिकार भित्रका सार्वजनिक, ऐलानी, पर्ति सरकारी तथा सामुदायिक जग्गाको खोजीगरी लगत तयार गर्नुपर्ने देखिन्छ । बहाल बिटौरी शुल्कको सम्भावना भएका हाट, बजार तथा बाटोको दायाँ बायाँ लगायत अन्य सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाहरूको पहिचान गरी यसको सम्भावना पहिचान गर्नुपर्ने देखिन्छ । सार्वजनिक, ऐलानी, पर्ति र सरकारी तथा सामुदायिक जग्गाको स्वामीत्व नेपाल सरकारको हुने भएता पनि यसको संरक्षण, मर्मत सम्भार र अन्य प्रवन्ध सम्बन्धित गाउँपालिकाले गर्नुपर्ने भएकोले उक्त स्थानीय तह क्षेत्रभित्रका यस्ता जग्गाहरूको खोजीगरी लगत व्यवस्थापन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसैले गाउँपालिकाले सर्वप्रथम आफ्नो क्षेत्रभित्र आफूले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट, बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको लगत विवरण तयार गर्ने र आर्थिक ऐनमा दर निर्धारण गरी सो बमोजिम राजस्व असुली गर्नुपर्ने हुन्छ ।

(ग) नक्सापास दस्तुर:

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा २७ मा गाउँपालिकाबाट नक्सापास नगराई भवन निर्माण गर्न नहुने व्यवस्था गरिएको छ । यस ऐनको दफा ३३(४) मा भवन निर्माण गर्न अनुमती दिँदा लाग्ने दस्तुर गाउँपालिकाले तोकेबमोजिम हुनेछ भन्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था:

गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ को अनुसूची १२ मा विभिन्न सेवा शुल्क अन्तर्गत नक्सापास दस्तुर निर्धारण गरिएको छ । गाउँपालिकाले आर्थिक ऐनमा नक्सापास सम्बन्धी व्यवस्थागरेतापनि हाल सम्म यो शीर्षकमा गाउँपालिकाले कुनै राजस्व उठाएको छैन ।

दस्तुरको सम्भावना:

गाउँपालिका भित्र विस्तारै बजारीकरण हुँदै गएको कारण आगामी दिनहरूमा पक्की घरहरू निर्माण हुँदै जाने सम्भावना बढ्दै गैरहेको छ । अब नयाँ बन्ने संरचनाहरू राष्ट्रिय भवन मापदण्ड तथा गाउँपालिकाको आफ्नै भवन मापदण्ड तयार पारी सोही बमोजिम नियमन गर्नुपर्ने देखिन्छ । अब बन्ने संरचनाहरूका लागि नक्सापास अनिवार्य गराई सो कार्यका लागि प्राविधिक सेवा उपलब्ध गराए वापत शुल्क निर्धारण गर्दा राजस्व वृद्धि हुने सम्भावना देखिन्छ । पहिलेनै

बनेका घरहरूको अभिलेखीकरण तथा नयाँ बन्ने घरको नक्सापास गर्ने गर्दा उल्लेख्य मात्रामा राजस्व सङ्कलन हुने देखिन्छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को नतिजा अनुसार कुल १७२२ घरसङ्ख्या रहेका छन् र यी घरको अभिलेखीकरण गर्दा प्रती घर रू ५० को दरले कर उठाउँदा रू. ८६,१०० उठ्न सक्ने देखिन्छ। यसै गरी नयाँ घर बन्दा नक्सा पास , निर्माण सम्पन्न प्रमाण आदी बाफत यस शीर्षकमा राजस्व अझ बढी सङ्कलन हुन सक्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू

गाउँपालिकाले आफ्नै भवन निर्माण मापदण्ड निर्माण गरी त्यसले व्यवस्था गरेबमोजिम अब निर्माण हुने र निर्माण भैसकेका संरचना सम्बन्धी व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ । मापदण्ड अनुसार भवन निर्माण भए नभएको निरन्तर अनुगमन गर्ने, र नक्सापास मापदण्ड बन्नु पूर्व निर्माण भएका घरहरूको अभिलेखीकरणका लागि दस्तुरको दर आर्थिक ऐनमा समावेश गरी त्यसको कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

(घ) घरजग्गा रजिष्ट्रेसन दस्तुर:

विद्यमान अवस्था

गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रका घरजग्गा एक व्यक्तिबाट अर्को व्यक्तिमा स्वामीत्व हस्तान्तरण गर्दा घरजग्गा लिने र दिने व्यक्तिबाट प्रदेश आर्थिक ऐनमा व्यवस्था भए बमोजिमको असुल गरिएको राजस्वको ६०% रकम प्राप्त गर्दछ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले यस्तो स्वामीत्व हस्तान्तरणको कार्य गाउँपालिकाले नै गर्ने उल्लेख गरेतापनि सङ्घीय सरकारको मातहतमा रहेको जिल्ला मालपोत कार्यालयबाट घरजग्गाको अभिलेख हस्तान्तरण भइसकेको र गाउँपालिकामा जनशक्ति पर्याप्त नरहेकोले हालसम्म पनि जिल्ला मालपोत कार्यालयले नै तोकिएको दस्तुर असुलउपर गरी असुल भएको रकम प्रदेश कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयले मासिक रूपमा सम्बन्धित स्थानीय तह र प्रदेश सरकारको सञ्चित कोषमा दाखिला हुनेगरी पठाउने गरेको छ ।

घरजग्गा रजिष्ट्रेशनको दर निर्धारण गर्दा प्रत्येक जग्गाको न्यूनतम मूल्याङ्कन निश्चित गर्न मालपोत नियमावलीको प्रावधान बमोजिम प्रमुख जिल्ला अधिकारीको संयोजकत्वमा जिल्ला समन्वय समितिको प्रमुख, प्रमुख कर अधिकृत वा कर कार्यालय नभएको स्थानमा कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयको प्रमुख, नापी शाखाको प्रमुख, उद्योग वाणिज्य सङ्घको प्रतिनिधि, प्रमुख नापी शाखा र मालपोत कार्यालयको प्रमुख सदस्य सचिव रहेको समितिले वार्षिक रूपमा गरेको न्यूनतम मूल्याङ्कन अनुसार जग्गाको थैली निश्चित हुने गरेको छ । गाउँपालिकाले यस्तो मूल्याङ्कन वास्तविक रूपमा कारोबार हुने गरेको मुल्य भन्दा फरक नपरोस भन्नाका लागि आफ्नो गाउँपालिकाको लगत तयार गरी मालपोत कार्यालयमा अध्यावधिक गराउने गर्नु पर्दछ । यसै सन्दर्भमा जग्गा जमीनको घर रजिष्ट्रेशन दस्तुर समेत ध्यानमा राखी गाउँपालिकाले

जग्गाको प्रचलित भाउ समेत सिफारिस गर्ने प्रणाली स्थापित गर्न सकिएमा यसरी जग्गाको न्यूनतम मुल्य फरक परेर राजस्वमा आउने कमीलाई व्यवस्थित गर्न सरल पर्ने देखिन्छ ।

सम्भावना :

जग्गा जमीनको घर रजिष्ट्रेशन दस्तुर समेत ध्यानमा राखी गाउँपालिकाले जग्गाको प्रचलित भाउ समेत तोकी सोहि बमोजिम न्यूनतम थैली कायम गरी कर संकलीत गरेमा वार्षिक रू ५०,००० सम्म सङ्कलन हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू :

गाउँपालिकाले मूल्याङ्कन वास्तविक रूपमा कारोबार हुने गरेको मुल्य भन्दा फरक नपरोस भन्नाका लागि आफ्नो क्षेत्रको लगत तयार गरी मालपोत कार्यालयमा अध्यावधिक गराउने गर्नु पर्दछ । जग्गा जमीनको घर रजिष्ट्रेशन दस्तुर समेत ध्यानमा राखी गाउँपालिकाले जग्गाको प्रचलित भाउ समेत सिफारिस गर्ने प्रणाली स्थापित गर्न सकिएमा यसरी जग्गाको न्यूनतम मुल्य फरक परेर राजस्वमा आउने कमीलाई व्यवस्थित गर्न सरल पर्ने देखिन्छ ।

(ड) सिफारिस तथा प्रमाणितदस्तुर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को अनुसुचि ११ मा गाउँपालिकाले प्रचलित कानून बमोजिम गर्ने सिफारिस वडाले गर्ने सिफारिस तथा प्रमाणित गरे वापत गाउँपालिकाले दस्तुर प्राप्त गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

हालको अवस्था: आर्थिक ऐन मार्फत् गाउँपालिकाले विभिन्न किसिमका सिफारिस तथा प्रमाणित गरे वापत कार्यपालिकाको कार्यालय तथा वडाबाट शुल्क तथा दस्तुर सङ्कलन गर्दै आएको छ । आर्थिक ऐनले सेवा शुल्क वापत अनुसुचि ११ मा विभिन्न शीर्षकमा विभिन्न किसिमका शुल्क तथा दस्तुरको दर निर्धारण गरेको छ । सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर वापत यस गाउँपालिकाले आ.व. २०७७/७८ मा कुल रू. १५८३० सङ्कलन गरेको थियो ।

सम्भावना: यो गाउँपालिकाको आम्दानीको एक मुख्य र भरपर्दो स्रोत हो । यस विषय अन्तर्गत कुल आम्दानीको तथ्याङ्क उपलब्ध भए पनि के कति पटकको सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुरबाट उक्त आम्दानी भएको हो भन्ने तथ्याङ्क उपलब्ध नहुँदा यस वर्षको बाँकी समयमा यस शीर्षकमा के कति आम्दानी हुन सक्छ भन्ने अनुमान गर्न कठिन छ । यस गाउँपालिकाको घर र जनसङ्ख्यालाई लाई आधार मान्दा वर्तमान दर अनुसार वार्षिक सिफारिस तथा प्रमाणितबाट रू १,५१,३०० आय सङ्कलन हुने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

तालिका १४: सिफारिस तथा प्रमाणित सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	सिफारिसको प्रकार	सङ्ख्या आ. व. २०७९/८०	कैफियत	सिफारिस दर (प्रस्तावित)	सम्भावित सङ्कलन रकम (रु)
१	नागरिकता सिफारीस, विवाह, नाता प्रमाणित लगाएत	५५३	कुल जनसङ्ख्याको ६ %	१००	५५३००
२	पेन्सन, भत्ता सिफारिस	२७६	कुल जनसङ्ख्याको ३ %	२००	५५२००
३	खानेपानी विद्युत जडान सिफारिस	२६	कुल घरपरिवारको १.५ %	२००	५२००
४	घर गोठ प्रमाणित	८६	कुल घरपरिवारको ५ %	२००	१७२००
५	अंग्रेजिमा गरीने सबै सिफारिस	९२	कुल जनसङ्ख्याको १ %	१००	९२००
६	घरेलु उद्योग लगाएत विभिन्न सर्जमिन सिफारिस	४६	कुल जनसङ्ख्याको ०.५ %	२००	९२००
जम्मा		१०७९			१५१३००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८

सुधारका पक्षहरू:

- शीर्षक अनुसार सिफारिस तथा दस्तुरहरूको छुट्टाछुट्टै अभिलेख राख्ने ।
- सिफारिस वा प्रमाणित गर्नु पूर्व दस्तुर तिरे नतिरेको एकीन गर्ने ।
- दस्तुर नबुझाएसम्म सम्बन्धित अधिकारीले सिफारिस वा प्रमाणित नगर्ने ।
- वडावाट सङ्कलित दस्तुरहरू शीर्षक सहितको विवरण तयार गर्ने ।
- वडा कार्यालयहरूको कर सङ्कलनलाई पनि कम्प्युटर सफ्टवेयरमा आधारित बनाउने ।
- वडा कार्यालयहरूलाई गाउँपालिका कार्यालयसँग कम्प्युटर नेटवर्कीड गरी अध्यावधि हुने व्यवस्था मिलाउने

(च) व्यक्तिगत घटना दर्ता (बिलम्ब) शुल्क

हालको अवस्था :

यस गाउँपालिकाले व्यक्तिगत घटना दर्ता (बिलम्ब) गरे वापत कार्यपालिकाको कार्यालय तथा वडाबाट शुल्क तथा दस्तुर सङ्कलन गरेको देखिन्छ । गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनले सेवा शुल्क वापत अनुसूचि-११ मा विभिन्न शीर्षकमा दररेटमा व्यक्तिगत घटना दर्ता बिलम्ब शुल्क रु.१०० निर्धारण भएको देखिन्छ । व्यक्तिगत घटना दर्ता (बिलम्ब) शुल्क वापत यस गाउँपालिकाले आ.व.२०७७/७८ मा रु १४२०० कर सङ्कलन गरेको देखिन्छ ।

सम्भावना :

व्यक्तिगत घटना दर्ता शुल्क गाउँपालिकाको न्यून तर प्रायः हरेक वर्ष आय हुने शीर्षक अन्तर्गत पर्दछ । अतः आउँदा दिनमा पञ्जीकरण व्यवस्थित गरी विलम्ब शुल्क सङ्कलन गर्न सक्नेछ । महालेखा परीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन २०७८ यस गाउँपालिका आ.व.२०७६/७७ मा जम्मा ५५२ वटा व्यक्तिगत घटना दर्ता भएको उल्लेख छ । आगामी आ. व. मा ३०% घटना दर्ता गर्दा व्यक्तिगत घटना दर्ता (बिलम्ब) शुल्क वापत सङ्कलन गर्न सक्ने अनुमान गर्दा निम्न बमोजिम कर सङ्कलन गर्न सक्ने देखिन्छ ।

तालिका १५: व्यक्तिगत घटना दर्ता (बिलम्ब) शुल्क सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	विवरण	जम्मा दर्ता सङ्ख्या आ.व.२०७६/०७७	* अनुमानित जम्मा दर्ता सङ्ख्या आ.व.२०७९/०८०	बिलम्ब हुन सक्ने अनुमानित सङ्ख्या	दर	जम्मा
१.	जन्म दर्ता	४६७	५०३	१५१	२००	३०२००
२.	मृत्यु दर्ता	४०	४३	१३	२००	२६००
३.	सम्बन्ध बिच्छेद	०		०	०	०
४.	बसाईसराई	६	६	२	२००	४००
५.	बिबाह दर्ता	३९	४२	१३	२००	२६००
जम्मा						३५८००

स्रोत : महालेखापरीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन २०७८

* आ.व.२०७६/०७७ बाट वार्षिक २.५% वढ्ने अनुमान

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू :

गाउँपालिकाको कार्यपालिका बैठकमा पास गरेको दररेटमा व्यक्तिगत घटना दर्ता बिलम्ब शुल्क रु.२०० निर्धारण भएको देखिएकोले घटना घटेको ३५ दिन भित्रै घटना दर्ता गर्न प्रोत्साहित

गर्नका लागि उपयुक्त हुने देखिन्छ । यसका साथै गाउँपालिकामा व्यक्तिगत घटना विशेष गरेर जन्मदर्ता गर्नको लागि प्रत्येक वडामा अभियानको रूपमा कार्यक्रम सञ्चालन गरी सबै बालबालिकाको राज्यबाट पाउने सुविधा र जन्मदर्ता हुन पाउने अधिकारको संरक्षण समेत गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ । व्यक्तिगत घटना दर्ता बिलम्ब शुल्कबाट प्राप्त आयको उचित रूपमा लेखा राख्न उपयुक्त हुने देखिन्छ । विपन्न तथा सिमान्तकृत समुदायलाई बिलम्ब शुल्कमा विशेष व्यवस्था गर्न सकिन्छ ।

(छ) व्यवसाय दर्ता/नविकरण शुल्क :

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन मा स्थानीयस्तरका व्यापारिक फर्मको दर्ता, अनुमती, नविकरण लगायतको अधिकार स्थानीय तहलाई रहेको छ । सहकारी ऐन २०७४ ले सहकारीको दर्ता तथा नविकरण गर्ने अधिकार पनि गाउँपालिकालाई दिएको छ ।

विद्यमान अवस्था:

जस अन्तर्गत स्थानीय तहले विभिन्न व्यावसायहरू जस्तै एफएम रेडियो सञ्चालन, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधी पसल, प्लटिङ, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन् तथा उपयोग आदि कार्य गर्नको लागि अनुमति दिन र सो वापत दस्तुर सङ्कलन गर्ने प्रावधान रहेको छ । अधिल्लो आर्थिक वर्षहरूमा के-कती राजस्व सङ्कलन गर्न सफल भएको छ तथ्याङ्क उपलब्ध भएको छैन ।

हाल सालै केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले प्रकाशन गरेको राष्ट्रिय आर्थिक गणना २०१८ को नतिजा अनुसार यस गाउँपालिकामा जम्मा ३३८ वटा व्यवसाय रहेकोमा २३६ वा ६९.८२ % व्यवसाय दर्ता नभएको देखिन्छ, गाउँपालिकामा यस्ता व्यावसायिक फर्महरू बाट सङ्कलन हुने अनुमान गरिएको छ ।

तालिका १६: व्यवसाय दर्ता/नविकरण शुल्क तथा सम्भावित आय

व्यवसाय	जम्मा सङ्ख्या	दर्ता भएका	दर्ता नभएका	दर्ता शुल्क	नविकरण शुल्क	सम्भावित राजस्व
				(प्रस्तावित)	(प्रस्तावित)	(रू. मा)
कृषि, वन, माछा पालन	१८	५	१३	१०००	५००	२१५६८
उत्पादन	४३	१३	३०	१०००	५००	५१५२३
खानी, विद्युत, ग्याँस, खानेपानी तथा निर्माण	१	०	१	१०००	५००	११९८
थोक तथा खुद्रा व्यापार	११०	३३	७७	५००	२५०	६५९०१
यातायात, भण्डारण, सुचना तथा संचार	१	१	०	१०००	५००	५००

होटल, लज	८९	२७	६२	५००	२५०	५३३२०
वित्त, बीमा	९	३	६	१०००	५००	१०७८४
शिक्षा	२८	८	२०	१०००	५००	३३५५०
मानव स्वास्थ्य र सामाजिक कार्य	१८	५	१३	१०००	५००	२१५६८
घरजग्गा, पेसागत व्यवसाय, वैज्ञानिक, प्रशासनिक, कला, मनोरञ्जन र अन्य	२६	८	१८	१०००	५००	३११५३
जम्मा	३४३					२९१०६४

स्रोत: राष्ट्रिय आर्थिक गणना २०१८

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू :

गाउँपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका व्यवसायिक फर्म, उद्योग, सहकारी तथा अन्य सङ्घसंस्थाहरूको दर्ता तथा नविकरण प्रक्रियालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने, नयाँ व्यवसाय वा कारोवार सञ्चालन गर्नुपूर्व दर्ता तथा अनुमति प्रमाणपत्र अनिवार्य गर्ने अनुमति तथा दर्ता नगरी सञ्चालनमा रहेका फर्म तथा संस्थाहरूलाई नियमित गर्न दण्ड जरिवानाको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- साना र मझौला व्यवसायहरूको तथ्याङ्क अध्यावधिक गर्ने ।
- व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर अध्यावधिक गर्दै जाने ।
- नयाँ व्यवसाय वा कारोवार सञ्चालन गर्नुपूर्व दर्ता तथा अनुमति प्रमाणपत्र अनिवार्य गरी अनुमति नलिई सञ्चालनमा रहेकालाई नियमित गर्न दण्ड जरिवानाको व्यवस्था गर्ने ।
- दर्ता तथा अनुमतिका लागि छुट्टै कार्यविधि तर्जुमा गर्ने ।
- आर्थिक ऐनमा दर्ता तथा अनुमति दस्तुरको दर निर्धारण गर्ने ।
- 'घ' वर्गको निर्माण व्यवसायी ईजाजत पत्र सबन्धी कार्यविधि बनाइ गाउँसभा बाट स्विकृत गरी लागु गर्ने ।

(ज). सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय :

हालको अवस्था:

स्थानिय शासन सञ्चालन ऐन बमोजिम गाउँपालिका/नगरपालिकाले उपकरण सञ्चालन सम्बन्धी कार्यविधि तयार गरि स्काभेटर, ट्रिपर, ट्र्याक्टर, प्रोजेक्टर लगाएत अन्य मेसिन भाडामा लगाई आमदानी गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ । विद्यमान भौतिक स्रोतहरूको प्रयोगको दर रेट आर्थिक ऐनमा तोकि कार्यविधि तयार गरेर आफै दर रेट निर्धारण गर्न सक्छ । यस गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेका मेसिन र भौतिक सम्पत्तिहरू बहालमा परिचालन गर्न सकिने देखिन्छ ।

गाउँपालिकाको स्वामीत्वमा भएका भौतिक सम्पत्तिहरू (जेसिबी, स्काभेटर र एम्बुलेन्स) का बहाल परिचालन सम्बन्धमा आवश्यक तथ्याङ्कको आधार नभएकाले आगामी आ.व.मा देहाय अनुसार आम्दानी गर्न सक्ने अनुमान गरिएको छ । यस शीर्षकबाट उठ्न सक्ने बहालबाट देहाय बमोजिमको रकम सङ्कलन हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ

तालिका १७: सरकारी सम्पत्तिको बहालको सम्भाव्यता विश्लेषण

क्र.स.	बहालमा लगाउने सम्पत्तिको विवरण	परिमाण	अनुमानित सञ्चालन घण्टा /ट्रिप	भाडा दर	भाडा (प्रस्तावित)	कुल सम्भावना रकम (रु.)
१.	ब्याकहोल लोडर	१	२५०	प्रति घण्टा	३७५०	९३७५००
२.	एम्बुलेन्स	१	१५०	औषत ट्रिप	५०००	७५००००
जम्मा						१६८७५००

स्रोत: गाउँपालिका प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार

सुधारका पक्षहरू:

- गाउँपालिकाको स्वामीत्वमा भएका र बहालमा लगाउन सकिने भौतिक सम्पत्तिहरूको विवरण तयार गरी सम्पत्तिको बहाल रकमको दर निर्धारण गर्ने ।
- गाउँपालिकाको स्वामीत्वमा रहेका मेशिन आदिहरू को मर्मत स्याहार गरी सञ्चालन गर्ने ।
- गाउँपालिकाको सम्पत्ति बहालमा लगाउने सम्बन्धमा कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
- कार्यविधिमा उल्लिखित शर्तहरू पालना भए नभएको अनुगमन गर्ने ।

(भ्र) अन्य दस्तुर (दर्ता, अनुमति, इजाजत आदि)

हालको अवस्था :

यस गाउँपालिकाबाट तथ्याङ्क अनुसार यस गाउँपालिकामा रमणीय पर्यटकिय तथा धार्मिक दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण मानिने विभिन्न धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरू रहेका छन साथै कर्णाली नदिमा च्याप्टिङ्ग गर्न यि प्रत्येक स्थानहरूमा वर्षेनी स्वदेशी पर्यटक आउने देखिन्छ, तर हालसम्म गाउँपालिकाले कुनै पनि आ.व.सङ्कलन नगरेको हो वा त्यसको दस्तावेज नराखिएको हो । यस विषयलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ ।

शुल्कको सम्भावना :

माथि उल्लेखित क्षेत्रहरूमा कोभिड-१९ को प्रभाव पछिको अवस्थामा केहि स्वदेशी पर्यटक आउने आँकलन गरी थप पूर्वाधार र सुविधाको विकास गर्न सकेमा अन्य सेवा शुल्क (प्रवेश शुल्क) बाट देहाय अनुसार आय सङ्कलनको सम्भावना अनुमान गरीएको छ ।

तालिका १८: अन्य दस्तुर (दर्ता, अनुमति, इजाजत आदि) को सम्भाव्यता विश्लेषण

क्र. सं.	पर्यटकीय स्थल	औषत आवागमन सङ्ख्या (अनुमानित)	पर्यटक दर (रु.) प्रति व्यक्ति	प्रवेश शुल्क दर (रु.) प्रति व्यक्ति	पिक्निक समुह आवागमन सङ्ख्या (अनुमानित)	प्रवेश शुल्क दर (रु.) प्रति समुह	आय सम्भावना (रु.)
१.	धर्मिक तथा पर्यटकिय क्षेत्र	५००	२०	५०		२००	२००००
२.	कर्णाली नदि व्याप्टिङ्ग	२००	२००				४००००
जम्मा							६००००

तथ्याङ्कका आधारमा विश्लेषण गर्दा आगामी आ.व.मा जम्मा रु. ६०००० अन्य सेवा शुल्क (प्रवेश शुल्क) सङ्कलनको सम्भावना रहेको आँकलन गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरू:

- शीर्षक अनुसार इजाजत दस्तुरहरूको छुट्टाछुट्टै अभिलेख राख्ने ।
- इजाजत दिनु पूर्व दस्तुर तिरे नतिरेको एकीन गर्ने ।
- इजाजत नलिइ जडीवुटी सङ्कलन गर्न नदिने ।
- वडावाट सङ्कलित दस्तुरहरू शीर्षक सहितको विवरण तयार गर्ने ।
- वडा कार्यालयहरूको कर सङ्कलनलाई पनि कम्प्युटर सफ्टवेयरमा आधारित बनाउने ।
- वडा कार्यालयहरूलाई गाउँपालिका कार्यालयसँग कम्प्युटर नेटवर्कीड गरी अध्यावधि हुने व्यवस्था मिलाउने

परिच्छेद चार: आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता तथा सङ्कलन अवस्था

यस परिच्छेदमा गाउँपालिकाले राजस्व परिचालन गरेका प्रयासहरू तथा आय सङ्कलनको अवस्थालाई संक्षिप्त व्याख्या गरिएको छ । यसले गाउँपालिकाको आय सङ्कलनको लागि संस्थागत क्षमतामा सुधार गर्न गर्नुपर्ने कार्यहरू पहिचान गर्न सहयोग पुग्नेछ ।

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति

यो परिच्छेद चारमा गाउँपालिकाले राजस्व परिचालनमा गरेका प्रयासहरू तथा आय सङ्कलनको अवस्थालाई मुख्य रूपमा व्याख्या गरिएको छ । यस विश्लेषणले गाउँपालिकाको थप आय सङ्कलनको लागि तथा संस्थागत क्षमतामा सुधार गर्न गर्नुपर्ने कार्यहरू पहिचान गर्न सहयोग पुग्ने छ ।

४.१.१ राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण

गाउँ सभाले आ.व. २०७८/७९ का लागि गरेका राजस्व सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रमहरू :

- यस गाउँपालिकाले घोषणा गरेको आ.व. २०७८/७९ को नीति तथा कार्यक्रममा राजस्व सुधार र यससंग सम्बन्धित विषयवस्तु बारे केहि संबोधन नभएकाले आगामि वर्षमा यस संग सम्बन्धित विषयवस्तु बारे विशेष कार्यक्रम राखिनुपर्ने देखिन्छ ।

तालिका १९: राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण विवरण

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरू	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुझावहरू
क) सङ्गठनात्मक व्यवस्था		
राजस्व शाखाको व्यवस्था सङ्गठन संरचनामा छ छैन ?	छ	वडा स्तरमै राजस्व सङ्कलनको व्यवस्था मिलाउने ।
राजस्व शाखामा कुन तहका कति दरबन्दी छन् ? र हालको पदपूर्तिको अवस्था कस्तो छ ?	१ पाँचौ तहका	जनशक्तिको कमी भएकाले आवश्यक दरबन्दी सिर्जना गर्ने ।
राजस्व शाखाले गर्ने कामका लागि कार्य विवरण छ की छैन ?	छ	स्तर बढाउनुपर्ने
कर्मचारीहरूलाई उनीहरूको जिम्मेवारी स्पष्ट र लिखित रूपमा दिईएको छ छैन ?	छ	
कर्मचारीहरूलाई आवश्यक पर्ने स्थान, फर्निचर, यातायात साधन, कम्प्युटर, मसलन्द आदिको व्यवस्था कस्तो छ ?	सन्तोषजनक छ	
सूचना प्रविधिको प्रयोगको अवस्था कस्तो	छ	(सफ्टवेयर, एसएमएस, इमेल,

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरू	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुझावहरू
छ ? (सफ्टवेयर, एसएमएस, इमेल, टेलिफोन आदि)		टेलिफोन सबै भएको
कर्मचारीको राजस्व परिचालन सम्बन्धी क्षमता विकासको लागि के गरिएको छ ?	छैन	समय समय मा क्षमता विकास तालिम को व्यवस्था गर्नु पर्ने
राजस्व परिचालनका लागि वडालाई दिइएको जिम्मेवारी के छ ?	सिफारिस	सिफारिस (घरजग्गा, नागरिकता, जन्मदर्ता) आदी ।
ख) राजस्व प्रशासन सञ्चालनको अवस्था		
करदाताहरूको नाम तथा कर लाग्ने आधारको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ? कर अभिलेख आवश्यक पर्ने स्रोतहरू – सम्पत्ति, व्यवसाय, सवारी साधन, विज्ञापन, बहाल आदि	छैन	कर र करदाताको अभिलेखिकरण गर्ने ।
गाउँ/नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका स्थायी सम्पत्तिहरूको विवरण तथा सोको परिचालन कस्तो छ ?	छ	सम्पूर्ण तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने र अध्यावधिक गर्ने ।
कर निर्धारणको लागि सम्पत्ति वा आय वा खर्च वा कारोवारको मूल्याङ्कन कतिको सहि रूपमा भएको छ ? मूल्याङ्कन अनुसार कर निर्धारण भएको छ, छैन ?	छ	राजस्व परामर्श समिति द्वारा कर निर्धारण समितिलाई सिफारिस गर्ने ।
चुहावट हुन सक्ने सम्भावनाहरू के के छन् र तिनको नियन्त्रणको लागि कस्तो नीति लिईएको छ ?	छैन	आवश्यक कार्यविधि तय गरी, दण्ड जरिवानाको समेत व्यवस्था गर्ने ।
व्यवस्थाको वर्खिलाप गरेमा दण्डको व्यवस्था कस्तो छ ?	छैन	आवश्यक कार्यविधि तय गरी, दण्ड जरिवानाको समेत व्यवस्था गर्ने ।
समयमा तिर्नेलाई छुट र ढीलो बुझाएमा जरिवाना लाग्ने व्यवस्था सबै आय स्रोतहरूमा कसरी लागु गरिएको छ ?	छैन	समयमा तिर्नेलाई छुट र ढीलो बुझाएमा जरिवाना लाग्ने व्यवस्था कायम गर्ने ।
करदाताहरूलाई उनीहरूले तिर्नुपर्ने कर रकम बारे अग्रिम जानकारी गराउने व्यवस्था के छ र कतिको प्रभावकारी छ ?	छ	करदाताहरूलाई उनीहरूले तिर्नुपर्ने कर रकम बारे अग्रिम जानकारी गराउने संम्यन्त्रको विकास गर्ने ।
गाउँ/नगरपालिकाले निर्धारण गरेको कर तथा शुल्कमा चित्त नबुझेमा गुनासो वा उजुरी गर्ने सक्ने व्यवस्था केकस्तो छ ?	छ	जनचेतना गर्नुपर्ने
राजस्व शाखाको कार्य प्रक्रिया, चुहावट नियन्त्रणको प्रयास, लक्ष तथा असुली अवस्थाको अनुगमनको व्यवस्था के छ ?	छ	सफ्टेवरमा प्रणालीमा लिनुपर्ने
सार्वजनिक निजी साभेदारी अवधारणाको	छ	

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरू	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुझावहरू
कार्यान्वयनको अवस्था कस्तो छ ?		
ग) सूचना तथा समन्वयको अवस्था		
करदाताहरूलाई कर तथा शुल्क सम्बन्धी जानकारी दिन के कस्तो कार्य गरिएको छ ? (शिक्षामूलक कार्यक्रम, प्रचार प्रसार, होर्डिङ बोर्ड, वेब साइट आदि)	सामान्य रूपमा रहेको	वेबसाइट र शिक्षामूलक कार्यक्रम मार्फत जानकारी दिने
करको दर निर्धारण तथा समीक्षामा सरोकार पक्षहरूको सहभागिता कस्तो छ ?	छैन	सहभागिता अनिवार्य गराउनु पर्ने
राजस्व परामर्श समिति तथा अन्य समितिहरूको प्रभावकारीता कस्तो छ ? (बैठक सङ्ख्या, निर्णयहरू आदि)	सन्तोषजनक रहेको	बैठक प्रत्येक महिनामा राख्नुपर्ने
राजस्व असुलीमा सरोकार पक्षहरूको सकारात्मक सहभागिताको अवस्था कस्तो छ ?	सन्तोषजनक रहेको	जन चेतना फैलाउने
राजस्व शाखालाई अन्य शाखा तथा निकायबाट प्राप्त सहयोग कस्तो छ ?	राम्रो	
आयका स्रोतहरूको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ?	प्रभावकारी रहेको	
गाउँ/नगरपालिकाको आयको आय विवरण सार्वजनिक हुने गरेको छ छैन?	छ	सार्वजनिक सुनुवाइमानै आउने व्यवस्था गर्नुपर्ने
आयको आलेप तथा मलेप हुने गरको छ, छैन ? छ भने आएका बेरुजुहरू कसरी संवोधन भएका छन् ?	छ	बेरुजु कायम भए अनुसार संवोधन

स्थानीय जनता जगुरूक नहुँदा वा जानकार नहुँदा सबै करदाताहरूले समयमै कर नबुझाउने तथा कर आवश्यक काम पर्दा मात्र राजस्व बुझाउने चलन रहेको छ ।

४.२. आय सङ्कलनको संस्थागत व्यवस्था तथा क्षमता

गाउँपालिकाको राजस्व सङ्कलन सम्बन्धी संस्थागत व्यवस्था देहायअनुसार रहेको छ ।

- गाउँपालिकाको सङ्गठन संरचना तयार भएको ।
- गाउँपालिकामा हाल कुल ६६ जना कर्मचारी कार्यरत रहेको देखिन्छ, भने राजस्व सम्बन्धी काम गर्न पाँचौ तहको १ जना कर्मचारी खटाएको देखिन्छ ।
- राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीको सेवाग्राही प्रतिको व्यवहार सामान्य र नम्र रहेको ।
- राजस्व सङ्कलनका लागि गाउँपालिकामा कम्प्युटर सफ्टवेयर प्रयोग भएको ।

- कम्प्यूटर विलिङ्ग प्रणालिको प्रयोग नभएको
- वडा कार्यालयबाट पञ्जीकरण, सिफारिस गर्ने गरेको तथा अन्य कर तथा गैरकर गाउँपालिकाको कार्यालयबाटै सङ्कलन हुने गरेको ।
- राजस्व सङ्कलन सम्बन्धमा कुनैपनि कार्यविधि नभएकाले राजस्व सङ्कलन गर्दा शीर्षकहरू चयनमा अस्पष्टता रहेको ।
- राजस्व सङ्कलनको जिम्मेवारीसहित कार्यरत कर्मचारीहरूका लागि तालिम तथा अभिमुखीकरण नभएको ।
- हालसम्म राजस्व सङ्कलन तथा त्यसको प्रभावकारीताका लागि अनुगमन तथा मुल्याङ्कन भएको तर अपुग रहेको ।

४.२.१ स्थानीय राजस्व परामर्श समिति

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ६५ मा स्थानीय राजस्व परामर्श समिति सम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ । यस समितिले राजस्व सम्बन्धी नीति तथा कानून तर्जुमा, संशोधन, परिमार्जन र सोको परिपालना सम्बन्धी परामर्श, राजस्वको स्रोत, दर, दायरा विश्लेषण गरी प्राप्त हुनसक्ने राजस्वको विश्लेषण, अनुमान, कर, गैरकर, सेवा शुल्क, दस्तुर आदिको दर सम्बन्धमा परामर्श दिने जस्ता कार्यहरू गर्दछ । यस गाउँपालिकामा स्थानीय राजस्व परामर्श समितिको गठन देहाय अनुसार भएको छ ।

तालिका २०: गाउँपालिकामा परामर्श समितिको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१.	चन्द्र देवि बुढा	गा.पा. उपाध्यक्ष	संयोजक
२.	राज ब. भण्डारी	नि.प्र.प्र.अ.	सदस्य
३.	जय ब. अधिकारी	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
४.	सपुरा रावल	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
५.	देवराज संज्याल जैसी	साहायक चौथो तह	सदस्य सचिव
६.		उद्योग वाणिज्य सङ्घ, हिमाली	सदस्य
७.		घरेलु तथा साना उद्योग, हिमाली	सदस्य

राजस्व शाखा तथा राजस्व प्रशासन

यस गाउँपालिकाको सङ्गठन संरचनामा राजस्व प्रशासन रहेको र यसमा स्थायी दरबन्दीमा प्रमुखको रूपमा पाचौ तहको कर्मचारीले काम गरी रहनु भएको छ । गाउँपालिकाको १० काठे प्रशासकिय भवन रहेकाले कार्यक्षमको प्रयाप्तता रहेको । राजस्वमा काम गर्न कम्प्युटर लगायत भौतिक साधनहरूको व्यवस्था गरिएको छ । यसै गरी राजस्व प्रशासन सञ्चालनको लागि

स्थानीय सञ्चित कोष व्यवस्थापन प्रणाली (SuTRA) प्रयोग गरिएको छ । राजस्व प्रशासनमा करदाताको विवरण अद्यावधिक भएको देखिदैन ।

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१.	देवराज संज्याल जैसी	लेखा शाखा प्रमुख	(राजस्व हेर्ने)

स्रोत: फिल्ड सर्वेक्षण, २०७८

गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासनलाई अभि प्रभावकारी बनाउने नीति चालु बजेट मार्फत पनि गाउँपालिकाले लिएको छ । यसको प्रभावकारिताका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरूमा जनशक्ति व्यवस्थापन, राजस्व शाखाको संस्थागत विकास, राजस्व सम्बन्धी कार्ययोजना तर्जुमा, मालपोत कार्यालयबाट स्थानीय जग्गाको लगत अद्यावधिक, करदाताहरूको पहिचान र लगत अभिलेखीकरण, कर तथा गैर करका स्रोतहरूको पहिचान गर्नुपर्ने रहेको छ । यसैगरी राजस्व प्राप्त हुने पुँजीगत निर्माण, पर्यटकीय क्षेत्रहरूको प्रवर्द्धन, ऐतिहासिक स्थलहरूको प्रचार प्रसारका र प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने छ । वडास्तरमा काम गर्ने कर्मचारीलाई प्रभावकारी सेवा प्रवाह गर्नुपर्ने हुन्छ । साथै गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयका राजस्व प्रशासनसँग सम्बन्धित कर्मचारीहरूलाई राजस्व र आयका शीर्षकका विषयमा अभिमुखीकरण र अभिलेख व्यवस्थापन सम्बन्धी क्षमता विकास महत्वपूर्ण हुने देखिन्छ ।

४.३ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालन

गाउँपालिकाको आ.व. २०७७/७८ र २०७८/७९ को यथार्थ आयको अध्ययन गरी आ. व. २०७८/०७९ का लागि कुल सम्भावित तथ्याङ्क निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । यी दुई वर्षको आय अध्ययन गर्दा उक्त वर्षहरूमा गाउँपालिकाको आय परम्परागत स्रोतहरू मूलतः मालपोत, दर्ता, नवीकरण, सिफारिस लगायतमा आधारित भएको पाइन्छ । यस गाउँपालिकाले विगत आ.व.हरूमा सङ्कलन गरेको यथार्थ आन्तरिक आय सम्बन्धी विस्तृत विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका २१: राजस्व परिचालनको वर्तमान अवस्था

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (वार्षिक)	दर निर्धारण भएको/नभएको	सङ्कलन भएको/नभएको
क.	कर तर्फ			
	भूमि कर (मालपोत)	रु. ४०८०३०० सङ्कलन गर्न सक्ने	भएको	भएको
	सम्पत्ति कर	रु. १४००२० सङ्कलन हुन सक्ने	भएको	भएको

क्र.सं	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (वार्षिक)	दर निर्धारण भएको/नभएको	सङ्कलन भएको/नभएको
	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)	सम्भावना भएको	भएको	नभएको
	घर जग्गा बहाल कर	रु. ६९३२०० उठ्न सक्ने सम्भावना	भएको	नभएको
	व्यवसाय कर	रु. ३३०३०० सङ्कलन हुने संभावना	भएको	नभएको
	जडीवुटी, कबाडी र जीवजन्तु कर	रु. ९५३५००० सङ्कलन हुने संभावना	भएको	नभएको
	विज्ञापन कर	रु. ३८७०० सङ्कलन हुने संभावना	भएको	नभएको
	मनोरञ्जन कर	सम्भावना भएको	भएको	नभएको
ख.	अन्य राजस्व			
	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको बिक्री	९००००० उठाउन सकिने	भएको	भएको
	काठ, दाउरा, जाराजुरी, दहत्तर, बहत्तर बिक्री	सम्भावना भएको	भएको	नभएको
	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्री वापतको आय	रु. ४०५००० सङ्कलन हुन सक्ने	भएको	नभएको
	नक्सापास दस्तुर	रु. ८६९०० आम्दानी हुने सम्भावना	भएको	नभएको
	ब्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क	रु. ३५८०० सम्म सङ्कलन गर्न सक्ने	भएको	नभएको
	बहाल बिटौरी शुल्क	९०५००० उठाउन सकिने	भएको	नभएको
	पार्किङ्ग शुल्क	सङ्कलन हुन नसक्ने	नभएको	नभएको
	अस्पताल सञ्चालन	सम्भावना नभएको	नभएको	नभएको
	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	सम्भावना नभएको	नभएको	नभएको
	स्थानीय खानेपानी महसुल	सम्भावना नभएको	भएको	नभएको
	स्थानीय विद्युत् महसुल	सम्भावना नभएको	नभएको	नभएको
	केबलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जीपप्लार्डर, प्याराग्लाइडिङ्ग आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा	सम्भावना नभएको	नभएको	नभएको

क्र.सं	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (वार्षिक)	दर निर्धारण भएको/नभएको	सङ्कलन भएको/नभएको
	व्यवसायमा सेवाशुल्क			
	निर्माण, सञ्चालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार तथा सेवामा सेवा शुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक बत्ती, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्ययमशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटवजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, घोविघाट, सडक, वसपार्क, पुलआदि	रू. ६०००० उठाउन सक्ने	नभएको	नभएको
	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क	सम्भावना भएको	भएको	नभएको
	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो सञ्चालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म आदि)	रू. २९१०६४ उठाउन सकिने	भएको	नभएको
	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेट जस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क	सम्भावना नभएको	नभएको	नभएको
	सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर	रू. १५१३०० उठाउन सकिने	भएको	भएको
	दण्ड जरिवाना	उठाउन सकिने	भएको	भएको

माथिको तालिकाबाट यस गाउँपालिकाको आय संरचना हेर्दा आन्तरिक आयमा विभिन्न शीर्षकमा उठाउन सकिने देखिन्छ । यद्यपि गाउँपालिकाको समग्र आयको प्रमुख स्रोतको रूपमा सङ्घीय सरकारबाट प्राप्त हुने अन्तर सरकारी वित्त हस्तान्तरण र कार्यक्रम वापतको अनुदान नै रहेको देखिन्छ ।

४.४. राजस्व परिचालनमा रहेका सबालहरू

गाउँपालिकाको स्थानीय आन्तरिक आय परिचालनमा नयाँ व्यवस्था अनुसारको क्षमता विकास गर्न आवश्यक देखिन्छ । आन्तरिक आय परिचालनमा देखिएका सबालहरूलाई संबोधन गर्न निम्न कार्य गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

क. राजस्व प्रशासनका लागि उपयुक्त सङ्गठन निर्माण तथा क्षमता विकास

गाउँपालिकामा राजस्व र योजना सम्बन्धी काम गर्न पाचौं तहका १ जनालाई जिम्मेवारी दिइएको र गाउँपालिकाको छुट्टै शाखा गठन भएको देखिँदैन । गाउँसभाले सङ्गठन चार्ट स्वीकृत गरी कार्यबोझका आधारमा शाखा, उपशाखा तथा इकाइहरूको लागि आवश्यक कर्मचारीको व्यवस्था गर्नुपर्ने र जिम्मेवारीअनुसार सान्दर्भिक तालिम तथा अन्य क्षमता अभिवृद्धिका अवसर समेत उपलब्ध गराउँदै जानुपर्ने देखिन्छ ।

ख. तथ्याङ्क सङ्कलन तथा नियमित अद्यावधीकरणको पद्धति स्थापना

हाल गाउँपालिकामा भूमि कर तथा अन्य कर र गैरकर बुझाउनेको सङ्ख्या के कति छ भन्ने तथ्याङ्क उपलब्ध छ, यसर्थ सबै किसिमका करदाताको विवरण सङ्कलन गरी नियमित अद्यावधीकरणको व्यवस्था गर्नु आवश्यक छ, यसले करको दर, दायरा तथा समग्र राजस्वको सम्भावित आकार अनुमान गर्न आधार प्रदान गर्दछ । अद्यावधिक अभिलेख विना राजस्व सम्बन्धी नीति निर्धारण, प्रक्षेपण, असुली व्यवस्थाको अनुगमन प्रभावकारी हुन नसक्ने भएकाले तथ्याङ्क सङ्कलन तथा नियमित अद्यावधीकरणको पद्धति स्थापना हुनु अति जरूरी छ ।

ग. आन्तरिक आय परिचालन नीति तथा कार्यविधि

गाउँपालिकाले आय परिचालन सम्बन्धी नीति तथा मुख्य आय शीर्षकहरूबाट आय सङ्कलन गर्ने कार्यविधि तयार गरी वडा समितिहरूलाई समेत उपलब्ध गराउनु पर्दछ । यसमा आय सङ्कलन गर्ने तरिका, प्रतिवेदन बुझाउने ढाँचा, नगद दाखिला सम्बन्धी व्यवस्था, अनुगमन जस्ता विषय वस्तु पर्दछन् । हाल कुन कुन शीर्षकमा के कति राजस्व सङ्कलन भइरहेको छ भन्ने अस्पष्टताको अवस्था अन्त्य गरी शीर्षकगत रूपमा आय स्पष्ट हुने गरी लेखा राख्नु जरूरी छ ।

घ. राजस्वका दर निर्धारण तथा प्रचार प्रसार

गाउँपालिकाले हालको कानुनी व्यवस्था अनुसार राजस्व सङ्कलनका लागि दर निर्धारण गरी त्यसको प्रचार प्रसार गर्न आवश्यक देखिन्छ । त्यसैगरी करदातालाई तिर्नुपर्ने कर रकम सम्बन्धी जानकारी उपलब्ध गराउन कर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका अतिरिक्त समयमा राजस्व नतिरेमा दण्ड जरिवाना लाग्ने विषयमा पनि प्रचार प्रसार गर्नु पर्दछ ।

ड. समन्वय संयन्त्र

राजस्व परिचालनसम्बन्धी नीति निर्माण, शुल्क तथा दस्तुरको दर निर्धारण, राजस्व सङ्कलन विधि निर्धारण जस्ता कार्यमा सम्बन्धित आन्तरिक तथा बाह्य निकायहरूसँग समन्वय अपरिहार्य हुन्छ। यसका लागि राजस्वका आधार निर्धारण तथा दरहरूमा परिमार्जनका लागि राजस्व परामर्श समितिको भूमिकालाई स्थापना गर्नु पर्दछ। आय सङ्कलनमा वडा समितिको भूमिकालाई स्पष्ट व्याख्या गरी वडा र राजस्व शाखा बिच निरन्तर समन्वय हुन जरूरी देखिन्छ। त्यसैगरी राजस्व बाँडफाँड सम्बन्धमा केन्द्र, प्रदेश तथा अन्य स्थानीय तहहरूसँग समन्वय गर्न आवश्यक पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ।

च. चुहावट नियन्त्रण, पारदर्शिता र जवाफ देहिता

आयको सङ्कलन अवस्थाको अनुगमन गरी राजस्व चुहावट भएको पाइएमा त्यसलाई नियन्त्रण गर्न तत्काल आवश्यक कार्य गर्नु पर्दछ। गाउँपालिकाले आय व्ययको विवरण आवधिक रूपमा प्रकाशमा ल्याउनु, करदातासँग निरन्तर संवाद गर्नु, सूचना प्रविधि तथा सामाजिक मिडिया मार्फत राजस्व र खर्चको विवरणबारे जनता तथा सरोकारवालालाई जानकारी गराउनु यस दिशातर्फका केही सकारात्मक प्रयासहरू हुन सक्दछन्।

परिच्छेद पाँच: राजस्व सुधार कार्ययोजना

यस परिच्छेदमा सूचना विश्लेषण तथा सहभागितामूलक छलफलबाट तयार पारिएको गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना प्रस्तुत गरिएको छ । यस कार्ययोजनालाई कार्यपालिकाबाट स्वीकृत एवं बजेट व्यवस्था गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।

५.१ गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना

५.१.१ राजस्व सुधारका क्षेत्रहरू

राजस्व सुधारका लागि अपनाउनु पर्ने क्रियाकलापहरू तपसिलमा उल्लेख गरिएको छ ।

दायरा : राजस्व सुधारको लागि संविधान तथा कानूनले व्यवस्था गरेको गाउँपालिकाको क्षेत्राधिकार भित्र पर्ने हुनु पर्दछ । क्षेत्राधिकारभित्र पर्ने राजस्वको सङ्कलन तथा परिचालन गर्ने सम्भावना के कस्तो छ सो को पहिचान गर्नु पर्दछ । करको आधार (सम्पत्ति, आय, वस्तु तथा सेवाको परिमाण, मुल्य र उपयोग) को पहिचान गर्नु पर्दछ । करदाता, उपभोगकर्ता र सेवाग्राहीको पहिचान पश्चात तीनीहरूको यकिन तथ्याङ्क पत्ता लगाई त्यसको दायरा यकिन गर्नु पर्दछ ।

दर : करदाताको पहिचानपश्चात गाउँपालिकाको क्षेत्राधिकार भित्र पर्ने करदातालाई करदाताको सामर्थ्यका आधारमा न्यायोचित ढङ्गबाट करको दर निर्धारण गर्नुपर्दछ । करको दर निर्धारण गर्दा समान दर, प्रगतिशील वा अनुदारवादी के कस्तो छ सोको समीक्षा गरी प्रगतिशील कर लगाउनु पर्दछ । करको दर निर्धारण गर्दा तपसिलमा उल्लेखित विषयमा ध्यान दिनुपर्दछ ।

- ❖ विगत वर्षहरूको करको दर
- ❖ छिमेकी स्थानीय तहको करको दर
- ❖ करदाताको कर तिर्ने क्षमता
- ❖ करको आधार (सम्पत्ति, आय, वस्तु तथा सेवा)
- ❖ सेवा तथा दस्तुरको लागत
- ❖ राजस्व सङ्कलनको अवस्था
- ❖ सम्पत्तिको मुल्य तथा उपयोग
- ❖ पुँजिगत लगानी र आर्थिक कारोबार

व्यवस्थापन: करदाताको पहिचान, सङ्ख्या निर्धारण तथा दायरा निश्चित गरी करका दरहरू न्यायोचित ढङ्गबाट निर्धारण पश्चात राजस्व प्रशासनमा सुधार ल्याउन नीतिगत व्यवस्था, सङ्गठन संरचनामा सुधार भौतिक सुविधा, मानव संसाधन, प्रविधि र सफ्टवेयर, सूचना तथा

अभिलेख राख्नुपर्दछ । राजस्वको सुधारको लागि हरेक तथ्याङ्कको अभिलेख राखि राजस्व चुहावट हुन नदिन अनुगमन गर्नुपर्दछ ।

क. कर राजस्व सुधारका योजनाहरू

तालिका २२: राजस्व सूधार कार्ययोजनाहरू

क्र.स	सुधारका लागि गर्नु पर्ने कार्यहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
१	भूमिकर तथा मालपोत		
	१. जग्गाको मूल्याङ्कनको दर निर्धारण गरी मालपोतको दर परिमार्जन गर्ने ।	२०७९ असार मसान्त	राजस्व परामर्श समिति
	२. घुम्ती सेवा सञ्चालन गरी समयमा मालपोत तिर्न प्रोत्साहित गर्ने ।	२०७९ पौषदेखि अर्धवार्षिक रूपमा नियमित	राजस्व शाखा वडा कार्यालय
२	सम्पत्ति कर		
	१. आर्थिक ऐन बनाई सोमा सम्पत्ति कर लगाउने स्पष्ट व्यवस्था गर्ने ।	२०७९ असार मसान्त	राजस्व परामर्श समिति
	२. सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधिलाई अद्यावधिक गर्ने ।	२०७९ पौषसम्म	राजस्व परामर्श समिति
	३. वडामा जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	२०७९ मंसिर देखि नियमित	राजस्व शाखा वडा कार्यालय
	४. सम्बन्धित कर्मचारी तथा पदाधिकारीका लागि तालिमको व्यवस्था गर्ने । र कर्मचारी थप गर्ने ।	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
३	घर जग्गा बहाल कर		
	१. प्रतगतिशील करको दर अवलम्बन गर्ने	२०७९ असार मसान्त	राजस्व परामर्श समिति
	२. बहालमा भएका घर तथा जग्गाहरूको लगत सङ्कलन गर्ने ।	२०७९ पौषसम्म	राजस्व शाखा वडा कार्यालय
	३. बहालमा लगाएका घरधनीहरूलाई जानकारी गराई करको दायरमा ल्याउने ।	२०७९ भाद्रदेखि निरन्तर	राजस्व शाखा, राजस्व परामर्श समिति, वडा कार्यालय
४.	व्यवसाय कर		
	१. व्यवसाय कर व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि तर्जुमा गरी लागु गर्ने ।	२०७९ माघसम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
	२. व्यवसाय कर सम्बन्धमा दण्ड सजाय तथा पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने ।	२०७९ माघसम्म	राजस्व परामर्श समिति
	३. दर्ता भएका व्यवसायहरूको लगत अद्यावधिक गर्ने तथा दर्तामा	नियमित	राजस्व शाखा वडा कार्यालयहरू

क्र.स	सुधारका लागि गर्नु पर्ने कार्यहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
	नआएकालाई दर्ता गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।		
	४. व्यवसाय दर्ता तथा कर सङ्कलनका लागि वडा वडामा घुम्ती सेवा तथा अभियान सञ्चालन गर्ने ।	२०७९ पौषदेखि अर्धवार्षिक रूपमा	राजस्व शाखा वडा कार्यालयहरू
५.	जडीबुटी, कबाडी र जीवजन्तु कर		
	१. जडीबुटी तथा कबाडी सङ्कलनको सम्भाव्य क्षेत्र पहिचान गरी बिक्री हुने परिमाण यकिन गर्ने ।	२०७९ आषाढ मसान्त	राजस्व शाखा राजस्व परामर्श समिति
	२. जडीबुटी र कबाडी करको दर अध्यावधिक गरी सोअनुसार ठेक्का बन्दोवस्त गर्ने ।	२०७९ आषाढ मसान्त	गाउँसभा, कार्यपालिका

ख. गैरकर राजस्व सुधार योजना

तालिका २३: गैरकर राजस्व सुधार योजनाहरू

क्र.स.	सुधारका लागि गर्नु पर्ने कार्यहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
१	कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्था		
	१. आर्थिक ऐन तयार गर्ने । - हालको राजस्व अधिकारका सम्भाव्य शीर्षकहरू अनुसार शीर्षक हेरफेर गर्ने । - व्यावहारिक नदेखिएका, लागु नहुने तथा सङ्घीय कानूनसँग बाझिने प्रावधानहरूलाई हटाउने । - राजस्व असुलीको व्यवस्थासंगै दण्ड, सजाय तथा पुरस्कारको व्यवस्था पनि उल्लेख गर्ने । - जग्गाको मूल्याङ्कनको दर निर्धारण गरी मालपोतको दर परिमार्जन गर्ने ।	२०७९ असार मसान्त	राजस्व परामर्श समिति
	२. राजस्व नीति सामर्थ्यमा आधारित तथा Tax-benefit Principle मा आधारित बनाउने	२०७९ कार्तिक मसान्त	गाउँपालिका
२	साङ्गठनिक व्यवस्था (शाखा, जनशक्ति, पूर्वाधार र सूचना व्यवस्था)		
	१. राजस्व शाखाका लागि थप कर्मचारी, सफ्टवेयर तथा भौतिक सुविधाको व्यवस्था गर्ने ।	२०७९ चैत मसान्तसम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
	२. राजस्व सफ्टवेयर सम्बन्धी	२०७९ असारसम्म	प्रमुख प्रशासकीय

क्र.स.	सुधारका लागि गर्नु पर्ने कार्यहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
	तालिमको व्यवस्था गर्ने ।		अधिकृत
३.	विभिन्न स्रोतका आन्तरिक आयलाई सम्बन्धित शीर्षकअन्तर्गत आम्दानी बाँध्ने ।	२०८० असारमसान्त	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, आर्थिक प्रशासन शाखा
३	करदाता लक्षित कार्यक्रम तथा पारदर्शिता		
	१. विभिन्न सञ्चार माध्यमबाट कर असुलीका लागि चेतनामूलक सूचनाहरू प्रचार प्रसार गर्ने ।	२०७९ मंसिरदेखि निरन्तर	राजस्व परामर्श समिति र वडा कार्यालय
	२. चौमासिक रूपमा खर्चसँगै आन्तरिक आय सङ्कलनको विवरण सार्वजनिक गर्ने ।	चौमासिक	आर्थिक प्रशासन शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
४.	राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन		
	१. यस कार्ययोजनामा उल्लेख भएका क्रियाकलापहरू कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्ने ।	२०७९ साउनदेखि निरन्तर	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
	२. कार्ययोजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने बजेट व्यवस्था गर्ने ।	२०७९ माघ मसान्त	कार्यपालिका गाउँ सभा

परिच्छेद छः आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण

यस परिच्छेदमा आगामी तीन आर्थिक वर्षहरूका लागि गाउँपालिकाको राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ । राजस्व प्रक्षेपण गर्दा महालेखा परीक्षकले स्वीकृत गरेको एकीकृत आर्थिक सङ्केत तथा वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४ उल्लेखित शीर्षकगत रूपमा गरिएको छ । गाउँपालिकाको राजस्व अधिकार, हालको आय सङ्कलन अवस्था तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन पश्चात आय सङ्कलनमा पार्ने प्रभाव समेतलाई मध्यनजर गर्दै आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यस प्रक्षेपणले गाउँपालिकाको आय बजेट तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्नेछ ।

६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन पश्चात् आगामी तीन वर्ष (आ.व. २०७९/८० देखि २०८१/८२) को लागि आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यो आय अनुमान राजस्व सुधार योजनामा प्रस्ताव गरिएका क्रियाकलापहरूको आधारमा गरिएको छ । धेरैजसो शीर्षकहरूको आय प्रक्षेपण प्राप्त तथ्याङ्कमा आधारित छ भने भविष्यमा आयका आधारको दायरा बढ्न गई सोबाट हुने योगदानलाई समेत मध्यनजर गरिएको छ । त्यसैगरी केही शीर्षकहरूको आय प्रक्षेपण गर्दा विगतको आय सङ्कलनको वृद्धिदरलाई आधार मानिएको छ ।

तालिका २४: आगामी आ.व.हरूका लागि राजस्व प्रक्षेपणका आधारहरू (रु. हजारमा)

राजस्व सङ्केत	राजस्व शीर्षक	२०७९/८० कुल सम्भाव्यता	आगामी आ.व.हरूको लागि प्रक्षेपणको आधार
क.	आन्तरिक आय तर्फ	९७९९.२८४	
११३१३	सम्पत्ति कर	१४०.०२	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
११३१४	भूमि कर (मालपोत)	४०८०.३	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
११३२१	घर बहाल कर	६१३.२	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
११४५१	सवारी साधन कर	०	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाका ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
११४७२	विज्ञापन कर	३८.७	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ७० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यावसायिक कारोवारमा लाग्ने कर	३५	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११६९१	अन्य कर (जडीवुटी तथा कबाडी कर हुने आय)	१५३५	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले

राजस्व सङ्केत	राजस्व शीर्षक	२०७९/८० कुल सम्भाव्यता	आगामी आ.व.हरूको लागि प्रक्षेपणको आधार
			बढ्दै जाने
	सामुदायिक वनको वन पैदावार विक्रीबाट प्राप्त	४०५	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
११३२२	बहाल विटौरी शुल्क	१०५	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४६११	व्यवसाय कर	३३०.३	आ.व. २०७९/८० मा ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जान
१४१५१	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय	१६८७.५	आ.व. २०७९/८० मा ब्याकहो लोडर, एक्साभेटर, लोडर, रोलर, पानी ट्यांकी, टिप्पर भाडाबाट प्राप्त हुने रकमको ९५ प्रतिशत र त्यसपछिका वर्षहरूमा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क तथा विक्री	०	पहिलो वर्ष ६० प्रतिशत र त्यसपश्चात् वार्षिक १५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान
	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा विक्री	१००	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जान
	फोहरमैला व्यवस्थापन सेवा शुल्क	०	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको १०० प्रतिशत र त्यस पछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
	अन्य शुल्क (प्रवेश शुल्क)	६०	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ७० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२२१	न्यायिक दस्तुर	२५	आ.व. २०७९/८० मा एकमुष्ट २५ र त्यसपछि क्रमशः १० प्रतिशतले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान
१४२४१	पार्किङ्ग शुल्क	०	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२४२	नक्सापास दस्तुर	८६.१	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२४३	सफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर	१५१.३	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जान
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर र व्यक्तिगत घटना दर्ता (बिलम्ब) शुल्क	३५.८	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ९५ प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा ५ प्रतिशतले घट्दै जाने
१४२४५	नता प्रमाणित दस्तुर	०	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२४९	अन्य दस्तुर	०	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले

राजस्व सङ्केत	राजस्व शीर्षक	२०७९/८० कुल सम्भाव्यता	आगामी आ.व.हरूको लागि प्रक्षेपणको आधार
			बढ्दै जाने
१४२५३	व्यवसाय रजिष्ट्रेसन दस्तुर	२९१.०६४	आ.व.२०७९/८० मा ९० प्रतिशत र त्यसपछिका वर्षहरूमा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
ख	राजस्व बाँडफाँट	७४७८५.१५८०१	
ख.१	नेपाल सरकार	७३८३२.८५	
१४४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर	३६३९१.४२५	चालु आ.व.को लागि गरिएको अनुमानमा क्रमशः ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने
१४४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्तःशुल्क	३७४४१.४२५	
१४१५३	बाँडफाँड भई प्राप्त वन रोयल्टी	०	चालु आ.व.को लागि गरिएको अनुमानमा क्रमशः ५ प्रतिशतको दरले बढ्दै जाने
ख.२	प्रदेश सकार	९५२.३०८०१०५	
११३१५	घरजग्गा रजिष्ट्रेसन दस्तुर	०	चालु आ.व.को लागि गरिएको अनुमानमा क्रमशः ५ प्रतिशतको दरले बढ्दै जाने
११४५६	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने सवारी साधन कर	९५२.३०८०१०५	चालु आ.व.को लागि गरिएको अनुमानमा क्रमशः ५ प्रतिशतको दरले बढ्दै जाने
११४७१	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने मनोरञ्जन कर	०	अनुमान नगरिएको
११४५८	बाँडफाँट भई प्राप्त दहत्तर बहत्तरको विक्री बाट प्राप्त रोयल्टी	०	गत आ.व.मा प्राप्त यथार्थ रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
ग.	अनुदान तथा वित्तीय हस्तान्तरण	२६२६४४.९	
ग.१	नेपाल सरकार र प्रदेश सरकार	२६२६४४.९	
१३३११	समानिकरण अनुदान	८६४२४.४५	गत आ.व.मा प्राप्त यथार्थ रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१३३१२	ससर्त अनुदान चालु	१४८०३८.४५	गत आ.व.मा प्राप्त यथार्थ रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१३३१३	ससर्त अनुदान पुँजीगत	०	
१३३१४	विशेष अनुदान चालु	०	अनुमान नगरिएको
१३३१५	विशेष अनुदान पुँजीगत	०	
१३३१६	समपूरक अनुदान चालु	२८१८२	गत आ.व.मा प्राप्त यथार्थ रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१३३१७	समपूरक अनुदान पुँजीगत	०	
१३३१८	अन्य अनुदान चालु (सामाजिक सुरक्षा समेत)	०	अनुमान नगरिएको
१३३१९	अन्य अनुदान पुँजीगत	०	
१४५२९	अन्य राजस्व	०	गत आ.व.को यथार्थ रकममा ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने
ग.२	अन्य आन्तरिक अनुदान	०	
१३४११	अन्य संस्थागत आन्तरिक अनुदान	०	.अनुमान नगरिएको
१३४१२	अन्य व्यक्तिगत आन्तरिक अनुदान	०	

राजस्व सङ्केत	राजस्व शीर्षक	२०७९/८० कुल सम्भाव्यता	आगामी आ.व.हरूको लागि प्रक्षेपणको आधार
ग.३	द्विपक्षीय वैदेशिक अनुदान	०	अनुमान नगरिएको
१३१११	द्विपक्षीय वैदेशिक चालु अनुदान	०	
१३१२१	द्विपक्षीय वैदेशिक पुँजीगत अनुदान	०	
कुल जम्मा		४५४४९६.१०८	

६.२ गाउँपालिकाको आगामी ३ आर्थिक वर्षको आयको प्रक्षेपण

आय शीर्षकको सम्भाव्य आधार तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयनलाई आधार मानी गाउँपालिकाको आगामी ३ वर्षको प्रक्षेपित आयको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । प्रक्षेपणको लागि राजस्व सङ्केत वर्तमानमा सिफारिस गरिएको लेखा कोडको आधारमा गरिएको छ । तालिकामा दिए अनुसार गाउँपालिकाको आगामी आ.व.मा कुल रू. ३६ करोड २३ लाख ७३ हजार ७१९.५ आम्दानी हुने प्रक्षेपण गरिएको छ ।

तालिका २५: चालू आ.व.को अनुमान तथा आगामी ३ आर्थिक वर्षको आय प्रक्षेपण (हजारमा)

राजस्व सङ्केत	राजस्व शीर्षक	२०७६/७७ यथार्थ	२०७७/७८ यथार्थ	२०७८/७९ को अनुमान	२०७९ ज्येष्ठ मसान्त सम्मको यथार्थ	कुल सम्भावना	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.को)		
							२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
क.	आन्तरिक आय तर्फ	२०८५.८३६	५३०.९६४	६४०	०	९७९९.२८४	८०७२.९५८६	८८७७.२०२४६	९७६३.४४५२०६
११३१३	सम्पत्ति कर					१४०.०२	११२.०१६	१२३.२१७६	१३५.५३९३६
११३१४	भूमि कर (मालपोत)					४०८०.३	३२६४.२४	३५९०.६६४	३९४९.७३०४
११३२१	घर बहाल कर	६४२.२	५००.९३४	२०		६१३.२	४९०.५६	५३९.६१६	५९३.५७७६
११४५१	सवारी साधनमा कर (सवारी दर्ता, वार्षिक सवारी कर)					०	०	०	०
११४७२	विज्ञापन कर					३८.७	२७.०९	३१.१५३५	३५.८२६५२५
११६११	व्यवसायले भुक्तानी गर्ने (व्यवसाय कर)					३३०.३	२६४.२४	२९०.६६४	३१९.७३०४
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यावसायिक कारोवारमा लाग्ने कर					३५	३१.५	३६.२२५	४१.६५८७५
११६९१	अन्य कर (जडीवुटी तथा कबाडी कर					१५३५	१२२८	१३५०.८	१४८५.८८
	सामुदायिक वनको वन पैदावार बिक्रीबाट प्राप्त हुने आय)					४०५	३२४	३५६.४	३९२.०४
११३२२	बहाल बिटौरी शुल्क					१०५	९४.५	१०३.९५	११४.३४५
१४१५१	सरकारी सम्पत्तिको बहाल बाट प्राप्त आय					१६८७.५	१६०३.१२५	१७६३.४३७५	१९३९.७८१२५
१४२५३	व्यवसाय रजिष्ट्रेसन दस्तुर					२९१.०६४	२६१.९५७६	२८८.१५३३६	३१६.९६८६९६
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क तथा बिक्री					०	०	०	०
	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा बिक्री					१००	८०	८८	९६.८
	फोहरमैला व्यवस्थापन सेवा शुल्क					०	०	०	०
	अन्य शुल्क प्रवेश शुल्क					६०	४२	४६.२	५०.८२
१४२२१	न्यायिक दस्तुर			२५		२५	२५	२७.५	३०.२५
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	५३४.२१३				०	०	०	०
१४२२४	परिक्षा शुल्क					०	०	०	०
१४२४१	पाकिङ्ग शुल्क					०	०	०	०
१४२४२	नक्सापास दस्तुर					८६.१	६८.८८	७५.७६८	८३.३४४८
१४२४३	सिफारिस दस्तुर	३४५.२१	१५.८३	१००		१५१.३	१२१.०४	१३३.१४४	१४६.४५८४
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब दस्तुर	५६४.२१३	१४.२	१५०		३५.८	३४.०१	३२.३०९५	३०.६९४०२५
१४२४५	नता प्रमाणित दस्तुर			४५		०	०	०	०
१४२४९	अन्य दस्तुर			३००		०	०	०	०
१४३१३	धरौटी सदरस्याहा					०	०	०	०
ख	राजस्व बाँडफाँट	४१८६०.२४१७८	५२६१२.७९६०२	७१२२३.९६००१	०	७४७८५.१५८०१	७८५२४.४१५९१	८२४५०.६३६७१	८६५७३.१६८५४

राजस्व सङ्केत	राजस्व शीर्षक	२०७६/७७ यथार्थ	२०७७/७८ यथार्थ	२०७८/७९ को अनुमान	२०७९ ज्येष्ठ मसान्त सम्मको यथार्थ	कुल सम्भावना	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.को)		
							२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
ख.१	नेपाल सरकार	४१८३८.२९२७९	५१६०३.१५५७१	७०३१७	०	७३८३२.८५	७७५२४.४९२५	८१४००.७१७३	८५४७०.७५२९८
१४४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर	४१८३८.२९२७९	५१६०३.१५५७१	३४६५८.५		३६३९१.४२५	३८२१०.९९६२५	४०१२१.५४६०६	४२१२७.६२३३७
१४४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्तःशुल्क			३५६५८.५		३७४४१.४२५	३९३१३.४९६२५	४१२७९.१७१०६	४३३४३.१२९६२
१४१५३	बाँडफाँड भई प्राप्त वन रोयल्टी								
ख.२	प्रदेश सरकार	२१.९४८९९	१००९.५६०३१	९०६.९६००१	०	९५२.३०८०१०५	९९९.९२३४११	१०४९.९१९५८२	११०२.४१५५६१
११३१५	घरजग्गा रजिस्ट्रेसन दस्तुर								
११४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्तःशुल्क								
११४५६	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने सवारी साधन कर	२१.९४८९९	१००९.५६०३१	९०६.९६००१		९५२.३०८०१०५	९९९.९२३४११	१०४९.९१९५८२	११०२.४१५५६१
११४७१	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने मनोरञ्जन कर								
१४१५८	बाँडफाँट भई प्राप्त दहतर बहतरको बिक्री बाट प्राप्त रोयल्टी								
ग	अनुदान तथा वित्तीय हस्तान्तरण	२३३५५९.७१७१	२८२३२३.८१	२५२६३८	०	२६२६४४.९	२७५७७७.१४५	२८९५६६.००२३	३०४०४४.३०२४
ग.१	नेपाल सरकार र प्रदेश सरकार	२३३५५९.७१७१	२८२३२३.८१	२५२६३८	०	२६२६४४.९	२७५७७७.१४५	२८९५६६.००२३	३०४०४४.३०२४
१३३११	समानिकरण अनुदान	७९३९९	८२७०७	८२३०९		८६४२४.४५	९०७४५.६७२५	९५२८२.९५६१३	१०००४७.१०३९
१३३१२	ससर्त अनुदान चालु	११५५२९.७१७१	१६६८१६.८१	१४०९८९		१४८०३८.४५	१५५४४०.३७२५	१६३२१२.३९११	१७१३७३.०१०७
१३३१३	ससर्त अनुदान पुँजीगत								
१३३१४	विशेष अनुदान चालु	१९०००	१६८००	२५००					
१३३१५	विशेष अनुदान पुँजीगत								
१३३१६	समपूरक अनुदान चालु	१९६३१	१६०००	२६८४०					
१३३१७	समपूरक अनुदान पुँजीगत					२८१८२	२९५९१.१	३१०७०.६५५	३२६२४.१८७७५
१३३१८	अन्य अनुदान चालु (सामाजिक सुरक्षासमेत)								
१३३१९	अन्य अनुदान पुँजीगत								
१४५२९	अन्य राजस्व								
ग.२	अन्य आन्तरिक अनुदान	०	०	०	०	०	०	०	०
१३४११	अन्य संस्थागत आन्तरिक अनुदान								
१३४१२	अन्य व्यक्तिगत आन्तरिक अनुदान								
ग.३	द्विपक्षीय वैदेशिक अनुदान	०	०	०	०	०	०	०	०
१३१११	द्विपक्षीय वैदेशिक चालु अनुदान								
१३१२१	द्विपक्षीय वैदेशिक पुँजीगत अनुदान								
जम्मा राजस्व, अनुदान तथा दायित्व		२७७५०५.७९४९	३३५४६७.४९	३२४५०१.९६	०	३४७१४९.३४२	३६२३७३.७१९५	३८०८९३.८४१४	४००३८०.९१६१

परिच्छेद सात: अपेक्षित नतिजा

सारांशमा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको पूर्ण कार्यान्वयनपश्चात् गाउँपालिकाको आय संरचनालाई तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका २६: प्रक्षेपित आय संरचना

हजारमा

क्र. सं.	राजस्व शीर्षक	२०७६/७७ यथार्थ	२०७७/७८ यथार्थ	२०७८/७९ को अनुमानित	२०७९ ज्येष्ठ मसान्त सम्मको यथार्थ	प्रस्तावित	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.को)		
						२०७९/०८०	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१	आन्तरिक आय	२०८५.८३६	५३०.९६४	६४०	०	९,७९९.२८४	८०७२.९५६	८८७७.२०२	९,७६३.४४५
२	सङ्घीय राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय	४९८३८.२९२७९	५९६०३.९५५	७०३९७	०	७३८३२.८५	७७५२४.४९२५	८९४००.७९७३	८५४७०.७५२९८
३	प्रदेश राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय	२९.९४८९९	९००९.५६०३९	९०६.९६००९	०	९५२.३०८०९०५	९९९.९२३४९९	९०४९.९९९५८२	९९०२.४९५५६९
४	अनुदान	२३३५५९.७९७९	२८२३२३.८९	२५२६३८	०	२६२६४४.९	२७५७७७.९४५	२८९५६६.००२३	३०४०४४.३०२४
५	दायित्व								
६	जनसहभागिता								
कुल आय		२७७५०५.७९४९	३३५४६७.४९	३२४५०९.९६	०	३४७९४९.३४२	३६२३७३.७९५	३८०८९३.८४९४	४००३८०.९९९

प्रस्तुत विवरणले गाउँपालिकाको आन्तरिक आय आगामी आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा रू ८० लाख ७२ हजार ९५८.६० हुने अनुमान गरिएको छ, जुन कुल आय को २.२३ प्रतिशत हुन आउँछ । यो रकम सङ्कलन गर्न पनि गाउँपालिकाले वर्तमान संरचना तथा व्यवस्थापन प्रणालीमा ठुलै परिवर्तन गर्न आवश्यक देखिन्छ । गाउँपालिकाले यस तर्फ निम्न कदम चाल्नु पर्ने देखिन्छ :

- आय सङ्कलनको लागि आवश्यक ऐन तथा कार्यविधिको तयारी
- आर्थिक ऐनमा कर तथा शुल्कका दर निर्धारण वा परिमार्जन तथा जरिवाना निर्धारण
- राजस्व परामर्श समितिको परिचालन
- राजस्व शाखाको क्षमता विकास

परिच्छेद आठ: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ मा गरिएको व्यवस्था अनुसार यस राजस्व सुधार कार्ययोजनाले राजस्व परामर्श समितिलाई राजस्वका स्रोत, दायरा तथा दरको विश्लेषण गरी आन्तरिक आम्दानीका स्रोतहरू पहिचान गर्न र स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समितिलाई आय अनुमान गर्ने कार्यमा सहयोग गर्दछ ।

हिमाली गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाले निर्धारण गरेको अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न कार्ययोजनामा तय गरिएका कार्यनीति र कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि स्थानीय राजस्व परामर्श समितिलाई बढी जिम्मेवारी बनाइनेछ । साथै स्थानीय राजस्व परामर्श समितिलाई सहजीकरण गर्न गाउँपालिका प्रमुखको संयोजकत्वमा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको प्रगति सम्बन्धि अनुगमन गर्न एक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समिति गठन गरिएको थियो ।

तालिका २७: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समितिको संरचना

१)	गाउँपालिका प्रमुख (अध्यक्ष)	संयोजक
२)	गाउँपालिका उपप्रमुख (उपाध्यक्ष)	उपसंयोजक
३)	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
४)	आर्थिक विकास समिति संयोजक	सदस्य
५)	प्रतिनिधी, हिमाली गा.पा. उद्योग बाणिज्य सङ्घ	सदस्य
६)	प्रतिनिधि, नागरिक समाज वा टोल विकास संस्था	सदस्य
७)	राजस्व उपशाखा प्रमुख	सदस्य सचिव

उद्योग बाणिज्य सङ्घ र नागरिक समाजको तर्फका प्रतिनिधित्व गर्ने सदस्यलाई यस समितिले निर्णय गरी आमन्त्रित सदस्यका रूपमा समितिमा समावेश गर्न सक्नेछ ।

गाउँकार्यपालिकाले आवश्यकता महसुस गरेमा अन्य विषय विज्ञ व्यक्तिहरूलाई पनि आमन्त्रित सदस्यका रूपमा समितिमा राख्न वा समितिको बैठकमा बोलाई आवश्यक सल्लाह सुझाव लिन सक्नेछ । अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समितिको बैठक कम्तिमा चौमासिक रूपमा बस्नेछ तर समितिले आवश्यकता ठानेमा आवश्यकता अनुसार जति पटक पनि बैठक बस्न सक्नेछ ।

अनुगमन समितिले निम्नानुसार कार्य गर्नेछ ।

- ❖ राजस्व सुधार कार्ययोजनामा समावेश भएका क्रियाकलापहरूका लागि आवश्यक पर्ने बजेटको व्यवस्थाका लागि आवश्यक कार्य गर्ने र नगरसभाबाट परित गराउने ।
- ❖ सबै क्रियाकलापहरूलाई अलग अलग रूपमा बजेट विनियोजन गर्न संभव नभएको अवस्थामा कार्ययोजना कार्यान्वयनका लागि एकमुष्ट बजेटको माग गर्ने ।
- ❖ स्वीकृत कार्ययोजनामा समावेश भएका क्रियाकलाप छुट्याई जिम्मेवार सम्बद्ध शाखा/ उपशाखाका कर्मचारीलाई जिम्मेवारी तोक्ने ।

- ❖ जिम्मेवार शाखा वा कर्मचारीले आफूसँग सम्बन्धित कार्यजिम्मेवारी पूरा गरे नगरेको अनुगमन गर्नु पर्नेछ ।
- ❖ जिम्मेवार शाखा/उपशाखा वा पदाधिकारीहरूबाट उनीहरूको जिम्मेवारी भित्रका क्रियाकलापको प्रगति विवरण चौमासिक रूपमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत मार्फत सङ्कलन गरी समीक्षा गर्ने ।
- ❖ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समितिबाट प्राप्त सुझावहरूलाई राजस्व परामर्श समितिमा वा नगरकार्यपालिकाको बैठकमा पेस गरी आवश्यक कारवाही गराउने ।
- ❖ राजस्व सुधार कार्ययोजनामा भएको क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनको अवस्थाको समीक्षा गरी आवश्यक परेमा क्रियाकलाप संशोधन वा थप गर्न तथा जिम्मेवारीहरूको हेरफेर गर्नको लागि राजस्व परामर्श समिति समक्ष सिफारिस गर्ने ।

प्रक्षेपित राजस्व असुलीमा देखिएका समस्याहरूको समधानका लागि आवश्यक कार्यका लागि गाउँकार्यपालिकामा प्रस्ताव पेस गर्ने । यो राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि निम्न चार तहको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन व्यवस्था सिफारिस गरिएको छ ।

(क) कार्यालय स्तरको अनुगमन :

यो राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व उपशाखा तथा अन्य सम्बन्धित शाखाका प्रतिनिधिहरू तथा वडा सचिवहरूलाई जिम्मेवार बनाउनु पर्दछ ।

गाउँपालिकाले कम्तीमा महिनाको एक पटक बैठक बसी कार्ययोजनामा उल्लेख गरिएका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन भए नभएको, राजस्व असुलीको लक्ष्य अनुसार असुली भए नभएको, लक्ष हासिल गर्ने दिशातर्फ उन्मुख भए नभएको समीक्षा गरी आवश्यक नीतिगत एवं कार्यगत निर्णयहरू गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्दछ ।

(ख) राजस्व परामर्श समितिबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन :

राजस्व परामर्श समितिले राजस्व सुधार योजनाको कार्यान्वयनको अवस्था तथा आय सङ्कलनको अवस्थाको नियमित अनुगमन गरी कार्यपालिकालाई चौमासिक रूपमा आवश्यक परामर्श प्रदान गर्नुपर्दछ । त्यसैगरी आगामी आ.व.को लागि आयको अनुमान गर्नुभन्दा पूर्व विगतको आर्थिक ऐनको मूल्याङ्कन गरी आयका स्रोत, दर तथा दायरा र व्यवस्थापनमा हेरफेर गर्नुपर्ने भएमा सुधारको लागि क्रियाकलाप सिफारिस गर्ने र त्यसैको आधारमा आयको अनुमान गर्नु पर्दछ । यसका अतिरिक्त आर्थिक वर्षको समाप्तिपश्चात् राजस्व सुधार योजनाको समीक्षा गर्नु पर्दछ ।

(ग) कार्यपालिकाबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन:

कार्यपालिकाको बैठकले राजस्व परामर्श समितिले प्रस्तुत गरेका सुझावहरूलाई छलफलमा ल्याई आवश्यक निर्णय गर्नुपर्ने हुन्छ । समितिले प्रस्तुत गरेका सुझावहरूमा आवश्यक छलफल गरी राजस्व सुधार योजना तथा आय असुली अवस्थाको समीक्षा गरी आवश्यक नीतिगत तथा कार्यगत निर्णय गर्नुपर्ने भएमा आवश्यक निर्णय गर्नु पर्दछ ।

घ) बाह्य अनुगमन तथा मूल्याङ्कन :

राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनको पश्चात् आन्तरिक राजस्वमा के कति सुधार भयो वा सुधारोन्मुख छ भनी गाउँपालिकाले गरेको राजस्वको प्रक्षेपणलाई आधार मानेर संघिय अर्थ मन्त्रालय तथा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग, प्रदेश मन्त्रालय, दातृ निकायहरू आदिले अनुगमन गर्न सक्नेछन

अनुसुची

अनुसूची १: सन्दर्भ सामग्रीहरूको सूची

सन्दर्भ सामग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र	स्रोत
<ul style="list-style-type: none"> नेपालको संविधान 	<p>राज्यको संरचना र राज्यशक्तिको बाँडफाँड (भाग १९: धारा २२८ देखि २३० सम्म)</p> <p>स्थानीय आर्थिक प्रणाली (भाग १९ : धारा २२८ देखि २३० सम्म)</p> <p>सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको अधिकार सूची (अनुसूची ५ देखि ९ सम्म)</p>	नेपाल कानून आयोग
<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ 	<p>गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकार (परिच्छेद: ३)</p> <p>गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको वित्तीय अधिकार क्षेत्र (परिच्छेद: ९)</p> <p>गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको आर्थिक कार्य प्रणाली (परिच्छेद: १०)</p>	नेपाल कानून आयोग
<ul style="list-style-type: none"> अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ 	<p>राजस्वको अधिकार (परिच्छेद: २)</p> <p>राजस्वको बाँडफाँड (परिच्छेद: ३)</p> <p>अनुदानको व्यवस्था (परिच्छेद: ४)</p> <p>वैदेशिक सहायता तथा ऋण (परिच्छेद: ५)</p> <p>आय व्ययको प्रक्षेपण गर्ने (दफा १८)</p> <p>राजस्व प्रस्ताव तयार गर्ने (दफा १९)</p> <p>वित्तीय अनुशासन (परिच्छेद: ८)</p> <p>नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले लगाउन सक्ने कर (अनुसूची १,२ र ३)</p> <p>प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड (अनुसूची ४)</p>	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय https://www.mof.gov.np/site/publication-category/93
<ul style="list-style-type: none"> राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ 	प्राकृतिक स्रोतको परिचालन, राजस्व बाँडफाँड तथा अनुदान (परिच्छेद ४)	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय https://www.mof.gov.np/site/publication-category/93
<ul style="list-style-type: none"> केही नेपाल ऐनलाई संशोधन गर्न बनेको ऐन, २०७५ 	स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी विषयमा भएका गरिएका संशोधनहरू	नेपाल कानून आयोग
<ul style="list-style-type: none"> नेपाल सरकारको वार्षिक बजेट 	स्थानीय तहको राजस्व अधिकार	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय

सन्दर्भ सामाग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र	स्रोत
वक्तव्य र आर्थिक ऐनहरू	क्षेत्रमा भएका वा हुने संशोधित प्रावधानहरू	
■ प्रदेश सरकारको वार्षिक बजेट वक्तव्य र प्रदेश आर्थिक ऐनहरू	स्थानीय तह र प्रदेश सरकार विच साभा अधिकार सूचीका विषयमा प्रदेश कानुनले गरेका व्यवस्थाहरू	सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकार, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय
■ स्थानीय तहको आर्थिक ऐन २०७४/०७५		नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
■ एकीकृत आर्थिक सङ्केत तथा वर्गिकरण र व्याख्या, २०७४	स्थानीय तहको राजस्व प्रक्षेपणको ढाँचामा एकरूपताका लागि	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
■ स्थानीय तहको आर्थिक ऐनको नमुना, २०७४		नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
■ एकीकृत सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७४		नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
■ स्थानीय तहमा सेवा प्रवाह सम्बन्धी व्यवस्था, २०७४		नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
■ नेपाल सरकारको आर्थिक ऐन, २०७५		नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
■ प्रदेश तथा स्थानीय कर सम्बन्धी अध्ययन तथा सुझाव प्रतिवेदन, २०७५ - नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) निर्णयबाट गठित कार्यदलले अर्थ मन्त्रालय समक्ष पेस गरेको		नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
■ स्थानीय तहको वस्तुगत विवरण (प्रोफाईल)	स्थानीय तहको राजस्व अधिकार क्षेत्रमा पर्ने स्रोतहरूको आधार (Base) बारेको सूचना र तथ्याङ्क	सम्बन्धित स्थानीय तह
■ स्थानीय तहका विभिन्न आर्थिक वर्षहरूको योजना, बजेट तथा कार्यक्रमहरू	स्थानीय राजस्व र आयको प्रवृत्ति विश्लेषण	सम्बन्धित स्थानीय तह
■ सङ्घ तथा प्रदेशले उपलब्ध गराएका कार्यविधि, दिग्दर्शन, ऐन कानुनका नमुनाहरू	स्थानीय तहको राजस्व अधिकारको उपयोगका लागि कानुनी र नीतिगत व्यवस्था	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय नेपाल कानुन आयोग नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय लगायतका सम्बन्धित निकायहरू
■ अन्य स्थानीय तहले विगतमा तर्जुमा गरेका कार्ययोजनाहरू	सन्दर्भ सामग्रीको रूपमा	अन्य स्थानीय तहहरू
■ अध्ययन क्षेत्रमा रहेका क्लष्टर अन्तर्गतका स्थानीय तहसंग		सम्बन्धित स्थानीय तह

सन्दर्भ सामाग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र	स्रोत
आधारित विभिन्न आर्थिक वर्षहरूको गाउँपालिका विकास योजना, गाउँपालिकाका विकास योजना बजेट तथा कार्यक्रमहरू		
<ul style="list-style-type: none"> ■ सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयका प्रगति प्रतिवेदनहरू 		सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
<ul style="list-style-type: none"> ■ अन्य दस्तावेजहरू 	सन्दर्भ सामग्रीको रूपमा	विभिन्न निकायहरू

अनुसूची २: कार्यक्रममा सहभागीहरू सूची र कार्य सम्पन्न पत्र

आज मिति २०७९ साल आषाढ महिना १९ गतेका दिन प्रादेशिक सुशासन केन्द्र,डोटी को सहयोग तथा क्युव-पाथवे-भूगोल जेभीको सहजीकरण र ...हिमाली गाउँपालिकाको आयोजनामा यस गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना २०७८/०७९ को अभिमुखिकरण कार्यशाला तथा अन्तिम प्रतिवेदन प्रस्तुतीकरण कार्यक्रम यस गाउँपालिकाका प्रमुख/अध्यक्ष श्री जेकेके...स.के.ल.ल. ज्यूको अध्यक्षतामा देहाय बमोजिमको उपस्थितिमा सम्पन्न गरियो ।

उपस्थिति

क्र.सं.	नाम	पद	दस्ताखत
१	जेकेके नडाइर मल्ल	गाउँपालिका अध्यक्ष	
२	राजकुमार शर्मा	गाउँपालिका उपाध्यक्ष	
३	राज कडाडुङ मण्डली	प्रमुख पुत्रावधि अधिकृत	
४	भ्रमर व. सिरे	गोजना विज्ञ	
५	जिगतले पाण्डे	सुनता हुमिली गा.पा.	
६	केनराज खड्का	राजस्व कार्या	
७	सागर रोकापा	सुनता हुमिली गा.पा.	
८	मनिराम खति	लक्ष्मीपाल	
९	जयप्रकाश पाण्डे	सुशासन सहायक	
१०	निर्जरा पाण्डे	सुशासन सहायक	
११	सुप्रकाश मल्ल	सुशासन सहायक	

प्रस्तुतिकरण पश्चात सोही भेलाले तपसिल बमोजिमका निर्णय समेत गरियो ।

प्रस्तावहरू:

१. हिमाली गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम मस्यौदा प्रतिवेदन सम्बन्धमा ।
२. हिमाली गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम प्रतिवेदन कार्यपालिकाबाट अनुमोदन गर्ने सम्बन्धमा ।

निर्णयहरू

निर्णय नं. १: ...हिमाली गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम मस्यौदा प्रतिवेदन सम्बन्धमा प्रस्तुतीकरण तथा छलफल गरियो साथै राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम मस्यौदा संशोधन सहित प्राप्त गर्ने निर्णय गरियो । राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका लागी आर्थिक सहयोग गर्ने प्रादेशिक सुशासन केन्द्र, डोटी तथा प्राविधिक सहयोग गर्ने क्युव-पाथवे-भूगोल जेभी तथा विज्ञहरूलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्ने निर्णय गरियो ।

निर्णय नं. २: ...हिमाली गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम प्रतिवेदन ...हिमाली गाउँपालिकाले कार्यपालिकाबाट पारित गराउने निर्णय समेत गरियो ।

हिमाली गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

गा.पा.अध्यक्ष:- ९८५६०७७५२३
प्र.प्र.अधिकृत:- ९८५६०७७५२३
सूचना अधिकारी ९८५६०७७५२३
E-mail:- rajbhandari781@gmail.com
E-mail:- ito.himalirulmun@gmail.com
Website: www.himalimun.gov.np

धुलाचौर, बाजुरा
सुदूरपश्चिमप्रदेश नेपाल

पत्र संख्या: २०७८/२०७९

चलानी नं: १६३५

मिति: २०७९/०३/१०

श्री क्युव-पाथवे-भूगोल जेभी,
काठमाण्डौ ।

विषय: कार्यसम्पन्न बारे ।

प्रस्तुत विषयका सम्बन्धमा श्री क्युव-पाथवे-भूगोल जेभी, काठमाण्डौको सहजिकरण र श्री प्रादेशिक सुशासन केन्द्र पुन्ना, डोटी सुदूर पश्चिम प्रदेशको सहयोगमा सुदूर पश्चिम प्रदेश, बाजुरा जिल्ला, हिमाली गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी कार्य सम्पन्न भएको र कार्ययोजनाको प्रतिवेदन प्राप्त भएको जानकारी गराउँदै श्री क्युव-पाथवे-भूगोल जेभी, काठमाण्डौ र श्री प्रादेशिक सुशासन केन्द्र, पुन्ना, डोटी सुदूर पश्चिम प्रदेशलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दै यो पत्र उपलब्ध गराईएको छ ।

राज बहादुर भण्डारी

नि. प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

बोधार्थ

श्री प्रादेशिक सुशासन केन्द्र, पुन्ना डोटी, सुदूर पश्चिम प्रदेश ।